

VERBA THEOLOGICA

Sekularizácia a sekularizmus

VERBA THEOLOGICA

odborná publikácia teologických inštitútov Univerzity Komenského
v Košiciach a v Spišskom Podhradí.

Ročník I, 2002

Zodpovedný redaktor:

Ladislav Hučko

Redakčná rada:

Štefan Boržík, Alojz Frankovský, Cyril Hišem, Jozef Jurko,
Ján Pramuka, Stanislav Stolárik, Anton Tyrol

Adresa redakcie:

Verba Theologica

Hlavná 91

042 03 Košice

e-mail: verba@ktfke.sk

tel.: 055-6836150

Za odbornú a jazykovú úpravu uverejnených textov zodpovedajú autori.

Vydalo:

Vydavateľstvo VIENALA Košice pre Kňazský seminár svätého
Karola Boromejského v Košiciach 2002

Vydanie:

prvé

časť I.

ISBN 80-88922-57-7

EAN 9788088922575

Sekularizmus

Secularism.

The aim of this article is to introduce the problem of secularism showing both the negative and positive aspects of this phenomenon, and stressing the facts which directly concern the life of the Church today.

Na cestu

Jednou z najcharakteristickejších skutočností, v ktorej žijeme, je pokračujúci proces sekularizácie vo svete. Sekularizácia je proces, ktorý sa začal v novoveku, v toku ktorého človek zabúda na Boha a nadobúda presvedčenie, že Boha jednoducho nepotrebuje: pomazanie kresťanského kráľa na konci stredoveku stráca význam a uvoľňuje sa miesto voľbe panovníka. Biblia prestáva byť nositeľom morálky a pokúša sa ju nahradiť Ústava. Teológia sa oddeľuje od rozumu a dáva sa prednosť experimentálnym vedám. Oslabuje sa dosah *Dekalógu* a vytvára sa svetská morálka. Sila stredovekého milosrdenstva a almužny z náboženských pohnútok sa prenáša na rôznorodý systém 'sociálneho zabezpečenia'. Duchovné poslanie kňaza sa presúva na servis technického rázu. V najnovšej dobe poslanie kňaza sa nahrádza službou psychológa... Ani tu nás nezaujímajú podrobnosti procesov, ktorých podstata je zjavná: procesy negatívne chápanej sekularizácie vedú k vylúčeniu náboženského vplyvu z každodenného života človeka a spoločnosti. Čo niekedy nieslo 'pečať' kresťanstva, sakrálnosti, posvätnosti a priam nedotknuteľnosti, to sa postupne vytráca a v priebehu mnohých storočí dochádza postupne k desakralizácii, zosvetšteniu, dechristianizácii života. Presadzovanie nezávislosti človeka od všetkého posvätného, nadprirodzeného je naplno prítomné a tiahne sa celým obdobím novoveku. Je to proces, ktorý z mnohých hľadísk vyúsťuje do *sekularizmu*.

Ak sekularizácia môže mať aj pozitívny dopad, o ktorom budeme v ďalšom hovoriť, sekularizmus takýto dopad nemá a vytvára jednoznačne protináboženské prostredie.

Sekularizácia ohrozuje všetky cirkvi rovnakou mierou. Jednotlivé náboženské denominácie cítia, že v dnešnej dobe nie je najdôležitejšie ako spolu navzájom vyjsť (dnes sú už nemysliteľné náboženské rozbroje a vojny), ale pomáhať si spoločne čeliť dramatickému problému prežitia. V tomto zmysle sekularizácia nepriamo podporuje a napomáha zblížovanie a spoluprácu náboženstiev.

Horizontalizmus a vertikalizmus

Dejinná situácia sekularizácie má pôvod, zvlášť v západnom kresťanstve, v probléme vzhľadom na horizontálny a vertikálny ráz kresťanského života, ktorý je v skutočnosti jeden od druhého neoddeliteľný. Sekularizácia v náboženstve sa dá z tohto pohľadu chápať ako podpora horizontálneho prvku, osobitne v kresťanstve, na úkor jeho vertikálneho rozmeru. Ten sa stále zužuje a oslabuje. Niekedy to môže byť aj reakcia na

prílišné vertikalizovanie v minulosti. Historický rámec ukazuje, že vo chvíli, keď si mnohí kresťania vzali za východisko svetský štát, dielo ľudského rozumu a rúk, a zriekli sa pohľadu božích *stôp* v prírode, vtedy začal progres sekularizácie zosilnievať. Horizontálne zameranie kresťanstva sa v tejto súvislosti prijímalo ako nezrušiteľný fakt, ale často je taktiež chápané pozitívne ako vyústenie zhodné s kresťanským zjavením alebo priamo ako jeho plod; naproti tomu vertikalizmus je niekedy posudzovaný negatívne, ako pozostatok sakrálneho a náboženského chápania kresťanstva.

Mládež

Dnes žijeme v pluralistickej a racionalizovanej spoločnosti. Ak chceme analyzovať dosah sekularizovanej spoločnosti na mládež, treba vychádzať z výkladu tohto javu, a to v plnej realite doby. Taký výklad ukazuje, že katolícke náboženstvo stráca na dôležitosť v rovine spoločenskej aj individuálnej a že mnohé oblasti spoločnosti a kultúry sa odtrhujú od Cirkvi. Je však rovnako pravdou, že katolicizmus, pretože nie je závislý na spoločenskom zriadení, nie je nútený (*a priori*) sledovať jednosmernú a nenávratnú sekularizáciu, ktorú mu spoločnosť 'servíruje'. Katolicizmus má v sebe vitalitu vychádzajúcu z posolstva evanjelia. A práve správne pochopené posolstvo dáva katolicizmu vitalitu, kontinuitu a kreativitu. Ich znakom je aj Druhý vatikánsky koncil (1962 -1965).

V tejto situácii *vitality a sekularizácie* stojí mládež pred dvojakým problémom: prijať pravdy a hodnoty, ktoré ponúka kresťanská viera alebo ich odmietnuť; prijať Cirkev, hlásateľku a ručiteľku týchto pravd alebo ju odmietnuť. Prvý problém poukazuje na rozumné usporiadanie hodnôt, ktoré sužuje dnešnú mládež (sekularizácia svedomia). Druhý je výrazom krízy poslušnosti k Cirkvi, odporu k inštitúciám a autorite, sklonu vybrať si a vytvárať 'súkromné' alebo 'neviditeľné' náboženstvá (spoločensko-kultúrna sekularizácia). Jedno s druhým navzájom súvisí.

Sociológia

Zmysel pre posvätno pretrváva aj v sekularizovanej spoločnosti: Niekedy sa hovorí, že 21. storočie bude obdobím mysticismu a informačných technológií. Prvok špecificko-náboženský sa vyskytuje rovnako v *extra moenia* (lat. hrad, opevnenie), t. j. priamo v javoch nábožensky odlišných, ktoré sa vyskytujú v skupinách mládeže; ako aj *intra moenia* v nových spontánných náboženských hnutiach, ktoré začali svoju jar a rozvoj najmä po Koncile. Posledné dve storočia vyhlasovaná: „smrť Boha“ a „zatemnenie posvätna“ ukázala sa ako falošná futuroológia. Iste je rozdiel medzi životom človeka v primitívnych kultúrach sveta a moderným životom človeka vo vzdelanejšej časti sveta, kde je človek konfrontovaný s množstvom štruktúr života, ktoré si niekedy aj vzájomne odporujú. Aj tu nachádzame znaky po transcendentnom, zmysel pre právo, túžbu po šťastí, prejavy solidarity, hľadanie zodpovednej slobody a podobne.

Svet

V dejinách Cirkvi boli aj také obdobia, keď sa viac zdôrazňovala spiritualita, prejavujúca sa v úteku zo sveta. To však vzbudzovalo v kresťanskom spoločenstve presvedčenie, že svet je skazený, že na každom mieste číha pokušenie, že cesty k dobru sú zatarasené a podobne. V protiklade k tomuto pesimistickému chápaniu sveta sa taktiež vyskytovalo úsilie rozvíjať askézu dôvery k svetu: svet bol pokladaný za *epifániu* - zjavenie Boha, za prejav jeho kreatívnej a prozreteľnostnej veľkosti (Sk 17, 16 - 30; Rim 1, 18 - 22). Táto spiritualita si vyžadovala, aby kresťan prehlboval svoju vieru a očisťoval svoj pohľad, aby bol schopný spoznávať Boha vo svete cez jeho diela. Svetská spiritualita v dobe sekularizácie postráda práve toto spojenie medzi posvätným a profánnym. Pán je vo svete prítomný „polyfonicky“, predstavuje sa ako *animátor* a *promótor* nielen toho, čo je božské a posvätné, ale aj celej profánnej reality.

Veriaci

Sekularizácia nesie nebezpečie popierania niektorých právd, ktoré veľmi dobre poznáme z dejín Cirkvi a jej boja proti mnohým bludom. Typické pre našu dobu sú snahy, ktoré údajne vychádzajú z pozície viery a opierajú sa, aspoň čiastočne, o Zjavenie a pritom majú dokazovať prázdnotu pojmu Boha, Krista, Cirkvi a kresťanskej lásky. Teológia sa neraz myslením niektorých teológov pretvára na čiru antropológiu. Z kresťanstva chcú podržať Krista, ale z jeho osoby vymazávajú alebo aspoň ponechávajú v polotme jeho božstvo a vzkriesenie ... Kresťanská láska tak dostáva iba horizontálny rozmer. Humánne kresťanstvo nenesie podobu pravého kresťanstva. Človek sa oslobodzuje od autority a tradície, často chce sám súdiť a sám rozhodovať. Subjektivizácia viery a situácia morálka sú zjavnými fenoménmi pretrvávajúcej sekularizácie.

Smrť

Zložitý jav sekularizácie zasahuje aj pohľad na smrť človeka. Nikto síce nepopiera túto ľudskú realitu, ale mnohí v nej čosi odmietajú. Smrť je traumatizujúcim a definitívnym pretrhnutím nášho spôsobu existencie. Odporuje pudu sebazáchovy a túžby po živote. Kresťan vie, že od okamihu dedičného hriechu ju všetci nesieme v ľudskej prirodzenosti... Terajšia všeobecná reakcia na smrť (s výnimkou hlboko veriacich ľudí) je v priam inštinktívnom odmietaní smrti. Ťažko chorým sa zakrýva nebezpečenstvo smrti, predstiera sa im falošné uzdravenie, príbuzní odkladajú zavolať k chorému kňaza. Rodina často radšej chce, aby jej blízky zomieral v nemocnici... Rozlúčkové reči majú niest' pátos falošnej projekcie života.

Ľudia sú dnes duševne menej pripravení zomrieť a tento nedostatok pretrváva aj u niektorých praktizujúcich veriacich. Zložitý jav sekularizácie rozširuje utopistickú dôveru v možnosti medicíny a absolutizuje *pozemský* život, a to spôsobuje, že sa odmieta reč o smrti. Márne sa snažíme na to nemyslieť, vytvárať tabu, rozmanito zastierať vrodenu smrteľnosť a podobne, ale v podvedomí to predsa zaťažuje ľudí a neraz rozvracia ich duševnú rovnováhu. Rozumnejšie pre mnohých by bolo pýtať sa na zmysel smrti, alebo presnejšie, na zmysel tohto pozemského života.

Koncil

Sekularizmus je úzko spätý s ateizmom. Druhý vatikánsky koncil jasne načrtnol charakteristiky tohto zla, najmä posledných dvoch storočí. Keď sa prejavil ako cieľavedomý systém myslenia proti náboženstvu a Cirkvi, od svojho začiatku bol zjavne zamietnutý a napriek tomu získal mnoho ľudí na svoju stranu (porov. *Gaudium et spes*, 19-21). Aj po páde tejto ideológie sa šíri nový druh praktického a existenciálneho ateizmu, ktorý sa zhoduje so svetskou predstavou o ľudskom živote a jeho zmysle. Prestalo sa síce navonok brojiť proti Bohu, ale u mnohých naďalej ostáva presvedčenie, že ho nepotrebujú.

Širokej verejnosti ponúkame prvé číslo časopisu práve na túto aktuálnu tému. Potrebujeme hlbšie poznanie tejto pretrvávajúcej skutočnosti a spoločne hľadať liek ako sa pred sekularizmom chrániť, tlmiť jeho ničivé následky, objavovať jeho mnohé korene, nedať klíčiť novým výhonkom zhuby, pretože nedostatočná obozretnosť môže zanechať aj na našom kresťanskom spoločenstve ďalekosiahle následky.

Každý je zodpovedný za svoj život, všetci za výchovu mládeže a dobro spoločenstva vo všetkých dimenziách. Je dobré znova pripomenúť posolstvo Koncilu: „Právom môžeme predpokladať, že budúcnosť ľudstva je v rukách tých, ktorí budú vedieť vnuknúť nasledujúcim pokoleniam pohnutky života a nádeje“ (*Gaudium et spes*, 31).

Štefan Boržík

Sekularizácia z hľadiska dynamiky religiozity

Stanislav Stolárik

STOLARIK, S., *Secularisation From the Dynamic Point of View of Religion*

Nothing influences a man in such a complete way as a religious experience. But secularism emphasized in the twentieth century will make him doubt. Among the reasons of the decline and changes in religious behavior and attitudes in the twentieth century, we can consider: two world wars; economic migration and emigration, the new multicultural and multi-religious ambience in former near homogeneous states, the revolution in technology and the avid consumer style of life. These problems are not only problems related to Christianity. This is an uncommon phenomenon in the whole history of mankind.

Náboženský zážitok

Jednou z najhlbších a najvznešenejších ľudských vecí je náboženstvo, ktoré vplýva na celého človeka, t.j. na celú jeho činnosť a diela, na prácu a jej plody. Nič nepôsobí na človeka tak všestranne, ako náboženský zážitok.¹ Tento zážitok je taký hlboký a všestranný, že sa nedá porovnať so žiadnou inou skúsenosťou. Tým menej so skúsenosťou nejakej hry, ktorá tiež dokáže človeka plne zaujať. Hry rôzneho typu mali vždy svoje pevné miesto v usporiadaní ľudského spôsobu života; zvlášť významné boli v Aténach a Starom Ríme. O hrách v spomenutých mestách však môžeme povedať, že boli napojené nielen na sieť sociálnych vzťahov, ale v určitom zmysle súviseli i s náboženským - pohanským prejavom. Dá sa to isté povedať o súčasných fanúšikoch a nielen o fanúšikoch, ale aj o športovcoch, ktorí sa dokážu nesmierne obetovať za to, aby vyhrali? Niektoré ich prejavy síce svedčia o tom istom - o priznaní sa k určitým pohanským spôsobom, čo však neznamena, žeby sa to dalo stotožniť s nejakým vedomým príľnutím k náboženstvu. Práve preto predstava o širokospektrálnom pôsobení náboženstva na ľudský život, ako keby za určitých okolností závažný priemysel nahradzoval a vytlačal náboženstvo, nie je na mieste. Náboženstvo je čosi úplne iné.

Možno aj tento pohľad spôsobuje, že sa u niektorých vzbudzuje zvedavosť po náboženstve; u jedných, aby podporili tvrdenie o dôležitosti a nenahraditeľnosti náboženstva; u druhých, aby azda predchádzajúce tvrdenie úplne vyvrátili a odmietli.² Možných reakcií, v rôznych obme-

¹ KRAPIEC, M. A. : *Wstęp*. In: ZDYBICKA, Z. J.: *Człowiek i religia*. Lublin 1977, s. 11.

² GRZECHOWIAK, S.: *Tematy z religioologii*. Gniezno 1977, s. 11-12.

nách, môže byť aj viac. Je teda otázka náboženstva otázkou, ktorou sa už nie je treba zapodievať, pretože tento problém sa sám uzavrel do seba na spôsob muzeálneho exponátu; alebo je náboženský fenomén latentný; alebo už vyšiel zo svojej nehybnosti a skrytosti a naplno zdynamizoval svoj potenciál? Počet možností kladených otázok by pochopiteľne mohol stúpať, ale jedno, čo by vyslovované otázky mali spoločné, by bolo konštatovanie – v náboženskej otázke, ktorú je možné skúmať aj ako spoločenský fenomén, sa veľa zmenilo. Ak sa nezmenilo mnoho v jej vnútri, tak sa zmenilo jej chápanie a často aj vzťah k nej. Aj náboženstvo, jeho prejavy a prežívanie, aj keď nie základný obsah, sa dostalo do veľkého kolotoča zmien, ktoré sa udiali najmä v 20. storočí.³ S tým treba počítať a brať to do úvahy, ak vychádzame z porovnávaní s ešte nedávnymi desaťročiami.

Napokon konštatuje to aj Druhý vatikánsky koncil v konštitúcii „*Gaudium et spes*“, ktorý zmeny v postoji k náboženstvu vidí správne v kontexte celosvetových zmien v ľudskej komunite: „nové podmienky majú vplyv aj na náboženský život. Z jednej strany prenikavejší kritický zmysel ho očisťuje od magického chápania sveta a od zvyškov poverčivosti a vyžaduje čoraz osobnejšiu a čírejšiu vieru, a tak mnohí nadobúdajú živší zmysel pre Boha. Z druhej strany však stále početnejšie zástupy prestávajú praktizovať náboženstvo. Popierať Boha alebo náboženstvo, alebo byť voči nemu ľahostajný, nie je ako voľakedy iba mimoriadnym a ojedinelým faktom. Dnes sa totiž nezriedka predstavuje ako požiadavka vedeckého pokroku alebo akéhosi nového humanizmu. V mnohých krajinách sa to neprejavuje iba vo filozofických názoroch, ale v rozsiahlej miere postihuje aj literatúru, umenie, chápanie ľudských vied a dejín, ba dokonca občianske zákonodarstvo, takže mnohých to privádza do zmätku.“⁴ Konštitúcia „*Gaudium et spes*“, ktorá sa predovšetkým venuje postaveniu Cirkvi v súčasnom svete, neobchádza ani dôsledky svetových premien, ktoré predsa len signalizujú odklon od chápania a praktizovania náboženstva v predchádzajúcej dobe a podobe.⁵

V našom článku sa najskôr pousilujeme poukázať na niektoré príčiny daného odklonu, avšak pousilujeme sa poukázať i na dynamický proces oživenia náboženského fenoménu, ktorý je možné hodnotiť ako spoločenský fenomén, ale aj ako osobnú odpoveď konkrétnej ľudskej bytosti. Naším zámerom nie je zmerať alebo určiť intenzitu, mieru dynamizmu náboženského fenoménu. Naším zámerom je skôr poukázať na fakt dynamizmu, i keď niektoré okolnosti to akoby vyvracali. Bola by to veľmi náročná práca, ak by sme sa usilovali uviesť všetky problémy, ktoré kon-

³ Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes*, č. 5-7.

⁴ DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: *Gaudium et spes*, č. 7.

⁵ „Analýza z hľadiska generačných rozdielov poukázala na to, že väčšina mládeže sa odvracia od kresťanstva; pričom vzrastá odcudzenie mladých ľudí nad 22 rokov s vyšším vzdelaním, teda u ošôb, z ktorých mnohí budú vedúcimi osobnosťami budúcej spoločnosti... Cirkev je stále menej viditeľná v prostredí, v ktorom ľudia žijú (školy, nemocnice), programy v médiách sa sústreďujú viac na cirkevné senzácie a škandály.“ GLASOVÁ, M.: *Analýza sekularizovanej spoločnosti*, Jan Kerkhofs. Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes, roč. 1, č. 1 (2000), s. 14-15.

frontovali náboženstvo a náboženské presvedčenie s dejinnými súvislosťami. Naozaj sa nedá spomenúť všetko, prípadne – nedá sa jasne označiť prioritný problém. Je možné vytypovať určitý okruh dôležitejších faktorov, vstupujúcich do procesu, a na ne upriamiť pozornosť.

Niektoré možné príčiny oslabenia vplyvu náboženského fenoménu

Uvedieme niektoré argumenty, ktoré sa často uvádzajú ako dôvody pre odklon mnohých ľudí od náboženstva, predovšetkým v Európe:

A: Značnú úlohu v spomenutom odklone a konfrontácii sa pripisuje hrôzom vojen v dvadsiatom storočí. Milióny nevinne zabitých, vtlačali tým, ktorí prežili, na pery otázky typu: Kde bol Boh? Ako sa mohol dívať na toľké ľudské utrpenie? Prečo nezasiahol? Ako mohol vzniknúť Osviencim, gulagy, a iné koncentračné tábory? ... Nemôžeme obísť fakt, že takto formulované a kladené otázky vychádzali z prostredia, ktoré už bolo značne ovplyvnené vlnou pozitivizmu z predchádzajúceho obdobia. Hlas a otázka filozofa E. Levinasa: „A kde bol človek?“, úplne zanikli v kladení spomenutých otázok. Každý súdny človek si totiž musel priznať, že Hitlera niekto zvolil vo voľbách, že boli to ľudia, ktorí postavili tábory smrti a potom v nich zabíjali, a nie Boh! Ale argumenty podobného charakteru neboli brané vážne, a tak oslabovanie náboženstva ako fenoménu ľudskej potreby v živote, sa mohlo spustiť a pokračovať.

B: Revolučné sily, ktoré chceli meniť doterajší štýl života, už sa naplno rozbehli. Ekonomická migrácia a emigrácia, ktorá nastala po zániku kolónií, priťahovala do Európy ľudí z iných kontinentov, čím sa európske krajiny stávali viacnárrodnostné a viacnáboženské, čo sa pochopiteľne odzrkadlilo na jazyku a identite kultúry. Monokultúrna krajina je dnes výnimkou (ak nemyslíme niektoré fundamentalistické, moslimské krajiny). V multikultúrnom prostredí nie je už náboženstvo zjednocovacou silou! (Výnimkou mohlo byť Poľsko v osemdesiatych rokoch, v čase Solidarity, hoci ani tu nemožno katolícke náboženstvo jednoznačne považovať za jediný hnací prvok vtedajšieho pohybu v spoločnosti.) Ba možno povedať, že stále veľa nepokojov, lokálnych alebo presahujúcich hranice, pochádza z náboženského napätia a neznášanlivosti medzi vyznávačmi rôznych náboženstiev (Anglicko versus Írsko, Pakistan a India), čím sa náboženstvo predstavuje nie ako dobrodenie pre človeka, ale skôr ako jeho nešťastie, a tak nielen že nemá zmysel ho prijať, ale je rozumnejšie ho výslovne odmietnuť.

C: Konzumný spôsob života podnecovaný médiami a módou. Stratila sa jednota (totožnosť) medzi znakom a obsahom, ktorá mala metafyzický charakter.⁶ Dôraz je položený na efekt, dosiahnutý pohybom znakov. Hranica medzi inscenovaným a dokumentom, fikciou a skutočnosťou sa

⁶ Ako príklad možno uviesť znak kríža. V kresťanstve, ktoré chápe metafyzický význam jednoty znaku a obsahu, má tento znak jednoznačný zmysel: je znakom, na ktorom bolo dovŕšené vykúpenie ľudstva. Početné kríže na prsiach súčasných ľudí sa stali už len módnym doplnkom. Porov. KŁOCZOWSKI, J. A.: *Między samotnością a wspólnotą*. Tarnów 1994, s. 123-126.

stratila a silné, denné mediálne dávky zaujali miesto modlitby a napomohli novému mysleniu, ako aj v tvorbe úplne nových názorov. Fikcia sa stala tak silná, že spochybnila a vymietla z ľudských myslí výslovne náboženské tajomstvá viery a nahradila ich podľa vlastných predstáv. Napr.: fikcia o mimozemšťanoch nabrala na vážnosti a pravdivosti, čo možno pokojne povedať aj o záhrobnom živote, ktorý človek si zasluhuje podľa kresťanského učenia na základe vykonaného dobra alebo zla, ale dosahuje ho automaticky a opakovane reinkarnáciou (vplyv prvkov východných náboženstiev), až do konečnej podoby v šťastí. Vytvorená fikcia a náboženská pravda, vekmi prijímaná, boli v tom lepšom prípade postavené na jednu rovinu, často však bola fikcia vyvyšovaná a stala sa v myšliach ľudí hodnotnejšou a pravdivejšou.

Značný počet ľudí spomína na časy, keď sa dalo spokojne žiť týždne, mesiace, ba aj roky, bez kontaktu s médiami. Čas bol využívaný na pravidelnú komunikáciu s Bohom a pôsobením Ducha Božieho asi na tej úrovni, ako sa dnes komunikuje s duchom časov. Niektorí spisovatelia (J. Updike, U. Eco) tvrdia, že dnešná kultúra, tvorená médiami, nás vrátila do stredoveku: vtedy Cirkev prezentovala správny názor na svet, teraz to robia médiá, a novou formou svätosti je popularita.

D: V 50-tych rokoch, keď vo východnej Európe bola násilne potlačená ľudská sloboda ako taká,⁷ predsa len v „západnej“ časti sveta sa zrýchľovalo tempo vedecko-technického rozvoja, aby po tridsiatich či štyridsiatich rokoch sa ukázal vo svete nový fenomén: nadnárodná, technická civilizácia, pre ktorú sa náboženstvo stalo takmer drevným, „hrkotajúcim vozíčkom“. Vo východnej Európe sa tvrdilo a udomácnilo, že náboženský nemôže byť nikdy vedecký (veriaci človek nemôže byť nikdy vynikajúci odborník), v západnej civilizácii pôsobil spomínaný technický rozvoj ohurujúco a oslepujúco, a náboženské hodnoty sa dostávali stále väčšími do úzadia. Technická revolúcia však plodí anonymnú, globálnu kultúru. Náboženstvo sa pomaly vytláča z centra diania na jeho perifériu a je odsúdené na ešte ďalšie posunutie mimo spoločenského života. Nanajvýš sa mu ponecháva možnosť ostať výhradne súkromnou, priam diskretnou vecou človeka, s ktorou sa nechodí von, alebo ak, tak iba ako s jedným z mnohých prejavov kultúry, v ktorých absentuje metafyzický rozmer.

I keď v konfrontácii s vymenovanými fenoménmi nových čias, ktoré sa začali výrazne prejavovať v 50-tych rokoch 20. storočia, doposiaľ bola naša pozornosť v značnej miere upretá na kresťanské náboženstvo,⁸ predsa

Prítomnosť Boha vo svete je však objektívnou skutočnosťou, naproti tomu jeho neprítomnosť je subjektívnym postojom. Porov. RUBIO, M.: *Náboženský neklid – alarmujúci stav?* In: *Teologické texty*, roč. 8, č. 1 (1997), s. 8.

⁷ V tejto súvislosti treba spomenúť ideologický boj proti náboženstvu ako takému. Do tohoto zápasu boli nasadené filozofické názory redukcionistických predstaviteľov (Feuerbach, Marx...), ktorí vo svojich filozofických koncepciách sa zaoberali demetafyzikáciou náboženstva. Porov. KŁOCZOWSKI, J. A.: *Między samotnością a wspólnotą*. Tarnów 1994, s. 21-47.

⁸ Podľa Karola Nandráskeho zdrojom súčasnej krízy je samotné kresťanstvo. „*Dužou tzv. západnej kultúry bolo kresťanstvo, a preto kríza a rozklad tejto kultúry organicky súvisí s rastúcou krízou*

treba jednoznačne pripomenúť, že uvedené problémy sa nedotýkajú iba kresťanov. Aj v krajinách južnej a východnej Ázie sa náboženstvo v priebehu jednej generácie vytráca zo života bez nejakého väčšieho odporu a ľútosti. Je to neobvyklý jav vôbec v histórii celého ľudstva. Globálna, technická civilizácia je materialistická a komunikatívne otvorená. Všetko je otvorené, verejné, dostupné, všetko je na povrchu. Nič nie je hlboké a nič sa nedá na dlhšie ukryť. Nejestvuje bezpečné a isté súkromie, a dokonca ani vo vlastnej duši niet miesta pre „secretum“. Nič nie je stále, všetko sa hýbe a premiestňuje.⁹

E. Na všeobecne spoločenskej rovine stratilo náboženstvo integrujúcu sociálnu funkciu, schopnú dať zmysel, a v dôsledku toho monopol na posledné pravdy, ktoré by boli aj spoločensky platné. Na osobnej rovine sa vytratil význam náboženských motivácií a náboženských noriem pri usporadúvaní vlastného života a vzrastalo vzdľaťovanie sa od Cirkvi.¹⁰

Obnovenie záujmu o náboženské hodnoty

Náboženstvo ako také, napriek uvedeným skutočnostiam, zostáva predmetom bádania nielen z teoretickej zvedavosti, ale zvlášť pre jeho praktické dôsledky. Obnovený záujem vidieť i v krajinách, v ktorých religiozita bola prenasledovaná a znevažovaná. Náboženstvo, ako súčasť kultúry, sa nestalo „muzeálnym exponátom“, nebolo úplne vytlačené z ľudskej spoločnosti.¹¹ Okrem nespochybniteľného oživenia a obnovy záujmu o kresťanstvo, pod vplyvom pastoračných ciest Jána Pavla II. po celom svete, badať oživenie misijnej aktivity i u iných svetových náboženstiev, akými sú islam, budhizmus či hinduizmus. Sme tiež svedkami vzniku nových hnutí a ich promptného pôsobenia. Nemožno nevidieť tieto

cirkvi, ich náboženstva a teológie.“ NANDRÁSKY, K.: *Nové nebo a nová zem I.* In: *Cirkevné listy* 103, č. 1 (1990), s. 11. Samo kresťanstvo už totiž nie je kresťanské, lebo sa odcudzilo svojmu pôvodnému zdroju. „Počas novovekého vývoja cirkev zostarla, „šediny ju obsypali“ a ako hovorí prorok Ozeáš, „stala sa bezcennou nádobou, po ktorej nik netuži.“ NANDRÁSKY, K.: *O kresťanstve a dnešku.* In: *Filozofia* 47, č. 5 (1992), s. 307. Predstavitelia cirkvi, „neschopní skutočného dialógu so svetom, monologicky a senilne ponúkajú staré, molami rozožraté ideové kožuchy.“ NANDRÁSKY, K.: *Revolta a hluchota.* In: *Literárny týždenník* 20, č. 13 (1997), s. 14. *Cirkev dnes „v euroamerickej kultúre leží ako ideová mŕtvola“.* NANDRÁSKY, K.: *Bultmannova existenciálna interpretácia Novej zmluvy.* In: *Filozofia* 47, č. 8 (1992), s. 456. Žijeme v období najväčšej krízy kresťanstva, ba celá Zem dnes prežíva najnebezpečnejší úsek svojich dejín. Sú to všetko tvrdé slová a obvinenia, aké u nás zo strany kresťanských teológov ešte nezazneli. MÚNZ, T.: *Ohlas novovekej sekularizácie a krízy teológie na Slovensku.* *Filozofia*, roč. 53, č. 5 (1998), s. 273. S Karolom Nandráskom možno súhlasiť, že oslabovanie náboženského fenoménu začalo oveľa skôr, a nie len v 20. storočí. V našej úvahe sme sa však zamerali na poukázanie na tie javy, ktoré vplývali na náboženský fenomén práve v 20. storočí, a ak by sme súhlasili s jeho názorom na cirkvi a ich predstaviteľov, tak iba v tom kontexte, že uvedené sekularizačné faktory nemohli v žiadnom prípade obísť ani cirkvi ani ich predstaviteľov. Tak to v dejinách vždy bolo. Stále sme však presvedčení o tom, že tento stav je meniteľný a môže mať pozitívnu, vzrastajúcu krivku, ako to budeme zdôrazňovať v ďalšej časti našej úvahy.

⁹ CUPITT, D.: *After God. The Future of Religion.* Orin Publishing Group Ltd., United Kingdom 1997. V poľskom preklade: *Po Bogu. O przyszłości religii.* W.A.B. Warszawa 1998, s. 7-11.

¹⁰ ZIRKER, H.: *Critica della religione.* Queriniana, Brescia 1989, s. 41.

¹¹ PONIATOWSKI, Z.: *Wstęp do religioznawstwa.* Warszawa 1983, s. 5.

znamenia časov, hoci veľakrát sú zahmlievane väčším a často účinnejším predkladaním správ protináboženského charakteru, či už priamo alebo v rôznych formách, najčastejšie spracovaním rozličných tém vo filmoch a v literatúre, ktoré devalvujú napr. kresťanské hodnoty týkajúce sa rodiny, počatého života a pod.

Je dôležité si uvedomiť, že príčinou životnosti a aktuálnosti náboženstva práve v tejto epoche, poznačenej zrýchľujúcim sa vedecko-technickým rozvojom, je fakt, že sú to práve náboženstvá, ktoré sa usilujú dať človekovi odpoveď na otázky, ktoré ho trápia a ktoré veda a technika nemôžu uspokojivo zodpovedať. Druhý vatikánsky koncil v deklarácii *Nostra aetate* konštatuje: „Ľudia rozličných náboženstiev čakajú odpoveď na skryté záhady ľudskej existencie, ktoré ako voľakedy tak i dnes hlboko znepokojujú srdce človeka: čo je vlastne človek, čo je zmyslom a cieľom nášho života, čo je dobré a čo hriechne, aký je pôvod a cieľ utrpenia, ako možno dosiahnuť naozajstnú blaženosť, ďalej otázky smrti, súdu a posmrtnej odplaty a napokon najhlbšie a nevýslovné tajomstvo, ktoré obklopuje naše jestvovanie: aký je náš pôvod a kam spejeme“.¹²

Konštatovanie obnovy religiozity v celosvetovom meradle hovorí o jej životaschopnosti, o tom, že náboženské potreby a túžby v človekovi naďalej pretrvávajú. To, že v Európe je badateľný sekularizačný postup a mnohé prvky, ktoré napomáhajú sekularizácii boli pomenované, to ešte nespochybňuje tvrdenie o oživení religiozity, pretože sa nepredpokladá, že jav a trend sekularizácie je trvalého charakteru, aby sa celkom rozšíril a zakorenil v budúcnosti. Samotná skutočnosť vedenia útokov proti náboženstvu ako takému, zo strany organizovanej nevery či zinsitucionalizovanej laicizácie, paradoxne dosvedčuje, že náboženstvo neprestalo byť predmetom záujmu, a nestalo sa zanedbateľným fenoménom spoločenského života.¹³ Celosvetová komunikácia ľudí na úrovni kultúrnej i náboženskej, snahy o ekumenizmus si vyžadujú od človeka aspoň základné poznatky o vlastnom aj o iných náboženstvách. Bez elementárnych vedomostí náboženskej náuky sú iba intelektuálne či emocionálne pohnútky nedostačujúce na nadviazanie vzájomného dialógu. Tento nedostatok bráni zodpovednému životu, efektívnemu zorientovaniu sa vo svete, ako ani neumožňuje racionálne zdôvodnenie či odmietnutie vlastného náboženstva.¹⁴

Požiadavka základného kontaktu s náukou viery je badateľná napr. aj u ľudí, ktorí výslovne alebo ani základným spôsobom nevyznávajú vieru, ale určitým spôsobom, určitými prejavmi rešpektujú a zachovávajú náboženské prvky. Môže to byť spôsobené tým, čo kedysi dostali v rodinnom prostredí, alebo je to dôsledok atmosféry kultúry prostredia, v ktorej žijú,

¹² DRUHÝ Vatikánsky koncil: *Nostra aetate*, č. 1.

¹³ GRZECHOWIAK, S.: *Tematy z religioologii*. Gniezno 1977, s. 10-11.

¹⁴ BRONK, A.: *Możliwości i ograniczenia religioznawstwa*. In: LANCZKOWSKI, G.: *Wprowadzenie do religioznawstwa*. Warszawa 1986, s. 136. In: GRZECHOWIAK, S.: *Tematy z religioologii*. Gniezno 1977, s. 11.

a tak na prvý pohľad sa bude javiť predstavený náboženský fenomén nie ako dynamický, ale skôr ako umŕtvený,¹⁵ a jednotlivé typy jeho predstaviteľov vzbudia skôr predstavu vnútorne rozorvaných ľudí. Pretože sa to skutočne môže väčšmi javiť tak, že predstavený typ človeka skôr u druhých spôsobí zanechanie viery, než by ju posilňoval. Podľa našej mienky však nie je treba apriórne odmietnuť niektorý z typov predstaviteľov, ale na prítomnej pozitívnej náboženskej črte v človekovi, ktorá má istú mieru dynamiky náboženského fenoménu, treba hľadať východiská pre zvýšenie miery tohto dynamizmu. A keby aj niektorý z predstavených postojov obsahoval prvky rozpoltenosti osobnosti ľudskej bytosti, netreba z medicínskeho hľadiska považovať ho za chorobný jav. Naším úmyslom nie je dostať sa do pasce prehnaného optimizmu, ale reálnym konštatovaním situácie upozorniť na to, ako náboženský fenomén naberá na intenzite alebo ako by mohol dynamicky rásť (znova sa bránime vyjadriť výšku stupnice, ale rovnako sa bránime stotožniť sa so sekularizovanou predstavou o „dobrom človekovi“, u ktorého nie je dôležitý náboženský prejav navonok¹⁶), sa stáva znova prítomným v ľudskej spoločnosti alebo - odkiaľ nebol odsunutý - tam posilňuje svoje pozície. Znova je to predstavenie len niektorých faktov, na ktoré upriamuje pozornosť aj Don Cupitt,¹⁷ avšak spektrum dynamiky náboženstva je oveľa širšie.

1. *Náboženstvo môže pretrvať v hodnotách* - čím sa objavuje určitý paradox. Zástancovia týchto myšlienok sú ekonomickí liberáli, ktorí v súvislosti so svojimi ekonomickými návrhmi (voľný trh, odstránenie colnej regulácie a pod.), akoby nechceli vidieť strety medzi morálnymi a náboženskými hodnotami - pokúšajú sa hlásať ekonomickú liberalizáciu, síce zjednotenú so spoločenským a morálnym konzervativizmom, ale bez vnútornej jednoty. Ekonomické hodnoty majú byť také a len také, ako rozhodne voľný trh, ale morálne hodnoty sú niečím úplne iným: majú byť prevzaté z tradície a zachované bezo zmien. V USA hovoria politici a rodinných hodnotách alebo o americkom spôsobe života, v Singapúre - o ázijských hodnotách, vo Veľkej Británii - o viktoriánskych hodnotách a na Slovensku o cyrilometodskej tradícii. Ale aký dopad na konkrétny život majú tieto odvolávania sa na bohatstvo tradície? Morálne hodnoty žijú, vzrastajú alebo upadajú v našich každodenných vzťahoch presne tak ako hodnoty ekonomické. Náboženská hodnota je teda vtiahnutá znova do života človeka, ale je to skôr človek tradície, človek nevidiaci aktuálne uplatnenie náboženstva v aktuálnej rovine, napr. v obchode, v medicíne

¹⁵ „A predsa mnohí žijú aspoň čiastky Evanjelia: zasadzujú sa za spravodlivosť a slobodu, starajú sa o chorých a slabých. Racionalizmu sa nepodarilo zničiť zmysel pre mystérium.“ GLASOVÁ, M.: *Analýza sekularizovanej spoločnosti, Jan Kerkhof's*. Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes, roč. 1, č. 1 (2000), s. 15.

¹⁶ FRANKOVSKÝ, A.: *Cirkev nositeľka a miesto viery*. Duchovný pastier, LXXII, č. 1 (1991), s. 121-122.

¹⁷ CUPITT, D.: *After God. The Future of Religion*. Orin Publishing Group Ltd., United Kingdom 1997. V poľskom preklade: *Po Bogu. O przyszłości religii*. W.A.B. Warszawa 1998, s. 11-18.

(konkrétne v bioetike), v politike¹⁸ a pod. Náboženský fenomén je prítomný predovšetkým v tradícii. Keď aj nie je vždy vnútorne zjednotený s mnohými profesionálnymi oblasťami ľudského života, čo pochopiteľne nemôžeme hodnotiť pozitívne, ešte nemožno o ňom povedať, že nie je prítomný v každodennom živote. Predsa všedný, bežný deň, týždeň a mesiac, to nie sú len pracovné povinnosti. To je celé spektrum života, ktorý preberá hodnoty a silu vlastnej tradície, v ktorej má svoje miesto i náboženský fenomén.

2. *Náboženstvo zachovať v súkromí, či vo vlastnom dome.* Táto prax je udomácnená zvlášť u ortodoxných židov. Ťažko sa spoliehať na túto zásadu, nakoľko aj samotní židia, ktorí sa dlhé stáročia stránil verejného života, nakoľko sa upli na fakt, že tradícia sa dá uchovať len vtedy, ak sa zachová jazyk. Tak sa vlastne zahĺbili do kníh a debát, pomaly sú však nútení meniť svoje presvedčenie. Pod tlakom postmodernizmu sami ortodoxní židia priznávajú, že asimilácia a zánik ich ohrozujú tak isto, ako ktorúkoľvek iné náboženské spoločenstvo. To, čo im predtým pomohlo prežiť, teraz už nevystačí. Určité nebezpečenstvo tu rozhodne je, ale ktovie či práve ohrozenie z totálnej asimilácie, alebo potreba živého a dynamického náboženského fenoménu, ako zjednocovacieho národného prvku¹⁹ a garanta práv človeka,²⁰ neposunú mieru intenzity náboženského fenoménu na pomyselné stupnici nahor.

3. *Náboženstvo môže prerušať vo sfére individuálnej podmetovosti ako osobná viera.* Táto snaha má svoj pôvod u Luthera a Kierkegaarda, ale aj v úsilí demytologizovať evanjeliá (R. Bultmann). Luther rozlišoval medzi vierou ktorá sa verí (*fides quae creditur*), teda to, v čo sa verí, v akú náuku; a vierou ktorej alebo v ktorú sa verí (*fides qua creditur*), čo znamená existenciálnu realizáciu viery. Kierkegaard rozvinul tieto myšlienky, uvažujúc, že dôležité je to, „v čo“ sa verí, čo celkovo možno nasmerovať k tomu „ako“ sa v to verí. Ak budem chápať kresťanské bytie skutočne, to znamená ako otázku, kto som „ja“ a ako je usmernený môj život, uvádzanie objektívneho obsahu náuky viery sa stane zbytočným. Prestane byť potrebným a rozplynie sa. Osobné, individuálne „ja“ sa stalo nezávislým na náuke

¹⁸ Porov. ZDYBICKA, Z. J.: *Religia i polityka*. In: *Religia a sens bycia czlowiekiem*. Lublin 1994, s.147-169.

¹⁹ Nebolo by iste dobré, ak by národné povedomie bolo zamenené za nacionalistické, a náboženstvo by bolo zneužitá. Ak hovoríme o náboženskom prvku ako o zjednocujúcej sile, máme na mysli štáty, ktorých náboženská sila je evidentne rozhodujúcou silou. Mnohé takéto štáty sa však neubránili fundamentalizmu a totalitarizmu, čím náboženský prvok bol jednoznačne zneužitý. Avšak, ak aj v negatívnom ohľade, predsa predstavuje tento fakt ideu náboženstva a samotný náboženský fenomén v konkrétnom živote, ako veľkú a nenahraditeľnú silu v zjednocovacom štátotvornom procese. Náboženstvo tak jednoznačne prekračuje hranice, ktoré sa mu usilovali určiť ateistické vlády, a potvrdzuje svoj sociálny, ale aj už spomenutý štátotvorný charakter. V zmysle určitej vízie do budúcnosti Izraela, by pravdepodobne mohol náboženský prvok zohrať dôležitú úlohu aj v židovskom národe, či presnejšie povedané, mohol by byť prínosom pre členov židovského národa, ktorých sa sekularizačná vlna dotkla výrazným spôsobom.

²⁰ Porov. KRAPIEC, M. A.: *Religia gwarantem praw czlowieka*. In: *Religia a sens bycia czlowiekiem*. Lublin 1994, s. 11-31.

náboženskej viery.²¹ I tu je otvorený priestor na diskusiu a otázky: Je lepšie, keď je presvedčenie viery mocne zakomponované v individuálnej podmetovosti, alebo keď je prežívané v živej jednote spoločenstva? Prax považuje za lepšiu druhú možnosť, ale ani pred individuálnou podmetovosťou viery nie je treba rezignovať, no prijať ju ako základ dynamizácie náboženského fenoménu.²²

4. *Náboženstvo a hodnoty môžu pretrvať ako podstata kontrakultúry.* Don Cupitt považuje za vhodné, postaviť sekularizovanému prostrediu súčasného sveta, protipól v „kontrakultúre“.²³ Ktovie, či termín, ktorý uvádza, je najvhodnejší, či by nebolo správnejšie vyvolať snahu o „obnovu kultúry“ alebo „návrat ku kultúre“. Toto úsilie sa spája predovšetkým s rôznymi prúdmi New Age, fundamentalizmami viacerých typov, dokonca niektorí uvádzajú aj kresťanské charizmatické hnutia. Sú to hnutia, ktoré sa chcú postaviť proti tomu, čím sa stala západná kultúra, zároveň však stoja pred nebezpečenstvom elitárskych tendencií a uzavretosti. Kontraproduktívne pôsobí aj každé úsilie postaviť nacionalistické snahy na náboženstve, čo nie sú až tak ojedinelé prípady... Sú nejaké vyhliadky na úspech?

Filozofická analýza sekularizácie – pomoc pre teológa

Ak by sme silu a dynamiku náboženského fenoménu dali do súvisu s hodnotami kresťanstva, mohli by sme súhlasiť s J.B. Metzom, ktorý je presvedčený, že duch kresťanstva je neodvratne vtelený do dejín sveta a že práve v nich sa musí presadiť a zachovať. Z hľadiska kresťanskej viery proces konkrétnych dejín sveta bol a natrvalo ostáva prijatý Logosom. To znamená, že v novovekých dejinách uskutočnené zosvetštenie sveta ne-

²¹ Porov. WANKE, J.: *Církev v diaspoře*. Teologické texty, roč. 9, č.1 (1998), s. 30-31.

²² Keď J. Wanke hodnotí posilňovanie pozície individuálneho „Ja“, zároveň poukazuje na napätie v človekovi, ktoré pochádza z prevzatia plnej zodpovednosti na seba, a konštatuje: „Z takých skúseností dochádza paradoxne opäť k hľadaniu novej orientácie, hľadanie sprievodcu v neprehľadnom teréne. Existuje niečo ako hľadanie domova v nehostinnom svete, v ktorom jednotlivec nie je posilňovaný nijakými väzbami a tradíciou. Záujem o ezoteriku je toho výrazným ukazovateľom. V tom však vidím tiež znamenie nádeje, nie že by sa azda ľudia vrátili sami k náboženským otázkam. Oveľa viac dúfam, azda oprávnené, že reč nášho náboženského, špeciálne kresťanského ohlasovania dostane čoskoro novú príležitosť. Musíme sa učiť tejto novej reči! To sme už však pri myšlienke, ktorú by som chcel viac rozviesť: schopnosť človeka prijímať Božie prislúbenie sa v našej dobe nestratila.. Vidím toľko zárodkov novej opravdivosti – tiež a predovšetkým medzi mladými – ktorá hľadá to, čo skutočne nasyčuje, že nemôžem súhlasiť s rečami o všeobecnom zániku všetkých hodnôt a právd. Zdá sa, že musíme hľadať nové spôsoby nasledovania v súčasnosti a v budúcnosti.“ WANKE, J.: *Církev v diaspoře*. Teologické texty, roč. 9, č.1 (1998), s. 31.

„Individualizmus, ktorý je v súčasnosti jednou z príčin sekularizácie a ktorý vyzdvihuje hodnotu slobody, síce oslabil vplyv cirkvi vo svete, ale pre cirkev sa ním otvorili aj nové možnosti. Ľudí už viac nedrží sociálna kontrola – ale každý, každá nová generácia je nútená robiť osobné rozhodnutia – viera je oveľa slobodnejšia, podobne, ako to bolo na začiatku v cirkvách na území okolo Stredozemného mora.“ GLASOVÁ, M.: *Analýza sekularizovanej spoločnosti, Jan Kerkhofs*. Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes, roč. 1, č. 1 (2000), s. 17.

²³ CUPITT, D.: *After God. The Future of Religion*. Orin Publishing Group Ltd., United Kingdom 1997. V poľskom preklade: *Po Bogu. O przyszości religii*. W.A.B. Warszawa 1998, s. 15.

môže predstavovať totálne odpadnutie sveta od Krista. Metz sa odvažuje dokonca tvrdiť, že svetskosť sveta, ako vznikla v novovekom procese zosvetštenia, a ako na nás dnes v zostrenej forme hľadá, vznikla vo svojom základe, zaiste nie vo svojich jednotlivých dejinných prejavoch, nie proti, ale skrze kresťanstvo; je pôvodne kresťanskou udalosťou a dosvedčuje tým vnútrodejinne vládnucu moc „hodiny Krista“ v našej situácii sveta.²⁴ Keďže v doterajšej analýze sekularizácie ako fenoménu súčasného sveta sme síce uviedli viaceré tendencie posilňujúce tento fenomén, predsa však neustále poukazujeme na náboženský fenomén ako taký, ktorý nie je umŕtvený týmto pôsobením, ale ktorý si svojou vnútornou silou neustále uchováva dynamiku a živosť.

Náboženstvo sa teda ocitlo zoči-voči mnohým danostiam, ktoré sa v predchádzajúcich dobách neobjavili, alebo aspoň nie v takej miere. Mnohé úsilia zachrániť „starú vieru“ alebo aspoň vieru, nemožno jednoznačne odmietnuť. Nie je treba sa však obávať ani solídnej analýzy a kritiky²⁵ užívaných prostriedkov tejto obnovy. Multijazykové a multináboženské²⁶ spoločenstvo ľudí žijúce tesne vedľa seba na malom kúsku tejto zeme kdekoľvek na svete je pri vstupe do tretieho tisícročia sprevádzané neustálym hľadaním spôsobov, ktoré by nerozbíjali, ale zjednocovali to najpodstatnejšie – ľudský rod. Kardinálna otázka je postavená takto: treba sa za každú cenu striktné pridržať svojho náboženstva, alebo sa v rámci „ústretoivosti“ treba svojho presvedčenia za každú cenu zbaviť?

V minulosti bolo rešpektovanie určitej uzavretosti a stráženie vlastných, osobitých hodnôt a prejavov, niečím úplne samozrejým. Židia sa chránili pred gójmami, kresťania sa stránili židov, mohamedáni kresťanov a čím bol niekto zásadovejší, tým viac nepriateľov videl okolo seba. Čím bol niekto viac etnocentrickým, tým viac nenávidel cudzincov, a čím viac sa cítil byť ortodoxný, tým sa väčšmi považoval za mučeníka a obeť. Instinkt i povinnosť prikazovali pridržať sa svojich. Vlastne bolo to tak až do Hegelových čias. I toto konštatovanie môže pochopiteľne prikláňať váhy rozhodovania na stranu opúšťania tradičných úkonov, ktoré v konkrétnom živote už nie sú neznáme. Napr. v tvrdeniach typu: radšej

²⁴ METZ, J. B.: *Zur Theologie der Welt*. Mainz 1968, s. 16-17. In: MIKLUŠČÁK, P.: *Kresťanská orientácia v sekularizovanom svete*. Verbum č. 1 (1999), s. 14.

²⁵ „Trebá uznať akikoľvek kritiku náboženstva, ktorá odhaľuje a potiera neľudské alebo ľudsky nedôstojné manipulácie. A to bez ohľadu na to, či prichádzajú od neveriacich alebo veriacich... A tak všetko, čo má niečo spoločné s ponižovaním, útlakom a manipuláciou ľudí alebo s nejakou „dehumanizáciou“, stáva sa prednostnou úlohou kritiky náboženstva; zvlášť vtedy, ak sa prevádzajú takéto „zlé činy“ pod rúškom náboženstva alebo pod jeho zámenkou.“ RUBIO, M.: *Náboženský neklid – alarmujúci stav?* In: *Teologické texty*, roč. 8, č. 1 (1997), s. 3.

²⁶ „Profesor Kerkhofs upozorňuje, že multireligióznu budúcnosť Európy čaká „protisekularizácia“ (podľa OSN bude pre zachovanie hospodárskeho i sociálneho rastu Európa potrebovať v roku 2025 až 150 miliónov prisťahovalcov, Turecko bude najľudnatejšou krajinou Európskej únie; vďaka moslimskej prítomnosti je už dnes Brusel paradoxne najreligióznejším belgickým regiónom).“ GLASOVÁ, M.: *Analýza sekularizovanej spoločnosti, Jan Kerkhofs*. Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes, roč. 1, č. 1 (2000), s. 14.

sa blížiť ku „kráľovstvu nebeskému“ ako zotrvať v Cirkvi, radšej počúvať „reč na vrchu“ ako sa venovať teologicky vyšpekulovaným pravdám...²⁷ sa konštatuje: podobné odmietnutia zmiernujú alebo odstraňujú rozdiely medzi ľuďmi, čím sú ľudia k sebe bližšie. Nemalo by úsilie všetkých ľudí smerovať práve k takému cieľu?

Iste, hľadať to, čo ľudia zblízuje, je správne, ale dejiny už neraz potvrdili, že za argumentmi podobného charakteru je snaha o náboženský synkretizmus, ktorý by mal byť tým zjednocujúcim momentom, no skúsenosť potvrdila, že ďalšou etapou týchto snáh je relativizácia duchovna - *sacrum*. Nezavrhneme sa náboženstvo ako také, predovšetkým v liturgických obradoch, ale odmietne sa prijatie nadprirodzena a nadprirodzených bytostí. Aj existencia Boha sa zdegraduje na formuláciu: „Niečo predsa musí byť!“, ale to „niečo“ je skutočne veľmi abstraktné, nič nehovoriace, nie je osobou, je niečím, čo nie je až tak potrebné na stvárňovanie života človeka. Napokon je duchovno vytláčené z náboženskej predstavy a výsledkom je, v tom lepšom prípade, humanizmus ateistického typu, ktorý v ďalšom procese stráca prvky humánosti. Celý priebeh vyššie opísaných snáh nezvykne končiť pre človeka dobre. Mnohé zneváženia ľudskej dôstojnosti (nielen koncentráky, ale každá forma potláčania základných ľudských práv) v priebehu vekov to potvrdzujú. Možno práve preto je treba otázke náboženstva v živote človeka venovať náležitú pozornosť.

Bez akéhokoľvek preháňania je jasné, že náboženstvo ako také vždy patrilo k životu človeka a človeka obohacovalo.²⁸ Predmetom našich úvah bolo oboznámiť sa s úlohou, ktorú náboženstvo zohralo a zohráva v živote človeka ako jednotlivca, ba aj celého ľudstva. Sme si vedomí skutočnosti, že týchto niekoľko zamyslení nevyčerpá v plnosti celé spektrum možností vplyvu náboženstva na ľudský život. Avšak tie vplyvy, na ktoré bola upriamená naša pozornosť, môžu byť zároveň podnetom k ďalšiemu bádaniu. Je jasné, že *bohovia* tu boli a mnohému nás naučili. Prečo sme však nemohli získať mnohé poznatky sami? Alebo, ak by sme pripustili výslovné materialistické vysvetlenie náboženstva, otázka by znela: Prečo uvažujúci človek musel svoju múdrosť vložiť do úst boha? Prečo táto múdrosť nebolo podopretá autoritou jeho osobnosti? Keď sme napokon obdržali potrebné poznatky týkajúce sa človeka a kozmu, prečo nás nakoniec *bohovia* opustili? Očakávané odpovede sa začnú pomaly odhaľovať pri: skúmaní náuky filozofie a teológie o náboženstvách v minulosti, konkrétne učenia o neviditeľnom, duchovnom svete, ktorý nás obklopuje; pri analýze slov a symbolov hovoriacich o neviditeľnom svete; dôležité bude poznanie mýtického spôsobu vyjadrovania; a napokon celok sveta bude poznateľný aj skrze dešifrovanie rôznych náboženských úkonov.²⁹

²⁷ CUPITT, D.: *After God. The Future of Religion*. Orin Publishing Group Ltd., United Kingdom 1997. V poľskom preklade: *Po Bogu. O przyszłości religii*. W.A.B. Warszawa 1998, s. 16-17.

²⁸ Porov. OLBRYCHT, K.: *Religia a wspieranie rozwoju człowieka*. In: *Religia a sens bycia człowiekiem*. Lublin 1994, s. 103-112.

²⁹ CUPITT, D.: *After God. The Future of Religion*. Orin Publishing Group Ltd., United Kingdom 1997. V poľskom preklade: *Po Bogu. O przyszłości religii*. W.A.B. Warszawa 1998, s. 17-19.

Teológ iste bude viesť svoju úvahu v zmysle možnosti prehĺbenia a dôslednejšieho praktizovania života viery, filozof bude vnímať uvedené skutočnosti. Preto sa môže stať, že fakty, ktoré uvádza, analyzuje a kritizuje filozof, teológ okamžite odmietne. Filozof, i na základe nami uvedených skutočností, bude sa optimisticky dívať do budúcnosti tvrdiac, že sekularizácia je prechodný jav, ktorý sa v priebehu dejín objavil už niekoľkokrát, v rôznych obmenách, ale vždy bol prekonaný. Teológa uvádzané fakty nemusia uspokojiť, možno ho skôr znepokoja. Avšak ani teológ nemusí strácať na optimizme, predsa vo svojej vízii môže rátať s Božou pomocou,³⁰ čo striktný filozof nemusí zavrhnúť, ale môže si vysvetľovať podľa vlastnej koncepcie, často skôr odlišnej od teologického chápania. Ktorá z týchto ciest je správnejšia? Ak by sme zotrvali pri takto položenej otázke, mohli by sme sa dopustiť nejednej nesprávnosti. Ako teológ tak aj filozof idú svojou „správnou“ cestou. A je dosť pravdepodobné, že práve cesta filozofickej analýzy náboženského fenoménu môže v značnej miere poslúžiť teológovi podľa prastarej zásady: filozofia je služobnicou teológie.

Filozofická analýza náboženského fenoménu a odhalenie dynamickosti tohoto fenoménu, môže byť veľmi užitočná v koncipovaní pastoračnej orientácie a následne stanovených aktivít. Možno sa vytvorilo zdanie, že niektoré argumenty, uvedené v našom článku, poukazovali skôr na latentnú povahu náboženského fenoménu ako na dynamickú. Tento dojem mohol vzniknúť pri spomínaní určitej dvojtvárnosti viery v podmete, ktorým je človek, a v jeho jednotlivých životných aktivitách. Konfrontácia prostredia pracoviska a vzťahov v obchode, či iných odvetviach pracovnej komunikácie, s domácim prostredím, mohla tieto námietky aj vyvolávať aj posilňovať. Tak by sme znova mohli dávať v tomto pojednaní spomenuté miesta do súvisu s dynamikou náboženského fenoménu. I v týchto polohách sa prejavuje opravdivá dynamickosť náboženského fenoménu. Je to možno len niekoľko hodinový priestor pre dynamizmus v porovnaní s časom určeným na iné aktivity. Ale predsa, vyhradený časový úsek pre náboženský fenomén je permanentný, a tento fenomén, práve vo svojej pravidelnosti, je sám o sebe dynamickej povahy. O to viac je možné o vzrastajúcom dynamizme uvažovať v súvislosti s apoštolskou činnosťou rôznych náboženských hnutí, ale najmä v súvislosti s apoštolskou činnosťou Jána Pavla II. Najdynamickejšie sa náboženský fenomén prejavuje v dôležitých otázkach o živote a jeho zmysle, o smrti a utrpení a pod. To sú otázky, ktoré podmet nosí stále so sebou, presnejšie v sebe. Preto hovoriť o dynamizme náboženského fenoménu ako takom a v zmysle rozví-

³⁰ „Trebá vždy vychádzať z nasledovného: I v našom svete možno nájsť viac pozitívneho ako negatívneho. Agnosticizmus nie je všetko, a agnostici či ateisti, nám nemôžu dať poučenie o smere. Ak sme spôsobilí zaoberať sa v teológii kategóriami znamenia časov a veriť v Boha, ktorý sa prejavuje v znameniach časov, potom nesmieme mať strach. Ani vtedy nie, keď sociologické analýzy nevidia nijaké opravdivé šance pre novú evanjelizáciu, prípadne kristianizáciu, ak uniernené alebo osvedčené skutočnosti ukazujú na to, že ideme v ústrety pokresťanskej dobe, prípadne v nej už žijeme.“ RUBIO, M.: *Náboženský neklid – alarmujúci stav?* In.: *Teologické texty*, roč. 8, č. 1 (1997), s. 5.

jania slobody človeka,³¹ je celkom oprávnené. A pre teológa bude iste dôležité uvažovať, ako zúžitkovať tento dynamický kapitál v človekovi, nakoľko stále ešte platí: *anima naturaliter christiana*. Úloha kresťanského teológa nemôže byť v žiadnom prípade postojom lamentujúceho človeka, ale je poslaním toho, ktorý dodáva ľuďom nádej³² v mene Boha Stvoriteľa a Ježiša Krista, Boha Vykupiteľa. K tomu nám Duch, ktorého poslal Otec v Ježišovom mene, a „vlial do našich srdc“ (*Rim 5, 5*), dáva svetlo a silu.³³

³¹ Porov. GAŁKOWSKI, J. W.: *Religia zagrożeniem czy wsparciem wolności?* In: *Religia a sens bycia człowieka*. Lublin 1994, s. 33-50.

³² „Církev v minulosti vyplňala veľké úlohy na poli subsidiarity (zakladala školy, univerzity, nemocnice a starala sa o chudobných), mnohé z týchto povinností dnes preberá spoločnosť ako celok (štát, Európska únia). Netreba zabúdať a zatvárať oči pred pravdou o transformácii občianskej spoločnosti – ktorej kresťania pripravili cestu. Bez vplyvu kresťanov by nikdy nebola napísaná Charta ľudských práv (San Francisco, 1948) a mnohé evanjeliové hodnoty sú obsiahnuté v zákonodarstve. Kresťanstvo sa opäť môže obrátiť k upevneniu vlastnej úlohy – dať dejinám zmysel, a to tak osobný, ako spoločenský. Veľmi často sa totiž vágny agnosticizmus mení na tichý nihilizmus, inšpirovaný falošným prorokom Nietzsche. Depresia je najpríznačnejšie ochorenie tohto storočia (WHO, 1998); mnohí prežívajú pocit prázdnoty, cítia sa ako ľud bez nádeje. Kresťania sú povolaní, aby ponúkli laboratóriá nádeje: vo farnostiach, organizáciách, spoločenstvách, časopisoch, pri slávnostiach a podujatiach najrozličnejšieho druhu... Napriek ich slabosti a práve prostredníctvom týchto slabostí môžu ponúknuť dôveryhodné svedectvo o úplne inej, novej dimenzii, než akú ponúka s toľkým krikom tento svet. Takto môžu kresťania liečiť „duše“.“ GLASOVÁ, M.: *Analýza sekularizovanej spoločnosti*, Jan Kerkhofs. Rodina a zodpovedné rodičovstvo dnes, roč. 1, č. 1 (2000), s. 17.

³³ Porov. ROOS, L.: *Evropa bez Boha? K diskusi o křesťanském pojetí člověka*. Teologické texty, roč. 9, č.4 (1998), s. 112.

Fenomén siekt

Štefan Boržík

BORŽIK, S.: *The Phenomenon of the Sects*

The phenomenon of the growth and extension of religious sects is undoubtedly connected with secularism. In the following text some arguments illustrate this fact.

Úvod

Fenomén siekt a nových náboženských hnutí sa vo svete javí ako reakcia na prevažujúcu sekularizovanú kultúru a nové hľadanie duchovnej dimenzie v ľudskom živote. Dráma sekularizačného procesu sa z jednej strany ukazuje ako zánik náboženstva, ale na druhej strane sa hľadá opätovná spiritualizácia, čo dokazuje vznik mnohých nových náboženských hnutí. Tento jav sekularizovaného sveta (aj človeka) vedie aspoň čiastočne k pozitívnym a konštruktívnym výsledkom: hľadanie nového zmyslu života, záujem o duchovno, ekologické čítanie, pranie budovať lepší svet, hľadanie solidarity, aktívnejšie prežívanie života, hľadanie spôsobu života v dialogickej komunite a podobne.

Opravdivé analýzy v tejto situácii podávajú mnohí vedci a odborníci z oblasti sociológie, psychológie i náboženstva. Migrácia ľudí z dedín do miest, z jedného konca sveta na druhý, strata záchytných bodov náboženského života, ideologický pluralizmus, násilie, vojny, pohromy, nové informačné technológie, médiá... neraz spôsobujú, že i viacerí kresťania opúšťajú Cirkev a nachádzajú „útechu“ v nových náboženských zoskupeniach. Keď sa k tomu pridruží akákoľvek ekonomická podpora spojená s hlásaním preludov či nepravých konklúzií, jednoduché i chudobné, viac i menej vzdelané vrstvy obyvateľstva im ľahko podľahnú.

Krízových situácií je pomerne veľa v ekonomicky bohatých i chudobných krajinách sveta. Tie sú obyčajne rôzne aj na individuálnej i sociálnej úrovni: rôzne potreby, sklamania, túžby, spoločenské i osobné tragédie... všetky volajú po primeranej odpovedi a konkrétnom riešení. Sekty a rôzne zoskupenia obyčajne prvé zachytávajú túto situáciu ľudí, a čo sa môže zdať veľmi pozitívne, tvrdia, že majú odpoveď na problémy človeka i sveta. Obyčajne sa spočiatku zameriavajú na citovú oblasť ľudí a neskôr dobre spracovanou manipuláciou si podriaďujú myslenie. Treba priznať, že mnohí z nich, zvlášť vodcovia, sú priam majstri v najrozmanitejších spôsoboch manipulácie s vnútrom človeka.

1. Terminológia

Sémanticky pojem sekta sa odvodzuje z gréčtiny *hairesetikós* - sektársky, kacírsky. V odbornom význame sa týmto výrazom označovali ľudia odchyľujúci sa od pravej viery alebo popierajúci učenie Cirkvi.¹ V biblických vedách sa tento termín aplikuje hlavne na kresťanské sekty a na ich učenie. Heretik z gr. *hairesetikós* - sektár, bludár. V starokresťanskom období sa ním označoval niektorý pôvodca, šíriteľ alebo zástanca herézy. Podobne aj termín heréza sa odvodzuje z gr. *háiresis* - strana, frakcia. Vieme, že tým sa označovala bludná náuka, odchyľujúca sa od pravej kresťanskej viery alebo popierajúca učenie koncilov a cirkevných Otcov prvých kresťanských storočí.

Etymologicky sa podobne odvodzuje aj z lat. *secta* - smernica, zásada, spôsob myslenia a konania, náboženská sekta (neklasický význam). Sektár je slovo odvodené z lat. *sectátor* - sprievodca, nasledovník, prívrženec (nejakého učenia).²

2. Historický vývoj

Keď sledujeme dejiny Cirkvi prvé herézy nepopierali natoľko Kristovo božstvo ako skôr jeho pravú ľudskú prirodzenosť. Napríklad doketi tvrdili, že Kristus má iba zdanlivé telo. Pavol zo Samosaty učil, že Ježiš Kristus je Boží Syn nie prirodzenosťou, ale iba adopciou. Arianisti verili, že „Boží Syn povstal z ničoho“ a že „má inú podstatu“ ako Otec. Nestoriánska heréza videla v Kristovi ľudskú osobu spojenú s božskou osobou Božieho Syna. Monofyziti tvrdili, že ľudská prirodzenosť ako taká prestala v Kristovi jestvovať, lebo ju prijala božská osoba Božieho Syna.³ Proti všetkým bludom sa Cirkev bránila jasným prehlásením na prvých ekumenických konciloch a vážnou apológiou mnohých cirkevných Otcov.

Ďalšou ranou pri šírení viery bolo sťahovanie národov, ktoré trvalo celé dve storočia (5. a 6. po Kr.) a spôsobilo Cirkvi veľké škody. Na Východe nastalo rovnako sťahovanie národov, zvlášť po nastúpení arabského panstva po smrti Mohameda (632 po Kr.). Byzantskej ríši odňalo asi dve tretiny územia, Sýriu, Palestínu, Egypt a západnú Afriku až po obsadenie Španielska a vytvorenie jeho druhého sídla v Cordobe. V 9. storočí sa mohamedáni dostali až na Sicíliu a územie Talianska. Islam je synkretické náboženstvo, zmes židovského a kresťanského náboženstva s pôvodnými arabským tradíciami.⁴

Východná schizma spôsobila oddelenie celej východnej cirkvi. To, čo sa formálne stalo už v 9. storočí, sa definitívne uskutočnilo v polovici 11. storočia. Roku 1054 sa východná cirkev oddelila od západnej, a toto rozdelenie trvá až dodnes. Podobnou skutočnosťou je aj protestantská re-

¹ Porov. HERIBAN, J.: *Príručný lexikón biblických vied*, s. 450.

² Porov. ŠPAŇÁR, J.: *Latinsko-slovenský slovník*, s. 585.

³ Porov. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, s. 120 - 121.

⁴ Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, zv. I, s. 238.

formácia v 16. storočí. Lutherovo hnutie, ktoré sa zrodilo ako odpoveď na potrebu reformy, pociťovanú v lone katolicizmu, dospelo k úplne iným výsledkom: v náukovej oblasti sa prejavilo ako heréza (blud) a na tele kresťanstva ako schizma (rozkol).⁵ Obidve skutočnosti sa stali v katolíckej Cirkvi a spôsobili v prvom prípade jej rozdelenie a v druhom vznik nového vierovyznania. V identickom čase nastala reformácia aj v Anglicku. Za vlády kráľa Henricha VIII. Anglicko sa nachádzalo v schizme a počas jeho nástupcu Eduarda VI. je aj v heréze. Tridentský koncil (1545 - 1563) hľadal cesty dialógu medzi katolíkmi a protestantmi i anglikánmi. Jeho ovocím boli mnohé vieroučné a disciplinárne dekréty, reformy a stal sa stelesnením katolíckeho pojmu o Cirkvi.

Ani v západnej cirkvi sporadicky neprestali vznikať ďalšie herézy. Spomenieme len šírenie Jansenovej náuky v Holandsku a najmä vo Francúzsku v 17. storočí. Cisterciánsky kláštor v Port-Royal (pri Versailles) je jedným z mnohých svedectiev aj v novovekých dejinách Cirkvi. Časť náuky tejto orientácie bola zavrhnutá ako heretická.⁶ Dejiny Cirkvi svedčia o tom, že najväčší rozmach mnohých náboženstiev, siekt alebo nových náboženských hnutí nastal až v 19. a 20. storočí. Odvtedy sa slovo sekta používa a vzťahuje skôr na malú skupinu, ktorá sa oddelila od väčšieho náboženského zoskupenia, väčšinou kresťanského, a ktorá sa odchyľila vo viere a obradoch. Výraz sekta sa nepoužíva všade s rovnakým významom. Napríklad v Latinskej Amerike sa používa pre všetky nekatolícke skupiny, i keď patria pôvodne k tradičným protestantským cirkvám. Naproti tomu v kruhoch prístupnejších ekumenizmu sa slovo sekta vzťahuje iba na extrémistické, agresívne skupiny.

V západnej Európe má toto slovo negatívny prídych, naproti tomu v Japonsku sú nové náboženstvá šintoistického alebo budhistického pôvodu nazývané sektami, hoci nemajú ten pejoratívny význam. Termín 'nové náboženské hnutia' sa vzťahuje na tie skupiny, ktoré majú neutrálnejší charakter ako sekty. Nazývajú sa *nové* nielen preto, že sa objavili po druhej svetovej vojne, ale tiež preto, že vystupujú ako alternatíva voči inštitucionalizovaným oficiálnym náboženstvám a prevládajúcej kultúre. Volajú sa 'náboženské', lebo vyznávajú a ponúkajú posvätnú a náboženskú víziu sveta; ponúkajú prostriedky, ktorými sa dajú dosiahnuť ďalšie ciele: transcendentálne poznanie, duchovné osvietenie, sebarealizácia, riešenie základných otázok a ponúkajú istých odpovedí. Kritéria na rozlíšenie siekt kresťanského pôvodu od Cirkvi a cirkevných spoločenstiev nachádzame vo vieroučných prameňoch týchto skupín. Existujú totiž aj také skupiny, ktoré pripájajú k Biblii ďalšie 'zjavené knihy', ďalšie 'pro-rocké posolstvá' alebo odstraňujú z Biblie niektoré protokanonické knihy, čím podstatne menia ich obsah. Z praktických dôvodov býva 'hnutie' alebo 'sekta' definovaná ako „akákoľvek náboženská skupina, ktorá má

⁵ Porov. *Corso di storia della filosofia*, zv. II, s. 82.

⁶ Porov. ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, zv. II, s. 259.

zvláštnu víziu sveta, odvodenú z učenia niektorého zo svetových náboženstiev, ktorá však s týmto učením nie je totožná“.

3. Typológia

Na základe systému poznania rozlišujeme nasledujúce štyri typy siekt:

- hnutia zakladajúce sa na Svätom písme, ktoré sa preto považujú za *kresťanské*, lebo z kresťanstva vychádzajú;

- náboženské hnutia, ktoré svoj pôvod odvodzujú od *iných náboženstiev*
- ako sú hinduizmus, budhizmus a tradičné náboženstvá; niektoré z nich synkretickým spôsobom preberajú prvky pochádzajúce aj z kresťanstva;

- sekty, ktoré sú charakteristické rozkladom pôvodnej myšlienky náboženstva a návratom k *pohanstvu*; majú príznaky kultúry duchovne spohodnenej alebo unavenej racionalizmom modernej technickej civilizácie;

- sekty *gnostické* - svojim volaním po prirodzenosti zdanlivo ponúkajú ľuďom možnosť zhodiť bremeno slobody a zodpovednosti a vydať sa po ceste, ktorá nevyžaduje morálne rozhodnutia, ale spočíva len na 'osvietení'⁷.

4. Rozdiel medzi Cirkvou a sektou

Sociológ E. Troeltsch v nazeraní na problematiku siekt definuje základné rozdiely medzi Cirkvou a sektou. „Cirkev sa pokúša vytvoriť univerzálnu komunitu zahrňujúcu v sebe celú populáciu. Pokúša sa dať celý život spoločnosti do súladu s objektívnym, prirodzeným a morálnym zákonom. Je nástrojom vyjadrujúcim moc Boha, napriek tomu, že jednotlivý člen môže byť skorumpovaný. Chápe sociálne štruktúry v národe ako prirodzené alebo Bohom dané inštitúcie na prejavenie tajomstva. Považuje sa za ochrancu morálnosti v živote ľudí. Jednoznačne rešpektuje slobodu jednotlivca. Všetci členovia spoločnosti sú členmi Cirkvi, a to vyplýva z toho, že sa do nej narodili.

Naproti tomu sekta požaduje totálnu prispôsobivosť. Tí členovia, ktorí sa nedokážu prispôsobiť prísnej morálnej a doktrinálnej disciplíne, sú z členstva vylúčení. Typickým znakom sekty je izolácia členov od sveta. Pokúša sa vytvárať prostredie lásky vo vnútri skupiny.“⁸

Pre kresťanov najdôležitejšia súčasť definície siekt je tá, čo je vo svojej povahe teologická. Je tomu tak preto, lebo tu ide o základnú otázku, čo je pravda a čo omyl. Na rozdiel od svetského sociológa, ktorého nezaujímajú pravdivosť určitej viery a na rozdiel od priemerného človeka, ktorého náboženská naivita mu vopred znemožňuje akýkoľvek vážnejší záujem o otázky vierouky, musí byť kresťan schopný rozlíšiť pravdu od lži.

⁷ Porov. *Sekty a nová náboženská hnutia*, s. 22.

⁸ Porov. FRASER, D., CAMPOLO, T.: *Sociology through the eyes of faith*, s. 215.

Teologická definícia sekty musí byť založená na pravovernej kresťanskej vierouke. S použitím biblického učenia ako ohniska James W. Sire definuje sektu ako „akékoľvek náboženské hnutie, ktoré je organizačne odlišné a má učenie alebo praktiky, ktoré odporujú učeniu a praktikám zjaveným v Písme, ako ho vykladá tradičné náboženstvo reprezentované katolíckymi a hlavnými protestantskými denomináciami a ako je vyjadrené v prehláseniach typu Apoštolského vyznania.“⁹

Teologická analýza vieroučného systému určitej skupiny by sa teda zaoberala otázkami ako je: porozumenie dotyčnej skupiny o sebe, dielu Ježiša Krista, jej pohľad na prirodzenosť človeka a hriech, jej učenie o spáse, o Božej Trojici a o povahe a úlohe Biblie. Rovnako by sa zaoberala i mnohými ďalšími otázkami, ktoré sú rozhodujúce pre postavenie ortodoxnej vierouky v dejinách ľudstva.

James Bjornstad pripomína, že v dnešných rozličných náboženstvách sú falzifikáty biblického kresťanstva dobre zamaskované. Členovia neortodoxných náboženských skupín často používajú tie isté termíny ako kresťania. Po novom interpretujú vieroučné prehlásenia a biblické texty, snažia sa ohromiť ľudí falošnou učenosťou, niekedy dokonca vedome klamú alebo neodkrývajú celú svoju teológiu.

Z kresťanského hľadiska kategória pravdy a lži je rozhodujúcim kritériom na zaradenie náboženstva do kategórie pravovernosti alebo bludu.

5. Teologické a duchovné rozlišovanie

V pastoračných dokumentoch Cirkvi o nových náboženských hnutiach sa poznamenáva, že kontext náboženského pluralizmu, ktorý obklopuje dnešných kresťanov a oslabenie príslušnosti ku komunite veriacich, privádza niektorých z nich k pokusu zjednotiť všetky náboženstvá a včleniť do vlastnej viery prvky, ktoré sú v rozpore s kresťanským posolstvom. Iní veriaci, ktorí chcú zostať verní kresťanskému učeniu, sú priam dezorientovaní propagandou určitých hnutí a potrebujú formulácie jasných zásad teologického a duchovného rozlišovania.

Medzi najhlavnejšie zásady rozlišovania základných náuk patria okruhy týchto problémov: hnutia charakterizované fundamentalistickou interpretáciou Biblie alebo hnutia patriace k prúdom New Age. Tieto smery vedome nahrádzajú pravdu vágnym spiritualizmom, spochybňujú pojem spásy v Ježišovi Kristovi a zbavujú zmyslu eschatologické očakávanie. Fundamentalistické biblické skupiny preukazujú všeobecný sklon k napádaniu dôležitých aspektov katolíckeho života: sviatostí, mariánskej úcty, uctievanie svätcov, majú tendenciu k znehodnocovaniu úlohy Cirkvi vôbec a ku stavaniu tradície do rozporu s Písmom.

Častým problémom, ktorý so sebou prinášajú synkretistické skupiny, je viera v prevteľovanie (reinkarnácia), ktorá nachádza mnoho prívržen-

⁹ Porov. ENROTH, R.: *Prívodce sektami a novými náboženstvami*, s. 19.

cov medzi mladou generáciou. Odpoveďou na túto problematiku zostáva jasné pochopenie dôstojnosti každého človeka pred Bohom a význam jeho účasti na Kristovom vzkriesení.

Ďalším prameňom teologických zmätkov je sklon vyhľadávať spôsoby spirituality a meditácie vo vnútri kresťanskej tradície. Táto tendencia spoločne s celkovým prístupom New Age privádza k nebezpečeniu pelagiánskeho omylu vykúpenia, zabúdajúceho na Kristovo prostredníctvo a darovanie. *

U niektorých nových náboženských hnutí sa stretávame s tendenciou postaviť do stredu osobnosť charismatického vodcu namiesto osobnosti a nauky Kristovej, či už so zameraním pozornosti na sebarealizáciu individua, s hľadaním čohosi mimoriadneho, sústredením na intenzívne citové zážitky a s ideologickou i scestnou interpretáciou Písma.

V iných hnutiach zisťujem prevahu magických prvkov, ktorých koreňom je snaha po oslave človeka a jeho moci a ktoré sa odchyľujú od autentického náboženského zážitku.¹⁰

6. Proselytizmus

„Proselytizmus sa vyznačuje neprimeranými postojmi a správaním v porovnaní s praxou kresťanského svedectva. Proselytizmus zahrňuje všetko to, čo porušuje právo ľudskej bytosti - či už kresťana alebo kohokoľvek - na slobodu od vonkajšieho donucovania na poli náboženstva, a ďalej to, čo pri hlásaní evanjelia nie je v súlade s cestami božími, ktorými Boh sám k sebe privádza slobodných ľudí, odpovedajúcich na jeho povolanie slúžiť v duchu a pravde.“¹¹

Fundamentalistické sekty sa vyznačujú snahou po propagácii, ktorá sa prejavuje vytrvalými návštevami po domoch, rozširovaním veľkého množstva Biblií, časopisov a kníh, prítomnosťou a vypočítavou pomocou pri osobných alebo rodinných krízových momentoch. Charakteristickými znakmi siekt tohto druhu je prísna morálka, modlitbové stretnutia so živou a emotívnou účasťou na obradoch založených na Biblii, útočný postoj voči Cirkvi, uchýľujúci sa často k ohováraniam a korupcii. Fundamentalistické skupiny majú solídnu finančnú bázu na realizáciu svojich plánov. Ich proselytizmus spočíva v prehnanom vyhľadávaní nových prívržencov s cieľom zvýšiť počet členov.

Rýchla expanzia siekt v určitých častiach sveta je vo veľkej miere zapríčinená psychologickým nátlakom, ktorý v niektorých skupinách môže dospieť až k skutočnej manipulácii. Niektoré - veľmi často rafinované - techniky náboru a formácie, a určité postupy inštruktáže sú tak premyslené a usporiadané, že mnoho jedincov ani nepostrehne ich rafinovaný a precízne zinscenovaný osobný prístup. Sekty vnucujú určitý spôsob mys-

¹⁰ Porov. *Sekty a nová náboženská hnutia*, s. 33 - 34.

¹¹ Porov. *The National Pastoral Plan for Hispanic Ministry*, dokument 42.

lenia, chápania a správania sa - na rozdiel od prístupu Cirkvi, ktorá predpokladá presvedčený a zodpovedný súhlas.

Masívne šírenie sa siekt je taktiež vo veľkej miere zapríčinené pre ne priaznivými psychologickými, sociálnymi a ekonomickými podmienkami, ktoré prevládajú v mnohých oblastiach sveta. Je tiež výsledkom misionárskej horlivosti sektárskych vodcov a účinnosti používaných metód. Obyčajne začínajú pôsobením v afektívnej rovine. Človek cíti od nich uznanie, dostáva sa mu vrelosti a priateľstva. Cíti svoj význam a dôležitosť. Nahovára sa mu, že jeho schopnosti môžu prispieť k príchodu Božieho kráľovstva. Potom nastupuje fáza inštrukcií. Najprv sú spochybňované niektoré fakty viery nového adepta. Zvyčajne príslušníci týchto siekt disponujú veľmi pochybnými znalosťami teológie a Písma, ale sú odborníkmi na jednom ohraničenom úseku. Týmito zdanlivými vedomosťami vzbudzujú u adeptov pochybnosti o ich predchádzajúcom vierovyznaní. Dôkazy a biblické citáty, ktorými útočia, zaplavia myslenie človeka. Tak pripravujú a rozprestierajú svoje siete na nevedomých a naivných poslucháčov. Táto fáza 'vymývania mozgov', počas ktorej je budúci člen vystavený záplave biblických citátov, doktrín, sloganov, spôsobuje u daného jedinca úplný zmätok a bezbrannosť. Keď sa k tomu pripojí izolácia od vlastnej rodiny, spoločenského prostredia, psychologický nátlak a podobne, víťazstvo je napoly isté.

Misionárska aktivita týchto skupín zameriava svoju pozornosť na úseky, ktoré sú v Cirkvi menej sledované, na ľudí s malou náboženskou prípravou alebo na povrchných a nepraktizujúcich kresťanov. Agenti týchto skupín sa pohybujú na našich uliciach, prechádzajú dedinami a mestami, osobne navštevujú príbytky, komunikujú s ľuďmi v autobusoch, vlakoch, lietadlách či lodiach, hľadajú cesty do internátov, armády, väzníc, zdravotníckych zariadení a zariadení sociálnych služieb, do univerzít, mládežníckych a profesných skupín, humanitárnych aktivít a podobne.

Určité skupiny hľadajú prívržencov v stredných i vyšších vrstvách i medzi podnikateľmi a top manažmentom. Mladým ľuďom poskytujú možnosť vyplniť svoj voľný čas športovými i kultúrnymi aktivitami, ktoré sledujú záujmy propagátorov siekt. Skupiny, inšpirujúce sa východnými náboženstvami a určitými filozofickými prúdmi, vyhľadávajú osoby na istej kultúrnej úrovni a so záľubou v ezoterike. A nakoniec nemôžeme zabudnúť, že tieto skupiny sa snažia pritiahnúť ľudí s psychologickými a morálnymi problémami, jedincov, ktorých viaže zložitý vzťah k Cirkvi, ktorí sa vzdialili v dôsledku nejakého negatívneho svedectva alebo hľadajú pomoc pri vlastnej morálnej obnove.

Keď sledujeme príchod nových náboženských hnutí a siekt na naše územie, môžeme konštatovať, že niektoré z nich vystupujú v podstate s terapeutickým charakterom. Ponúkajú neraz tajuplné a zradné spôsoby dobrého telesného zdravia a psychickej zdatnosti. Svoje vystúpenia dopĺňajú predstieranou schopnosťou uzdravovať ľudí. Mnohé zaplnené štádióy najmä v nedávnej minulosti boli toho svedkami.

Svojimi iniciatívami a bezprostrednou komunikáciou získavajú najmä mládež a ľudí rôzneho veku. Mládež preto, lebo túži po poznaní 'čohosi

nového' a po senzácii. Ostatných ľudí na našich sídliskách a perifériách veľkomiest získavajú rozmanitým spôsobom. Príčinou značného vplyvu u tejto skupiny je obyčajne izolovanosť ľudí, citová opustenosť, príslub mnohorakej pomoci a ponuka sprevádzania v každom životnom okamihu.¹²

7. Kategórie siekt

Sekty, ktoré sú v súčasnej dobe najrozšírenejšie a s ktorými sa môžeme stretnúť najbezprostrednejšie alebo ich poznávať prostredníctvom literatúry, majú rozmanitú kategorizáciu.

Podľa pôvodu ich delíme:

- kresťanské sekty

Voda života, Nový život, Maranatha, Ježiš príde, Zbor Božieho Slova, Kresťanské spoločenstvo, Adventisti siedmeho dňa, Evanjelická cirkev metodistická (metodisti), Novoapoštolská cirkev, Armáda spásy, Kresťanské zbory.

Vynikajú zdanlivou toleranciou, ale v skutočnosti vystupujú ako silne samozvané authority, nepripúšťajú žiadnu diskusiu. Charakteristickými prvkami sú fundamentalizmus a krajné zjednodušenie kresťanského života.

- sekty na pomedzí kresťanstva

Obec kresťanov, Svedkovia Jehovovi, Kresťanská veda, Cirkev zjednotenia (Moonova sekta), Cirkev Ježiša Krista svätých posledných dní (Mormóni).

Majú historické väzby na kresťanstvo. Ježiš Kristus pre nich zohráva nejakú úlohu, ale od klasického kresťanstva sa diametrálne líšia.

- sekty vychádzajúce zo západného ezoterizmu

Scientologická cirkev, Satanizmus, New Age, Slobodomurárstvo.

Ich určenie je skutočne alebo len domnelo pre úzky okruh ľudí. Obsahujú utajované nauky, obrady a meditácie, do ktorých zasväcujú svojich členov. Často súvisia s okultizmom, mágiou alebo až satanizmom.

- sekty orientálneho pôvodu

Hare Krišna, Transcendentálna meditácia, Bhagawanovo hnutie, Baháisti.

Svojím pôvodom navazujú na veľké orientálne náboženstvá ako sú islam, hinduizmus, budhizmus.¹³

¹² Porov. *Sekty a nová náboženská hnutia*, s. 29 -32.

¹³ Porov. ŠTAMPACH, O.: *Sekty*, s. 7 - 17.

Profesor Bryan Wilson rozdeľuje sekty na skupiny, ktoré sa stavajú k svetu záporne, ľahostajne, alebo na tie, ktoré chcú skrásľovať svet.

Podľa vzťahu ku svetu:

a) sekty s negatívnym postojom voči svetu

Božie deti, Hare Krišna, Kristova rodina, Alamova kresťanská nadácia, Cirkev Armagedonu (známa pod menom Milujúca rodina).

Zdôrazňujú zvrátenosť systému sveta a nutnosť byť pred ním ochránený. Majú sklony odlúčiť svojich veriacich zo širšej spoločnosti a vytvoriť oddelený, komunitný (i keď nie kláštorň) životný štýl.

b) sekty s ľahostajným prístupom k svetu

The Way International (Medzinárodná cesta), Selfrealization Fellowship (Obecenstvo sebauvedomenia), niektorí členovia Cirkvi zjednotenia a scestné kresťanské skupiny The Walk (Cesta).

c) sekty skrásľujúce svet

Scientologická cirkev, Transcendentálna meditácia, Est, Lifespring, PSI World.

Vedomé sa usilujú o posilnenie svojho potešenia z účasti na živote širšej spoločnosti - mnohé z nich sú kvázi náboženské alebo sa prehlasujú za nenáboženské (Transcendentálna meditácia). Aj keď niektoré z týchto skupín sa považujú za citlivé voči spoločnosti (ako napr. Hnutie Est pre svoju účasť na Hladovom projekte), je ich najvyšším cieľom premena a zlepšenie seba samých.¹⁴

Delenie podľa zamerania:

- odmietajúce úlohu Cirkvi

Väčšinou sú inšpirované židovsko - kresťanskými tradíciami. Vracajú sa k Biblii, ktorú čítajú buď slovo za slovom alebo skrátene. Vyznačujú sa veľkým nadšením, netoleranciou voči iným náboženstvám a často očakávajú skorý koniec sveta.

- odmietajúce úlohu Krista

Majú hinduistické, budhistické a občas aj islamské korene. Uprednostňujú mystické skúsenosti, sprostredkované majstrom ovládajúcim tajné a oslobodzujúce sily. Kristus je v najlepšom prípade prorok alebo učiteľ vedľa mnohých iných, ktorí vystupovali v dejinách.

- odmietajúce úlohu Boha

Ide tu o systém založený na vzťahoch medzi ľuďmi k svetu a k posvätnu, pričom Boh má len podradnú úlohu.

¹⁴ Porov. ENROTH, R.: *Průvodce sektami a novými náboženstvími*, s. 19.

- odmietajúce úlohu náboženstva

Zachovali si určitý cit pre posvätno, napríklad pre magické pohyby, ktoré však pre nich nie je predmetom úcty a kultu, ale prostriedkom manipulácie a moci.¹⁵

8. Charakteristické znaky siekt

Keď počujeme slovo sekta, predstavíme si určité znaky, ktoré ju charakterizujú. V odbornej literatúre sa obyčajne uvádza deväť spoločných znakov siekt. Vo všetkých sektách nájdeme nevyhnutne niektoré z nich, no nie všetky sekty musia obsahovať všetky znaky súčasne.

a) Autoritárstvo

Je dominantným znakom všetkých sektárskych organizácií. Vyznačujú sa panovačným vedením. V každej takejto organizácii je osobitným kúzlom obdarený živý vodca (človek), ktorý je centrom skupiny a ktorý vyžaduje úplnú vernosť a oddanosť. Vodca má autoritu nad učením, tiež nad praxou, a členovia organizácie prijímajú jeho výklad 'pravdy' bez spochybňovania. Chápanie vlastnej totožnosti u členov skupiny a ich životné ciele sú definované po novom a majú zmysle len v spojení s vodcom.

b) Opozičnosť

Ich vyznanie, prax i hodnoty sú v protiklade k vyznaniam, praxi a hodnotám prevládajúcej kultúry. Často sa stávajú do úlohy súpera hlavných spoločenských inštitúcií. Prívrženci niektorých siekt tvrdia, že ich rôzne vládne agentúry dokonca prenasledujú. Zo spoločenských inštitúcií je opozičným postojom siekt pravdepodobne najviac postihnutá rodina.

c) Výlučnosť

S opozičným charakterom siekt súvisí ich elitárstvo a výlučnosť. Daná skupina je tá jediná, ktorá má 'pravdu', a preto opustením skupiny človek ohrozuje vlastnú spásu. Nová 'pravda' je obvykle založená na novom zjavení danom prorokovi - zakladateľovi - vodcovi skupiny.

d) Diktátorstvo

Prísne štruktúrované autokratické skupiny pracujú v diktátorskom rámci, ktorý riadi tak duchovné záležitosti, ako aj drobnosti ich každodenného života. Pravidlami a zásadami sa to v nich len tak hemží. Praktiky a postupy zavádzané vedením ovládajú konkrétne stránky života členov. V sektách nie je neobvyklé diktovanie štýlu obliekania, dĺžky vlasov a druhu povolených osobných ozdôb, ak je vôbec ozdobovanie povolené.

e) Subjektívnosť

¹⁵ Porov. *Teologické texty* 3 - 4 (1991), s. 85 - 86.

Sektárske hnutia kladú značný dôraz na skúsenosť, pocity a emócie. Subjektivizmus má súvislosť z antiintelektualizmom v tom, že potláča racionálne myslenie a znižuje hodnotu poznania a vzdelania.

f) Pocit prenasledovania

Vedomie prenasledovania je jedným z charakteristických znakov skutočne všetkých nových náboženských hnutí. Ich literatúra, verejné prehlásenia a interné školenia vyjadrujú, že hlavný kresťanský prúd, tlač, rodičia alebo vláda si ich tým či oným spôsobom vybrali za terč prenasledovania.

g) Dôkaz na sankciu

Sekty vyžadujú prispôsobenie sa zavedeným praktikám a vierouke a proti spurným členom pohotovo uplatňujú sankcie s rozmanitými trestami. Tí, ktorí neprejavujú patričnú oddanosť, majú príliš veľa otázok, neriadia sa pravidlami alebo sa otvorene búria, sú potrestaní, formálne vylúčení alebo sú iba požiadaní, aby zo skupiny odišli. Na zabezpečenie oddanosti členov sa používajú rôzne ovládacie mechanizmy. Extrémnejšie sekty pravidelne manipulujú svojimi členmi strachom, zastrášaním a obviňovaním. Často je členom vštepovaný strach, že keby skupinu opustili, stalo by sa im alebo ich rodine či priateľom niečo zlé. Ďalšími prostriedkami na dosiahnutie nadvlády je podpísovanie zmlúv a prísaha vernosti.

h) Ezoterickosť

Sektárske náboženstvo je plné tajnostkárstva a utajovania, obzvlášť sú to východné náboženstvá ako „náboženstvá s rozdelenými rovinami, ktoré majú vnútornú pravdu (skutočnú pravdu) a vonkajšiu pravdu (príťažlivú avšak obmedzenú a akosi zavádzajúcu tvár)“. Tento druh ezoterizmu považuje za správny a za prakticky nutný, aby bola vedome vytvorená priepasť medzi tvárou predkladanou širokej verejnosti a vnútornou skutočnosťou, známou iba zasvätencom. Táto ezoterická priepasť je charakteristická taktiež pre niektoré scestné skupiny, ktoré sa držia na okraji kresťanstva.

i) Antiklerické zameranie

Sekty sa obyčajne skladajú z laikov. Nemajú platené duchovenstvom, ani profesionálnych náboženských funkcionárov, tak ako tradičné skupiny. Tým sa však nehovorí, že sekty nemajú duchovné hierarchie, či tituly používané na označenie určitých úloh: pastor, mahátmá, čela, báb, svámí, prorok a podobne. Je dôležité pamätať na to, že protikňazské skupiny zdôrazňujú aktívnu účasť všetkých členov; všetci dostanú príležitosť, každý člen má rovnaký prístup k pravde. Táto opozícia voči duchovenstvu pramení z potreby iniciátorov hnutia ospravedlniť ich odtrhnutie od prevládajúceho pravoverného učenia - učenia zdôvodneného a podporovaného tvrdeniami kňazskej vrstvy. Preto nás neprekvapuje, že antikňazské kultúry sa obvykle rozhodnú neusporiadať svoje náboženské obrady

v takých budovách, ktoré sú obvykle dávané do súvislostí s tradičnými náboženstvami. Miesto toho sa schádzajú vo svojich strediskách, zhromažďovacích sálach, súkromných domoch, meditačných priestoroch.¹⁶

9. Pastoračné výzvy

Odborné výskumy a mnohé dokumenty Cirkvi zdôrazňujú, že hlavným dôvodom prečo sú nové náboženské hnutia tak príťažlivé, je vitalita ich komunitárneho života, ktorá nachádza svoj výraz v dynamickej komunikácii, v spontánných a živých formách ich obradov. Tieto vlastnosti nových náboženských hnutí sú výzvou pre katolícku Cirkev, podnecujú formulácie otázok a sptovania svedomia, osobitne pokiaľ sa týka nedostatku fantázie a formálneho a anonymného charakteru mnohých farských liturgických obradov. Sekty často na svoje šírenie využívajú veľký počet laických spolupracovníkov.

Z pastoračných odpovedí, ktoré cirkevné dokumenty často spomínajú s cieľom čeliť výzve týchto siekt a hnutí, môžeme uviesť:

- rozvíjať živú vieru prostredníctvom malých spoločenstiev
- obnoviť význam účasti laikov na liturgickom slávení eucharistie
- zvýšiť účasť laikov na diele evanjelizácie
- sprevádzať človeka v jeho ťažkých životných situáciách
- rozvíjať solidaritu
- obnoviť ducha vzájomnosti a služby
- ponúknuť katechézu o základoch viery
- rozvíjať znalosť Biblie ako nástroja modlitby
- reagovať na jednotlivé problémy vyvolané niektorými hnutiami rozdielnym postojom, individuálne
- dávať väčší dôraz na spiritualitu
- odovzdávať nielen kresťanskú náuku, ale i náboženskú skúsenosť
- odpovedať na túžby po duchovnom raste
- zvýrazňovať dôležitosť laického apoštolátu a katechézy
- pestovať ľudovú zbožnosť
- využívať informačné technológie a médiá.¹⁷

Všetky tieto požiadavky a výzvy nám pripomínajú, že v základe sme misionárskou Cirkvou, ktorá je povolaná na šírenie radostnej zvesti o Božej láske a jeho milosrdenstva voči všetkým ľuďom. Aktívny proselytiz-

¹⁶ Porov. ENROTH, R.: *Průvodce sektami a novými náboženstvími*, s. 14 - 19.

¹⁷ Porov. *Sekty a nová náboženská hnutí*, s. 54 - 64.

mus siekt sa dnes môže stať požehnaním aj pre našu katolícku Cirkev, a to do takej miery, do akej naň budeme schopní reagovať pozitívnym a nadšeným spôsobom.

10. Postoj dialógu

Interdikasteriálny dokument „Fenomén siekt a nových náboženských hnutí“ z roku 1986 neprináša na tieto otázky jednoduchú odpoveď: „Neexistujú všeobecne platné riešenia vzhľadom na rozdiely v náuke a rozdielnostiach v postoji zo strany nových náboženských hnutí - t. j. k ich väčšej či menšej snahe o úctu a úprimnosť. Napriek všetkým ťažkostiam náš postoj má byť naplnený úctou k dôstojnosti a slobode ľudských bytostí, vierou v skrytú činnosť Ducha a Kristovou láskou voči každému človekovi. Jednoducho povedané: zostáva nám postoj neustáleho dialógu. Niekedy môže byť veľmi obtiažny či dokonca až nemožný.“

Dokumenty vyzývajú k tomu, aby sme pri každom stretnutí so sektami zachovali Kristov postoj. Zo skúsenosti vieme, že možnosť dialógu s niektorými sektami je všeobecne mizivá, či nulová a že sekty samy sú nielen uzatvorené dialógu, ale môžu sa stať vážnou prekážkou vo výchove k ekumenizmu na miestach, kde sú aktívne.

Hlavné zásady dialógu:

- mať úctu k ľudskej bytosti
- mať úctu k náboženskej slobode a slobodnému rozhodnutiu človeka
- veriť v činnosť a pôsobenie Ducha Svätého
- neuspokojiť sa s čistým odsudzovaním siekt či bojom proti nim
- stáť na pozícii pravdy, ale zachovať si rozvahu a súdnosť
- rozvážne viesť i obranu svojej viery, ale vždy oprávnenými prostriedkami
- byť pripravení viesť k solídnej konfrontácii, reflexii, modlitbe.¹⁸

Záver

Stručná charakteristika fenoménu siekt je zároveň výzvou, ktorá má prispieť k tomu, aby sa v nás a v našich spoločnostiach rozvíjal Kristov duch aj vo vzťahu k príslušníkom siekt a nových náboženských hnutí. Z jednej strany sa treba usilovať, a to zo všetkých síl, pochopiť „zorný uhol, z ktorého nazerajú“, z druhej však zachovať si identitu vlastnej viery a obrátiť ju. Naďalej máme byť pripravení uznať, že k mnohým z nich, u ktorých sa stretávame s hlbokou vierou a poctivým štýlom života, sa Ježiš aj v našom postoji obracia slovami útechy: „Nie si ďaleko od Božieho kráľovstva“ (Mk 12, 34).

¹⁸ Tamže, s. 65 - 69.

Literatúra

Mondin, B.: *Corso di storia della filosofia*, zv. II. Rím 1987.

Enroth, R.: *Průvodce sektami a novými náboženstvími*. Návrat domů, Praha 1994.

Fraser, D.: Ccampolo, T.: *Sociology trough the eyes of faith*. Harper Collins Publishers, New York 1992.

Heriban, J.: *Průručný lexikón biblických vied*. Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, Rím 1992.

Katechizmus katolíckej Cirkvi. Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1998.

Sekty a nová náboženská hnutí. Zvon, Praha 1997.

Špaňár, J.: *Latinsko-slovenský slovník*. Pedagogické nakladateľstvo, Bratislava 1969.

Špirko, J.: *Cirkevné dejiny*, zv. I, II. Neografia, Turčiansky svätý Martin 1943.

Štampach, O.: *Sekty*. Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, Praha 1992 .

Teologické texty 3 – 4. Praha 1991.

Sekularizácia Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918-1992

Peter Zubko

ZUBKO, P.: *Secularism of the Catholic Church in Slovakia during the Years 1918-1992*

The history of the Catholic Church in Slovakia during the whole twentieth century was very exciting. The cause was undoubtedly the very rapid changes of regimes in this geographic region: from the Austrian-Hungarian monarchy to the Czechoslovak Republic, then during the Second World War to the independent Slovak Republic and then to the communist regime, and finally to the present Slovak Republic. All these regimes had their own mechanisms and secular influences with regard to ecclesiastical matters.

Sekularizácia má vo svetových dejinách veľa príkladov. Sú známe počinania niektorých panovníkov, ktorí zabrali Cirkvi rozsiahle majetky: Karol Martel (717–741) vo Franskej ríši; Henrich II. (1002–1024) v Rímskonemeckej ríši; rôzni vládcovia za reformácie (16. st.); Mária Terezia (1740–1780) a Jozef II. (1780–1790) v habsburských krajinách; pri zániku Pápežského štátu (1870) a v Rusku (po 1917).¹ Najväčšia sekularizácia sa viaže na počiatok moderných francúzskych dejín, do času veľkej francúzskej revolúcie a k osobe Napoleona. Desať rokov revolúcie dokázalo navonok Cirkev pokoriť, obrať o privilégiá a majetky, biskupov a mnohých kňazov, zrušiť cirkevnú organizáciu siahajúcu časovo až do 2. storočia a zriadiť novú, no kontinuita kresťanskej viery nebola prerušená.² V Európe bola totiž Cirkev veľmi úzko spojená so štátom, ktorý jej doprial nielen rozvoj, ale ju aj zneužíval, najmä keď mal záľusť na jej majetok alebo ju chcel využiť pre svoje ciele.

Augustínove ideály a *civitas christiana* stredoveku sú nenávratne preč. Druhý vatikánsky koncil priznal, že príčiny vzniku reformácie a následného veľkého odpadu od katolíckej Cirkvi je následkom vín na oboch stranách: *V neskorších storočiach skrsli ešte väčšie nehody a nemalé spoločenskú sa oddelili od vospolnosti s katolíckou Cirkvou, zavše nie bez viny ľudí z jednej i druhej strany... Tieto oddelené cirkvi a spoločenskú majú podľa nás nedostatky, predsa v tajomstve spásy nie sú bez zmyslu a významu.*³ Tento princíp treba uplatniť i v otázkach sekularizácie v novoveku, na počiatku doby,

¹ *Ottův slovník naučný XXII*, Praha 1904, s. 485.

² AUBERT, R. a kol.: *Handbuch der Kirchengeschichte VI/1. Die Kirche in der Gegenwart. Die Kirche zwischen Revolution und Restauration*, Herder (Freiburg—Basel—Wien) 1999, s. 73nn.

³ DRUHÝ Vatikánsky koncil, *Unitatis redintegratio*, 3.

ktorú voláme zrodom modernej spoločnosti.⁴ Vystupuje tu do popredia otázka morálnej úrovne tých, ktorí Cirkev tvoria, ktorí radi svoju neschopnosť skrývajú pod hlavičkou Cirkvi, keď sa mnohé zlé veci prezentujú ako cirkevné, a pritom sa presadzujú ľudská, nie Božia vôľa.⁵

Dňa 28. októbra 1918 vznikla Československá republika ako jeden z nástupníckych štátov habsburskej monarchie. Spravovania nového štátu sa ujalo české pražské vedenie, ktoré sa rozhodlo raz a navždy skončiť so všetkým, čo pripomínalo pre Čechov nenávidených Habsburgovcov, ktorí sa opierali o katolícku Cirkev. Už 3. novembra 1918 bol zneuctený mariánsky stĺp na pražskom Staromestskom námestí a zo škôl boli odstránené kríže. V Čechách aj medzi duchovenstvom došlo k snahám zreformovať Cirkev, čo viedlo k masovému odpadu a vzniku schizmatickej Československej cirkvi, oddelenej od Ríma. Cirkev bola podľa českých liberálnych politikov – ako bol i prezident T. G. Masaryk – spoluzodpovedná za predošlý útlak, preto nemala v novej spoločnosti miesto.

Slováci tiež mali skúsenosť s národnostným útlakom⁶ i zo strany cirkevnej hierarchie, no zachovali sa k nej inak. Zo Slovenska boli vypovedaní maďarskí cirkevní hodnostári, na prvom mieste biskupi. Vláda chcela vypovedať aj košického biskupa Augustína Fischer-Colbrieho a referent Šrobárovej vlády pre rímskokatolícku cirkev, katolícky kňaz Banskobystrickej diecézy Karol Anton Medvecký, sa otvorene postavil proti Augustínovi Fischer-Colbriemu.⁷ Zastala sa ho Košická katedrálka kapitula, ktorá upozornila na nepravdivé a tendenčné obvinenie. Vyslovila spokojnosť so svojím biskupom a zdôraznila, že na biskupa nemal nikto počas 16 rokov žiadne sťažnosti, ani oni ani klérus Diecézy. Preto obnovujú úctu a poslušnosť svojmu ordinárovi. List 1. decembra 1920 podpísali všetci kanonici a stovky kňazov košického presbytéria.⁸ Tak zostal Augustín Fischer-Colbrie ako jediný biskup menovaný ešte za Uhorska na svojej katedre aj po vzniku ČSR. Na Slovensku sa diferencovalo medzi Cirkvou ako univerzálnou inštitúciou spásy a jej zneužívaním jednotlivcami.

Na jednej strane existovalo nebezpečenstvo nanútenej sekularizácie z českej strany, na druhej strane si ešte dlho snažili i Maďari získať Slovákov na svoju stranu, opierajúc sa o ich tradičný prístup k uhorskému

⁴ Por. JOHNSON, P.: *Zrození moderní doby. Devatenácté století*, Praha 1998.

⁵ HEER, F.: *Evropské duchovní dějiny*, Praha 2000, s. 546–547; por. MIKLOŠKO, J.: *Ako sme boli slobodní (1989–1999 spoza kulís)*, Bratislava 2000, s. 369–371.

⁶ BEKSICS, G.: *Maďarizácia a pomadžarčovanie s osobitným zreteľom na naše mestá*, (Budapešť 1883) Bratislava 2000.

⁷ ČIŽMÁR, M.: *Hlásal radostnú zvesť chudobným. Náčrt spirituality biskupa ThDr. Augustína Fischer-Colbrieho (1863–1925)*, Levoča 1998, s. 77–79; por. MEDVECKÝ Karol Anton, *Cirkevné pomery katolíckych Slovákov v niekdajšom Uhorsku*, Ružomberok 1920, s. 151.

⁸ ARCHÍV KOŠICKEJ KATEDRÁLNEJ KAPITULY, Personalalia, nesign. (originál); ARCHIVUM ARCHIDIOECESIS CASSOVIENSIS (AACass), *Episcopalia (A. F.–C.)*, vol. 1, t. 1, N. 5 (rozšírovaná kópia).

vlastenectvu spojenému s katolicizmom. Ostrihomský arcibiskup a uhorský prímás Ján kardinál Csernoch vydal pre dekanov tajný obežník, v ktorom ich zaviazal, aby vynaložili všetko úsilie pre záchranu Uhorska.⁹ Reakciou na to bol vznik *Kňazskej rady* v radoch slovenských kňazov (27. novembra 1918) pod vedením spišského kňaza Andreja Hlinku.¹⁰ Tá žiadala ustanoviť slovenskú katolícku hierarchiu, čo sa čoskoro podarilo: Pápež Benedikt XV. v tajnom konzistóriu 13. novembra 1920 vymenoval a 13. februára 1921 boli v Nitre konsekrovaní prví traja slovenskí biskupi — Karol Kmeťko pre Nitrianske biskupstvo, Marián Blaha pre Banskobystrické biskupstvo a Ján Vojtaššák pre Spišské biskupstvo. Vláda si robila nárok, aby ona mohla menovať biskupov na Slovensku, lebo sa považovala za dedičku tzv. apoštolských práv uhorských kráľov.

Na jar 1920 nadviazala ČSR diplomatické styky s Vatikánom, čo v Čechách vyvolalo rozporuplné reakcie. Rokovania neskôr vyústili do podpísania *Modu vivendi* v roku 1928, ktorý mal vyriešiť nielen územnú cirkevnú organizáciu, ale i majetkové záležitosti. Cirkev i čs. vláda skúmali dané skutočnosti veľmi vážne, pričom badať predovšetkým veľký záujem štátu na tom, aby sa veci čím skôr uzavreli. Vláda získala vynikajúci prehľad o ekonomickom stave a jej expert Dr. František Machát, člen Vládnej komisie pre delimitáciu a dotáciu diecéz, k 12. novembru 1928 vypracoval vládny návrh preusporiadania diecéz na Slovensku. Mal zostať zachovaný počet diecéz päť, ale s istými úpravami. Ťažiskom týchto zmien mal byť zánik Rožňavského biskupstva, ktoré bolo geograficky, hospodársky, komunikačne a kultúrne rôznorodým územím, na ktorom bolo relatívne málo katolíckych fár, veriacich a alumnov. Náklady na spravovanie malých diecéz boli vyššie ako na spravovanie veľkých diecéz. Košická diecéza mala získať územie až po Rožňavu a územie Šatmárskej diecézy na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Okolie Gelnice a Krompách malo pripadnúť Spišskej diecéze a zvyšok Rožňavskej diecézy mal pripadnúť Banskobystrickej diecéze, ktorá na tom nebola hospodársky tiež najlepšie. Územie Nitrianskej diecézy sa malo predĺžiť až k Dunaju, čím by vzniklo síce menšie, ale demograficky silné územie juhozápadného Slovenska vhodné pre ustanovenie Trnavského, resp. Bratislavského biskupstva.¹¹

Po revolučnom roku 1918 niektorí vlastníci cirkevných majetkov boli mimo územia Slovenska alebo z ČSR ušli. Mnohé majetky cirkevných inštitúcií na Slovensku sa nachádzali na území Maďarska a zase majetky maďarských cirkevných inštitúcií (najmä Ostrihomského arcibiskupstva) sa nachádzali na území Slovenska. Majetky vlastníkov na Slovensku zostali neošetrené a aby sa predišlo škodám zo strany pospolitého ľudu, ujal sa ich štát. Vláda v Prahe bola protikatolícka, minister s plnou mocou pre Slovensko Varvo Šrobár a jeho referenti boli protimaďarskí. Je preto po-

⁹ SIDOR, K.: *Andrej Hlinka (1864–1926)*. Bratislava 1934, s. 317–318.

¹⁰ ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny II. Turčiansky svätý Martin* 1943, s. 468.

¹¹ AACass, Episcopalia–Čársky, Modus vivendi, nesign.

chopiteľné, že nechceli nechať maďarskej a maďarónskej cirkevnej hierarchii možnosť disponovať s majetkami na Slovensku. V. Šrobár ustanovil v roku 1919 Centrálnu komisiu, aby dozerala nad cirkevnými majetkami (išlo o majetky Ostrihomského arcibiskupstva, Banskobystrického, Nitrianskeho a Spišského biskupstva, Ostrihomskej a Vacovskej kapituly, náboženského a školského fondu, ostrihomského a budapeštianskeho seminára, Jasovského, Lekýrskeho a Panonhalského opátstva).¹² Správanie štátu vyvolalo protest jednak na Slovensku, jednak vo Vatikáne. Preto bola Centrálna komisia zrušená 12. júla 1923 a namiesto nej vznikla Likvidačná komisia s účinnosťou od 1. novembra 1923. Po námietkach Svätej stolice bol do komisie vymenovaný aj zástupca katolíckej Cirkvi – spišský biskup Ján Vojtaššák, ako zástupca slovenských biskupov. Rozhovory CSR so Svätou Stolicou vyvrcholili podpísaním *Modu vivendi*. Od 14. novembra 1929 sa predsedom Likvidačnej komisie stal biskup Ján Vojtaššák. Interpretácia *Modu vivendi* ohľadom cirkevných majetkov spôsobila nedorozumenia, ktoré sa vyriešili až po desiatich rokoch. Čs. vláda žiadala vydať cirkumskripčnú konštitúciu, aby sa definitívne vyriešila otázka slovenských diecéz. Takáto konštitúcia *Ad ecclesiastici regiminis* bola vydaná 2. septembra 1937, no hneď nasledujúci rok 1938 bol koncom versailleskej ČSR. Vojnový stav bol Vatikánom i Slovenskou republikou prijímaný ako dočasný a čakalo sa na povojnové definitívne vysporiadanie.¹³ Svätá Stolica tentoraz urýchlene reagovala a 9. júla 1939 vydala bulu *Dioecesium fines*.¹⁴

S majetkami súvisí pálčivý problém kongruy. Po zhabaní cirkevných majetkov mnohí kňazi nemali z čoho žiť. V roku 1926 bol prijatý kongruový zákon, týkal sa však len kňazov v pastorácii. Ministerstvo školstva malo kvôli neusporiadaným pomerom v ČSR problém zabezpečiť peniaze na vyplácanie, dávalo len zálohy. Situácia sa vyriešila v roku 1930.

V roku 1925 prijal čs. parlament zákon o sviatkoch a pamätných dňoch, čím sa stal 6. júl (upálenie Jána Husa) pamätným dňom. Už 6. júla 1925 sa v Prahe konali Husove oslavy, ktoré zhoršili vzťah s Vatikánom. Pápežský nuncius Francesco Marmaggi bol z Prahy odvolaný a čs. biskupi napísali paštersky list, ktorým protestovali proti šíreniu ateistickej propagandy v ČSR.¹⁵

Po komplikovaných rokovaniach došlo k dosiahnutiu úspechu vo vzťahoch medzi ČSR a Vatikánom, keď bola 17. decembra 1927 podpísaná

¹² KOP, F.: *Die Durchführung des Modus vivendi*, Praha 1937, s. 16.

¹³ VNUK, F. (zost.): *Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945–1948*, Martin 1998, s. 200–202.

¹⁴ Táto bula nebola nikdy publikovaná v AAS, kým *Modus vivendi* a apoštolská konštitúcia *Ad ecclesiastici regiminis* áno. Z toho vyplýva, že Svätá Stolica chápala tento stav ako prechodný a vyčkávala na stabilizovanie situácie v Európe, zachvátenej vojnou.

¹⁵ LETZ, R.: *Úsilie o vytvorenie slovenskej cirkevnej provincie v rokoch 1918 až 1939*. In: MULÍK Peter (zost.), *Katolícka cirkev a Slováci. Úsilie Slovákov o samostatnú cirkevnú provinciu*, [Bratislava—Sereď 1999], s. 53.

ná dohoda na úrovni Modu vivendi.¹⁶ *Modus vivendi* vstúpil do platnosti 2. februára 1928; viac sa v dejinách Československa nikdy nedosiahlo. Tento dohovor stanovil, že žiadna časť územia ČSR nebude podliehať zahraničnému ordinárovi a obdobne žiadna z čs. diecéz nebude presahovať hranice ČSR; podobne to bude so správou cirkevných majetkov a rehoľnými provinciami. Kandidáti na biskupov budú čs. vláde vopred oznámení, aby sa vyhlo možným námietkam; novovymenovaní hodnostári zložia sľub vernosti čs. štátu.¹⁷

Počas medzivojnového obdobia záujmy nielen Slovákov, ale i Cirkvi na Slovensku, obhájali slovenskí kňazi aktívni v politike, ktorí boli poslancami pražského parlamentu. Po vzniku Slovenskej republiky v roku 1939 to bolo obdobne. Slovenská republika (1939–1945) bola pre Cirkev oveľa priateľskejšia než prvá ČSR. Cirkvi sa vrátilo patričné postavenie. Slovensko sa snažilo byť tradičnou katolíckou krajinou a v tomto smere Cirkev vyvíjala aktivitu. Slovenská diplomacia pracovala na príprave konkordátu. Prvé kroky sa udiali už koncom roku 1939. V roku 1941 existoval vládny návrh konkordátu. V decembri 1943 bol text konkordátu pripravený na definitívne prijatie, no Svätá stolica kvôli vojnovým udalostiam i vzhľadom na chúlостivé postavenie Slovenskej republiky, nechcela konkordát podpísať a žiadala vyčkať do obnovenia mierového stavu.¹⁸ Konkordát predpokladal, že nebudú definitívne stanovené hranice diecéz ani cirkevnej provincie; sídlo biskupstva bude na území SR a žiadna diecéza nebude presahovať štátne hranice. Armáda mala mať takisto svojho ordinára.¹⁹ Ďalšie rokovania Karola Sidora vo Vatikáne jasne preukázali, že konkordát počas vojny uzavretý nebude, predovšetkým kvôli prípadným zmenám hraníc, najmä ak Slovensko nie je spokojné so svojou južnou hranicou; návrh vymenovať niektorého zo slovenských biskupov za arcibiskupa zo strany Vatikánu bol zohľadnený ako možný.²⁰ Vojnové udalosti naozaj neboli predurčené na vytvorenie cirkevnej provincie na Slovensku, no nitriansky biskup Karol Kmeťko bol 11. mája 1944 vymenovaný Piom XII. za arcibiskupa *ad personam* bez nejakej jurisdikcie alebo povinností.²¹ Biskup Jozef Čársky to považoval za prvý krok k vymenovaniu za metropolitu *de jure*.²²

Edvard Beneš svojou politikou počas emigrácie snoval plány akejsi osobnej pomsty voči všetkým, ktorí skrížili jeho politické snahy v roku

¹⁶ AAS XX (1928), s. 65; Modus vivendi nebol publikovaný v čs. *Zbierke zákonov*.

¹⁷ JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (ed.): *Katolícka cirkev a pozemková reforma 1945–1948. Dokumentace*, Praha—Brno 1995, príloha č. 2, s. 410–411.

¹⁸ KAMENEC, I. – PREČAN V. – ŠKOVŘÁNEK S. (zost.): *Vatikán a Slovenská republika (1939–1945). Dokumenty*, Bratislava 1992, č. 16, s. 35, č. 43, s. 76–77, č. 45, s. 78–79, č. 106, s. 171–172.

¹⁹ MULÍK, P.: *Úsilie o zriadenie samostatnej slovenskej cirkevnej provincie od roku 1939 a vývoj po súčasnosť*. In: MULÍK Peter (zost.), *Katolícka cirkev a Slováci*, s. 73–79.

²⁰ KAMENEC, I. – PREČAN, V. – ŠKOVŘÁNEK, S. (zost.): *Vatikán a Slovenská republika (1939–1945)*, č. 112, s. 178–180.

²¹ ARCHÍV NITRANSKEHO BISKUPSTVA, Protokol, sign. 1274/1944, list z 12. júna 1944.

²² AACass, Apoštolská administratúra v Prešove, Protokol, sign. C–1973/1944, list z 21. júna 1944.

1938. Napr. vo februári 1944 hovoril, že ukončenie vojny „*musí znamenať u nás veľikou ľudovou odplatu a pro Němce a fašistické násilníky konec opravdu krvavý a nelitostný.*“ V príklone k ZSSR videl záruku bezpečnosti voči porazenému Nemecku.²³ Z tohto omylu ho neskôr vyviedli udalosti vo februári 1948. Súčasťou Benešovej „odplaty“ bolo vysídlenie obyvateľstva nemeckej a maďarskej národnosti a likvidácia prezidenta prvej Slovenskej republiky Jozefa Tisu, ktorého tzv. národný súd uznal vinným a odsúdil na trest smrti obesením; rozsudok bol vykonaný 18. apríla 1947.²⁴ Nepomohla ani vynikajúca svedecká výpoveď Tisovho ordinára, nitrianskeho arcibiskupa Karola Kmeťka, ani neskoršia intervencia slovenských biskupov. Prezident E. Beneš i Gottwaldova vláda odmietli milosť, každý z iných dôvodov. Ani Vatikán neprejavil dostatočný záujem o Tisovu osobu.²⁵ Prezident-kňaz nebol najšťastnejším riešením, čo sa vypomstilo práve teraz. Komunisti vykonštruovali teóriu klérofašistického štátu. Celá Katolícka cirkev bola v nemilosti a vinná a osočovaná za to, že je agentkou imperialistického Vatikánu. Špinavú úlohu urobila SNR, ktorá sa snažila zastupovať slovenské záujmy od SNP:²⁶ SNR zriadila mimoriadne ľudové súdy retribučného charakteru.²⁷ Podľa prameňov a českej, resp. pročeskej literatúry, je za Tisovu smrť zodpovedný jeho vlastný národ, no morálna zodpovednosť zostáva na pleciah vtedajšej čs. vlády a prezidenta.²⁸ V pozadí však vidno organizovanie komunistami, aby si zabezpečili cestu k uchopeniu moci a zničeniu akejkoľvek potencionálnej opozície.²⁹ Už prvé mesiace po oslobodení ukázali, akým smerom sa bude vyvíjať vzťah štátu k Cirkvi.

Po obnovení ČSR sa vynorila otázka, či *Modus vivendi* z roku 1928 je aj naďalej platný. Všetky články boli považované za platné s výnimkou majetkov, ohľadom ktorých bolo treba rozvinúť nové rokovania. Pražská vláda i slovenské štátne orgány boli posadnuté túžbou zasahovať do súkromného vlastníctva a obohatiť sa aj na úkor Cirkvi. Na katolícky majetok na Slovensku bola uvalená „dočasná národná správa“. Svätá stolica uznávala za právoplatný stav spreď roku 1938, ale na Slovensku sa začali niektoré cirkevné majetky parcelovať. Po februári 1948 komunistický režim vyriešil otázku cirkevných majetkov svojvoľne a jednostranne – znárodnil ich.³⁰ Nasledovalo i znárodnenie cirkevných škôl.³¹

²³ CHURANĚ, M. a kol.: *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století I*, Praha 1998, s. 37–38.

²⁴ KAPLAN, K. (ed.): *Dva retribuční procesy. Dokumenty*, Praha 1992, dokument č. 41, s. 257.

²⁵ RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945–1992*. Bratislava 1998, s. 83, 94.

²⁶ *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*, Bratislava 1998, č. 256, s. 355.

²⁷ Tamtiež, č. 275, s. 414–421.

²⁸ Por. RYCHLÍK, J.: *Češi a Slováci 1945–1992*, s. 93, 97.

²⁹ LETZ, R.: *Slovensko v rokoch 1945–1948 na ceste ku komunistickej totalite*, Bratislava 1994, s. 46–51.

³⁰ VNUK, F. (zost.): *Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945–1948*, s. 202–203.

³¹ VAŠKO, V.: *Neumlčená. Kronika katolíckej cirkve v Československu po druhej svetovej válce II*, Praha 1990, s. 17–20.

Komunisti už po získaní moci mali jasnú predstavu o budúcnosti cirkví, najmä katolíckej. Celá proticirkevná aktivita bola rozdelená do troch etáp, ako sa na tom rozhodlo na zasadaní KSČ 25. apríla 1948:

1. Upevniť veriacich v kladnom vzťahu k náboženstvu, predstaviť cirkevnú hierarchiu ako slúžku cudzej mocnosti — Vatikánu a tzv. „cirkevnými“ zákonmi si zabezpečiť kontrolu nad Cirkvou.

2. Izolovať vysokú cirkevnú hierarchiu od kňazov a tzv. Katolíckou akciou vytvoriť nehierarchické orgány Cirkvi.

3. Novovytvorené orgány mali vyhlásiť odtrhnutie od Ríma a vyhlásiť národnú cirkev.³²

Februárový prevrat mal ďalekosiahle následky, ktoré si vtedy bolo len ťažké predstaviť. V pražskej svätovítskej katedrále sa 14. júna 1948 konala inaugurácia prezidenta ČSR Klementa Gottwalda so slávnostným *Te Deum*. To vyvolalo nádeje u cirkevných predstavených, no náboženská sloboda bola čoskoro narušená celkom otvorene.³³ Nasledoval rad vážnych zásahov na oslabenie spoločenského vplyvu cirkvi. Niekoľko desiatok katolíckych časopisov a novín bolo zrušených, okrem *Katolíckych novín* a *Duchovného pastiera*. Všetky vydavateľstvá boli poštátnené a diecézne kňazské semináre zrušené. Na Slovensku zostal seminár a teologická fakulta len v Bratislave, no bola vylúčená zo zväzku Univerzity Komenského. Počet bohoslovcov bol znížený o 90 %, čím sa pripravovala postupná likvidácia katolíckej cirkvi.³⁴ Pri krajských a okresných úradoch boli ustanovené komisie pre cirkevné záležitosti.³⁵ Biskupi neprajníctvo komunistického režimu kritizovali, konali sa i rozhovory medzi cirkvou a štátom. Na biskupské úrady boli dosadení vládni zmocnenci a biskupi sa dostávali do izolácie,³⁶ ŠtB kontrolovala cirkev za účelom jej rozloženia.³⁷ Cirkev a štát sa dostali do protikladu.

Dňa 10. júna 1949 bolo do Prahy zvolané valné zhromaždenie vyše 67 kňazov a 800 laikov z celého štátu, ktoré zorganizovala komunistická strana. Boli použité konšpiračné poznatky z času prevzatia moci komunistami. Na tomto zhromaždení bola založená tzv. *Katolícka akcia*,³⁸ ktorá sa stala nástrojom štátnej moci a propagandy. Reakcia cirkvi nasledovala už na sviatok Božieho Tela 15. júna 1949, keď túto akciu arcibiskup Josef Beran označil za proticirkevnú a schizmatickú; prítomní tajní policajti

³² DUBOVSKÝ, M.: *Akcia Kláštorů. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mužským reholiam v rokoch 1949–1952*, Martin 1998, s. 7–8.

³³ ZUBEK, T. J.: *The church of silence in Slovakia*, N. J. 1956, s. 53–59.

³⁴ VAŠKO, V.: *Neumlčená II*, s. 205–208, 210–212.

³⁵ Tamtiež, s. 22.

³⁶ VNUK, F.: *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949–1951*. Martin 1999.

³⁷ PEŠEK, J.: *Štátna Bezpečnosť na Slovensku 1948–1953*, Bratislava 1999, s. 80–89.

³⁸ Autentickú *Katolícku akciu* založil pápež Pius XI. na evanjelizáciu sveta s pomocou laikov. Organizačný základ bol daný encyklikou *Ubi arcano* 23. decembra 1922 a listom *Quae nobis* 13. novembra 1928 kardinálovi A. Bertramovi. — *Encyklopedia katolícka I*. Lublin 1973, s. 227–233.

a milicionári donútili metropolitu prerušiť bohoslužby.³⁹ Biskupi napísali spoločný pastiersky list, v ktorom zároveň odsúdili všetky nespravodlivé opatrenia štátu proti cirkvi.⁴⁰ Kongregácia Svätého oficía vydala oficiálny dekrét, ktorým vyjadrila svoj postoj k falošnej „Katolíckej akcii“.⁴¹ Komunistickej „Katolíckej akcii“ vďaka rozhodnému a jednotnému postoju biskupov nemala úspech a posledná zmienka o nej je z roku 1952.⁴² Okrem toho komunisti kontrolovali biskupské úrady a vyvíjali intenzívnu proticirkevnú kampaň; boli prijímané i ďalšie proticirkevné zákony.⁴³ O niekoľko dní Sväté oficium dekrétom 28. júna 1949 zakázalo členstvo v komunistických stranách pod trestom exkomunikácie. Tento postoj Vatikánu vyostřil vzťahy s ČSR. Dňa 16. marca 1950 bol vatikánsky chargé d'affaires Octavio de Liva vyhostený ako „vatikánsky špión“ čiže nežiaduca osoba.⁴⁴

Komunistickému odporu najdlhšie odolávala katolícka cirkev. Po stroskotaní rokovaní medzi zástupcami štátu a cirkvi sa štátne orgány rozhodli urobiť radikálne kroky. V jeseni 1949 prijalo Národné zhromaždenie tzv. cirkevné zákony, ktoré podriadili cirkev štátnemu dozoru. Kňazi boli sledovaní a život vnútri cirkvi kontrolovaný. Tí, čo vzdorovali, boli perzekvovaní.⁴⁵ Začal sa otvorený teror voči katolíckej cirkvi.⁴⁶

Neslýchaným zákrokom komunistov bola likvidácia kláštorov. Od 15. marca 1950 boli do kláštorov dosadení vládni zmocnenci a začalo sa zatýkanie rehoľných predstavených, ktoré vyvrcholilo v tzv. *monsterproces*.⁴⁷ V „hodine H“ (o polnoci) sa uskutočnila akcia „K“ (kláštory), resp. „K 1“, a to v noci z 13. na 14. apríla 1950 (tzv. *bartolomejská noc*). Štátna bezpečnosť za asistencie jednotiek ministerstva vnútra a ľudových milícií previedla obsadenie všetkých mužských kláštorov. Rehoľníci boli internovaní v niekoľkých vybraných kláštoroch.⁴⁸ Podobná akcia, nazvaná „K 2“, ktorá zlikvidovala zvyšok mužských rehoľ na Slovensku, nasledovala z 3. na 4. mája 1950⁴⁹ a ženské kláštora boli zlikvidované 28. augusta 1950 (Akcia R).⁵⁰ Problém mužských rehoľ sa v roku 1952 pokladal za vyriešený.⁵¹

³⁹ BUBEN, M.: *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*. Praha 2000, s. 26–27.

⁴⁰ ZUBEK, T. J.: *The church of silence in Slovakia*, s. 65–78.

⁴¹ AAS XLI (1949), s. 333.

⁴² VNUK, F.: *Pokus o schizmu a jiné proticirkevné opatření v letech 1949–1950*. Bratislava 1996, s. 128.

⁴³ ZUBEK, T. J.: *The church of silence in Slovakia*, s. 50–52.

⁴⁴ KAPLAN, K.: *Stát a církev v Československu 1948–1953*, Brno 1993, s. 134–135.

⁴⁵ Por. GIČ, J.: *Nebojte sa!* Prešov 1996.

⁴⁶ VAŠKO, V.: *Neumlčená II*, s. 101 a nasledujúce.

⁴⁷ Tamtiež, s. 130–135.

⁴⁸ VNUK, F.: *Akcie „K“ a „R“*. *Zásahy komunistického režimu proti rehoľiam v r. 1950–56*, Bratislava 1995; DUBOVSKÝ, M.: *Akcia Kláštory*, s. 69–133.

⁴⁹ DUBOVSKÝ Milan, *Akcia Kláštory*, s. 134–149.

⁵⁰ PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953–1970*, Bratislava 1999, s. 21–22.

⁵¹ DUBOVSKÝ, M.: *Akcia Kláštory*, s. 150–151.

Súčasne s Akciou „K“ prebiehala i Akcia „P“ (pravoslávie), ktorá bola zameraná na likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi a jej transformáciu na pravoslávie. V Prešove, sídle gréckokatolíckeho biskupa, sa 28. apríla 1950 konalo zhromaždenie, ktoré vošlo do dejín pod názvom *Prešovský sobor*, na ktorom komunisti zinscenovali „dobrovoľný“ návrat k starobylej pravoslávnej viere, nakoľko v ZSSR boli pravoslávni voči režimu veľmi lojálni. Gréckokatolícke vierovyznanie bolo zrušené a všetok majetok prešiel do rúk pravoslávnych.⁵² Mnohí veriaci laici i kňazi radšej neprestúpili a boli preto prenasledovaní, bohoslužby navštevovali u rímskokatolíkov. Z 328 gréckokatolíckych kňazov na pravoslávie neprestúpilo 86,29 %, z rozličných dôvodov prestúpilo len 45 kňazov, z ktorých len 23 alebo 26 ostalo pravoslávny. Postupne sa asi 120 kňazov ocitlo vo väzení. Bolo i množstvo farností, ktoré nikdy neprešli na pravoslávie. Táto Cirkev si počas totality vytrpela veľmi veľa; obnovená bola až 13. júna 1968.⁵³

Dňa 14. júla 1950 boli vládou ČSR zlikvidované kňazské semináre na Slovensku, počet bohoslovcov sa znížil o 90 %⁵⁴ a existoval len jediný seminár v Bratislave, a to až do roku 1990.⁵⁵

Dňa 24. novembra 1951 vzniklo tzv. *Mierové hnutie katolíckeho duchovenstva*, ktoré existovalo do 14. mája 1968, keď bolo rozpustené počas Pražskej jari na príčinenie apoštolského administrátora Pražskej arcidiecézy Františka Tomáška. MHKD malo svoju nástupnícku organizáciu. Dňa 31. augusta 1971 zorganizoval komunistický režim novú kolaborantskú organizáciu kňazstva, nazvanú *Združenie katolíckeho duchovenstva Pacem in terris*, ktorá bola rozpustená až 7. decembra 1989.⁵⁶

Na jar 1952 bola uskutočnená reorganizácia dekanátov tak, aby sa hranice dekanátov kryli s hranicami politických okresov. Hranice diecéz zostali nedotknuté, lebo ich zmenu smela urobiť jedine Svätá Stolica. Na čele diecéz stáli biskupi alebo „spoľahliví“ kapitulní vikári.⁵⁷ Na prelome rokov 1952–1953 boli predstavitelia štátnej moci presvedčení, že im zo strany Cirkvi nič vážne nehrozí, a tak sa zápas sústredil na veriacich. V rokoch 1953–1957 sa totalitný režim ocitol v istej kríze, ale zo svojho postoja k Cirkvi nepoľavil. Dokonca z podnetu N. S. Chruščova po XX. zjazde KSSZ i čs. vedenie priznalo niektoré chyby v politickom a verejnom živote, teda aj v cirkevnej oblasti. Bolo prepustených niekoľko rehoľníkov a biskupov, ktorí boli internovaní mimo domova. V roku

⁵² PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci*, s. 21; ŠTURÁK Peter, *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989*, Prešov 1999, s. 78–137.

⁵³ ŠTURÁK, P.: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi*, s. 124, 133–137, 152.

⁵⁴ CHALUPECKÝ, I.: *Likvidácia spišských seminárov*. In: JUDÁK, V. (red.): *Zrušenie kňazských seminárov na Slovensku v roku 1950. Historický zborník*, Nitra 1999; HIŠEM, C.: *Osudný rok 1950 aj pre kňazský seminár v Košiciach*. In: 50. výročie násilného uzatvorenia kňazských seminárov na území Československej republiky. *Zborník prednášok 29. júna 2000*, Košice 2000, s. 29–37.

⁵⁵ JUDÁK, V. – ČEKOVSKÁ, E.: *Prehľadné cirkevné dejiny*, Bratislava 1996, s. 231.

⁵⁶ BUBEN, M.: *Encyklopédie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 27, 347, 349.

⁵⁷ PEŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci*, s. 25.

1956 bol zrušený Štátny úrad pre veci cirkevné a Slovenský úrad pre veci cirkevné, no ich činnosť prevzal Odbor pre veci cirkevné na Povereníctve školstva a kultúry, teda sa vlastne nič nezmenilo.⁵⁸

V rokoch 1957–1962 sa obnovil tvrdý postup proti Cirkvi. Zhoršili sa vzťahy s Vatikánom, a to po vymenovaní Róberta Pobožného za apoštolského administrátora Rožňavskej diecézy, pretože štát mu neudelil štátny súhlas.⁵⁹ Rovnako biskup Jozef Čársky bol obvinený z toho, že na základe pokynov pápeža Jána XXIII. ustanovoval tajných biskupov. Režim však otvorene na biskupov už „nesiahal“, sústredil sa na spoluprácu s kapitulnými a generálnymi vikármi.⁶⁰ Od roku 1957 sa aktivita štátnej ideológie preniesla i na boj proti „náboženským prežitkom“ a na formovanie mladej generácie, najmä na vidieku.⁶¹

V rokoch 1962–1965 sa konal Druhý vatikánsky koncil, v poradí 21. ekumenický snem. Účasť slovenských biskupov bola determinovaná súhlasom komunistického režimu. Prítomní boli iba Eduard Nécsey, Ambróz Lazík a Róbert Pobožný, z Čiech František Tomášek. Pozvaný bol aj Ján Vojtaššák, ale kvôli väzeniu nemohol pricestovať.⁶² Pápež Ján XXIII. († 3. júna 1963) morálne podporil Československo a rovnako to počas Koncilu urobil i jeho nástupca Pavol VI. (1963–1978), ktorý preukázal veľa otcovskej lásky predovšetkým Slovensku a Slovákom. DVK nevstúpil do širšieho povedomia slovenskej spoločnosti, nakoľko oficiálna cenzúra a propaganda to nedovolila, no na strane Cirkvi bol dychtivo prijímaný kňazmi a bohoslovcami,⁶³ ktorí v ňom videli nádej, že Cirkev je životaschopná a nehrozí jej komunistami predpovedaný zánik. Po DVK 13.–14. mája 1968 vzniklo na Velehrade *Dielo koncilovej obnovy*, ktoré žiadalo čs. vládu o: obnovenie jednaní so Svätou stolicou, o slobodný kontakt s Vatikánom, súhlas obsadiť hatené biskupské stolce príslušnými biskupmi, slobodnú činnosť konferencie biskupov, diecéznych úradov, kňazských seminárov, povolenie stavieb kostolov, obsadenie uprázdnených farností, umožniť činnosť reholiam a laikom. Dielo koncilovej obnovy nenašlo u oficiálnych predstaviteľov žiadny ohlas a vpád vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 všetko zmrazil.⁶⁴ Slovensko sa s výsledkami DVK zoznámilo po vydaní slovenských prekladov liturgických kníh, upravených podľa koncilových požiadaviek. Vďaka predsedovi Slovenskej liturgickej komisie biskupovi Jánovi Pásztorovi malo Slovensko „svoje“ liturgické knihy skôr než iné a väčšie národy.⁶⁵

⁵⁸ Tamtiež, s. 44–45.

⁵⁹ Tamtiež, s. 87–88.

⁶⁰ Tamtiež, s. 89–90.

⁶¹ Tamtiež, s. 102–113.

⁶² JURKO, J.: *Druhý vatikánsky koncil a Slovensko*. Bardejov 1999, s. 43–52.

⁶³ Tamtiež, s. 56–112, 154–173.

⁶⁴ Tamtiež, s. 127–128.

⁶⁵ JUDÁK, V.: *Učebné texty z cirkevných dejín pre študentov diaľkového štúdia*, Bratislava 1995, s. 220.

Rok 1968 bol zábleskom túženej slobody. Do pastorácie sa vrátili kňazi, ktorí nemali dovtedy štátny súhlas. Boli zverejnené mnohé tajné ordi-nácie. Postavilo sa mnoho nových kostolov, najviac na východe Slovenska – 83 kostolov a 47 farských budov. Veľa veriacich si vykonalo duchovné cvičenia. Laici sa začali uvedomovať a schádzať. Keď vláda zakázala všet-ky tieto aktivity, v mnohých činnostiach sa pokračovalo potajomky.⁶⁶ Do seminára bolo prijatých niekoľkonásobne viac bohoslovcov než predtým. Potom bol zavedený *numerus clausus*, ktorý znovu obmedzil počet prijatých uchádzačov o kňazstvo. Komunikácia v rámci Cirkvi bola obmedzo-vaná a obnovila sa cenzúra.⁶⁷

Roky 1969–1970 znamenajú nástup normalizácie aj vo vzťahu štátnej moci k Cirkvi, ktorý sa sústredil na „tlmenie“ jej činnosti. Až po niekoľkých jednaniach medzi ČSSR a Vatikánom, ktoré začali v roku 1969⁶⁸ a pokračovali i potom,⁶⁹ pápež Pavol VI. dňa 30. decembra 1977 splnil dávnu túžbu Slovákov a zriadil Slovenskú cirkevnú provinciu. Tým boli definitívne vyriešené vzťahy k územiám diecéz za hranicami ČSSR i diecéz spoza hraníc k farnostiam na slovenskom území. Apoštolská konštitúcia *Praescriptio sacrosancti* oddelila územie Trnavskej administratúry od Ostrihomskej arcidiecézy a povýšila na Trnavskú arcidiecézu. Tri farnosti Rábskej diecézy, ktoré spravoval trnavský administrátor, boli inkorporo-vané do Trnavskej arcidiecézy, rovnako dve farnosti Opátstva sv. Martina na Pannonhalme. Trinásť farností Satmárskej administratúry na Sloven-sku boli navždy odpojené od svojej materskej diecézy a pričlenené do Ko-šického biskupstva. Košická a Rožňavská diecéza boli odčlenené z Jágerskej cirkevnej provincie a podriadené novej, práve vzniknutej Tr-navskej cirkevnej provincii. Vykonaním tejto konštitúcie bol poverený František Tomášek, ktorý tak učinil v Trnave 6. januára 1978.⁷⁰ Územie Košickej a Rožňavskej diecézy v Maďarsku však nebolo podľa konštitúcie pričlenené k Jágerskej arcidiecéze, len ponechané v ich dovtedajšej jurisd-ikčnej podriadenosti.⁷¹ Vznik Slovenskej cirkevnej provincie je priamym dôsledkom Druhého vatikánskeho koncilu.⁷²

Boli tiež určené hranice slovenských biskupstiev. Apoštolská konštitú-cia *Qui divino* erigovala samotnú provinciu; na jej čele bola za metropolu ustanovená Trnavská arcidiecéza a do provincie patrili sufragánne tieto biskupstvá: Nitrianske, Banskobystrické, Spišské, ktoré boli dosiaľ pria-mo podriadené Svätej stolici, a rovnako Rožňavské a Košické biskup-

⁶⁶ Tamtiež, s. 221.

⁶⁷ CHUCHRA, J.: *Cirkevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972. Sešity Ústavu pro soudobé ději-ny AV ČR 32*. Praha 1999, s. 42–43.

⁶⁸ PĚŠEK, J. – BARNOVSKÝ, M.: *Pod kuratelou moci*, s. 183–184, 232–237.

⁶⁹ CHUCHRA, J.: *Cirkevní politika KSČ a státu v letech 1969–1972*, s. 88–95.

⁷⁰ JUDÁK, V.: *Učebné texty*, s. 222.

⁷¹ AAS LXX (1978), s. 273–274.

⁷² JURKO, J.: *Druhý vatikánsky koncil a Slovensko*, s. 129.

stvo.⁷³ Obe konštitúcie vyhlásil pražský arcibiskup František kardinál Tomášek 6. júla 1978 v trnavskej Katedrále sv. Jána Krstiteľa.⁷⁴

Periódou štyridsiaticich totalitných rokov sprevádzal aj vznik tajnej Cirkvi. Tá tvorila zálohu pre prípad zlikvidovania oficiálnej Cirkvi štátom. Rozlišujú sa dve odlišné etapy – do roku 1968 a po tomto roku. Už v roku 1948 sa ukázalo, že katolícka Cirkev je vo vážnom ohrození. Aby sa zabezpečila jej existencia, dostali biskupi v Československu núdzové splnomocnenie, ktorému sa vo všeobecnosti vravelo *mexické fakulty*. Na Slovensku bola prvá tajná biskupská vysviacka 5. novembra 1949, keď Ján Vojtaššák tajne konsekroval rektora kňazského seminára Štefana Barnáša. Biskup Róbert Pobožný vysvätil na biskupa 2. januára 1951 Pavla Hnilicu, SJ, ktorý 24. augusta 1951 tajne konsekroval Jána Chryzostoma Korca, SJ, ktorý zase 9. septembra 1955 konsekroval Dominika Kaľatu, SJ. Ten 17. mája 1961 konsekroval Petra Dubovského, SJ. Ten konsekroval v roku 1967 Jána Blahu, ktorý v roku 1967 konsekroval Felixu M. Davídka, ktorý bol kľúčovou osobnosťou pri udeľovaní biskupských svätení v ďalšom období. V roku 1968 tajná Cirkev vystúpila z podzemia, ale po začatí normalizácie v roku 1969 sa znovu do podzemia vrátila. Rozvinulo sa tajné vzdelávanie laikov, kandidátov kňazstva a rehoľníkov. Po roku 1989 po výzve Svätého Otca, tlmočenou cez diecéznych biskupov, sa všetci tajne ordinovaní kňazi a konsekrovaní biskupi mali prihlásiť. Svätá stolica vydala normy a nasledovali vyšetrovania. Kňazské vysviacky sa mali pre istotu „splatniť“ *sub conditione*, s výnimkou ženských vysviacok. Z biskupských konsekrácií pripadali do úvahy len vysviacky slobodných mužov. Vyskytli sa nepochybné i pochybné konsekrácie. Nositelia neuznaných konsekrácií a tí, ktorí o to nemali záujem, boli požiadaní, aby nerobili nič, čo z ich prípadnej moci vyplývalo.⁷⁵

Cirkev teda v období totality vydala svedectvo⁷⁶ súčasníkom i budúcim generáciám, rodákom i zahraničiu, že vďaka viere sa dajú prekonať aj najväčšie problémy a morálne obstáť i v bytostnom ohrození vlastného života, kariéry. V tomto období i mnohí neveriaci vydali svedectvo o tom, že hlas vlastného svedomia je rovnako vysokou morálnou autoritou ako Boh.

Po roku 1989 dostala Cirkev na Slovensku znovu slobodu. Od čias „klérofašizovania“ koncom 40. a v 50. rokoch sa vystriedalo niekoľko generácií; komunistov a exkomunistov už nikto po páde totality nebral vážne, a predovšetkým prenasledovanie Cirkvi za socializmu prispelo k tomu, že sa stala novou autoritou, ktorá sama prešla i vlastným obro-

⁷³ AAS LXX (1978), s. 275–276.

⁷⁴ POLÁČIK, Š. (ed.): *Atlas cirkví, náboženských spoločností a religiozity Slovenska*, Bratislava 2000, s. 19.

⁷⁵ LIŠKA, O.: *Cirkev v podzemí a společenství Koinótés*, Brno 1999; FIALA Petr – HANUŠ Jiří, *Skrýta církev. Felix M. Davídek*

dením. Pominulo sa obdobie útlaku, obmedzovania a na druhej strane tajomnosti a skrytosti. Pochvalu si zaslúžia mnohí jednoduchí diecézni kňazi, ktorí trpezlivo a s vierou previedli sebe zverený Boží ľud ťažkým obdobím. Cirkev odteraz sa učila žiť slobodne a hľadala si miesto v spoločnosti. Dňa 18. januára 1990 nadviazalo Československo diplomatické styky s Vatikánom; nunciom bol 30. júna 1990 menovaný arcibiskup Giovanni Coppa. Federálne zhromaždenie 23. januára 1990 zrušilo dozor štátu nad cirkvami. Teologické fakulty sa vrátili do zväzkov univerzít. Dňa 17. apríla 1990 bola ustanovená Konferencia biskupov ČSFR a jej predsedom bol zvolený František kardinál Tomášek. Boli obsadené všetky biskupské stolce a činnosť obnovili ďalšie kňazské semináre. Začal sa vracieť zhabaný cirkevný majetok, bol obnovený rehoľný život, do základných a stredných škôl sa postupne zaviedlo riadne vyučovanie náboženstva.⁷⁷

Po roku 1989 bol prijatý nový zákon o náboženskej slobode, začali sa reštitúcie cirkevného majetku, horšie to bolo s obnovením cirkevného školstva, začali sa stavať nové kostoly, ktorých základné kamene poväčšine posvätil Svätý Otec v roku 1990 alebo v roku 1995 pri návštevách Slovenska. Pozoruhodné svetové prvenstvo v budovaní kostolov získala Košická arcidiecéza, kde sa v 90. rokoch 20. storočia postavilo vyše stovky nových kostolov. Všeobecné nadšenie zo slobody a relatívnu ochotu politickej scény sa snažili mnohí využiť čím prv, pretože sa očakávalo ochabnutie záujmu po nejakom čase. Katolícka cirkev po revolúcii nepochopila, že získala veľký priestor, ktorého využitie záviselo len od jej iniciatívy. Dlhو váhala a s niektorými iniciatívami meškala, a tak mnohé šance prepásla. Neskoršie rozdelenie ČSFR nebolo slovenským, ale českým problémom, pretože katolíci v Českej republike stratili priamy vplyv a príklad viery a v Čechách sa definitívne zastavili rokovania o cirkevných majetkoch, kým na Slovensku pokračovali až do konca.⁷⁸

V rámci demokratizácie života u nás sa vo väčšej miere začal prejavovať vplyv západného sveta. Násilná sekularizácia Cirkvi zo strany štátu prestala, no otvorila sa oveľa nebezpečnejšia cesta, keď na samotných kresťanov začali plývať negatíva Cirkvi na Západe.

⁷⁷ BUBEN, M.: *Encyklopedie českých a moravských sídelních biskupů*, s. 349.

⁷⁸ MIKLOŠKO, J.: *Ako sme boli slobodní (1989–1999 spoza kulís)*, s. 170–172.

Sekularizácia ako psychologický problém

Stanislav Hvozdič

HVOZDIK, S.: *The Secularisation as a Psychological Problem*
The modern and postmodern man neglects evil as if it were only a small misunderstanding. He only takes into consideration a positive action while neglecting negative divine rules. This behavior is very often one of the main causes of his psychological problems (neurosis).

Na prahu nového storočia a tisícročia sa žiada povedať, že minulé storočie možno chápať aj ako storočie zápasu o poňatie ľudskej racionality: môžeme zaznamenať redukciiu racionality iba na ekonomické, poznávacie, protináboženské, popierajúce *religio* vložené v človeku, amputujúce zážitkové ako neužitočný protipól objektivity. Minulé storočie bolo storočie panracionalizmu, ktorý vyprodukoval dve veľké totality fašizmus a komunizmus. Adorno a Horkheimer¹ píšú, že rozpad sveta prežívaného v panracionalizme dosiahol svoj kulminačný bod práve v týchto dvoch totalitách. Oba tieto systémy boli totálne protináboženské. Odmietli svedomie ako každodenný regulátor správania, o ktorom Druhý vatikánsky koncil konštatuje, že človek odhaľuje zákon, ktorý si on sám nedáva, ale ktorý je povinný poslúchať. Problém sa prejavuje cez vzťah slobody a zákona v úzkom spojení s úsudkom mravného svedomia. Niektoré aspekty postmodernizmu stavajú slobodu a takto chápaný zákon proti sebe. Namiesto svedomia obidve totalitné systémy skonštruovali deformované inštrumenty kontroly a plánovania človeka.

Považujem za potrebné načať túto tému z dvoch dôvodov. Jednak preto, že sa neprávom obchádza poškodenie človeka totalitou komunizmu. Aspoň tak, ako sa pripomínajú obeť fašizmu. Ale najmä preto, že tento pototalitný človek začína byť liečený sekularizmom, ktorý možno považovať za prejav redukovanej racionality, ktorá odmieta v konečnom dôsledku všetko posvätné. M. Lemckeová píše, že hnutie sekularizácie sa v konečnom dôsledku zameriava iba na tento pozemský svet a popiera všetko nadprirodzené.²

Psychologický problém sekularizácie súvisí s javom uvedomovania sa, ako dôležitým civilizačným procesom. Môžeme pozorovať dva jeho extrémne, krajné podoby s veľkým záberom formujúcim spoločnosť. Mož-

¹ GRONIN, J.: *Racionalizacja świata przeżywanego u Habermasa*. In: *Świat przeżywany*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1993

² LEMCKEOVÁ, M.: *Sekularizácia*. In: DELFOVÁ, H.- LAUEROVÁ, J.- HACKENE-SCHOVÁ, CH.: *Lexikón filozofie*. Bratislava: Obzor, 1993

no citovať Horneyovú³, ktorá porovnáva procesy prístupu k vedomiu u európskeho človeka a človeka orientu, Ázie. Píše, že európsky človek precenil vedomé, dôverujúc sebe a iba sebe, objavoval technické súvislosti, zaujímal ho náhľad iba do prírodných a technických zákonitostí. Oddeloval od toho religijné, reflexívno-náboženské. J. Maritain píše,⁴ že najprv iba ako autonómne, oddelené od jeho racionality, pričom Boh bol iba ručiteľom jeho iniciatív, aby neskôr bol pochopený ako prekážka poznávacích ľudských aktivít. Tento koncept poznávania sa neskôr sformuloval v pozitívizme a prerazil v tomto storočí ako modernizmus.

Orientálny človek reagoval inou jednostrannosťou. Chcel sa stretnúť so svojim Stvoriteľom a keďže sa bál, že tento vzťah bude poškvrnený vo vedomí, zriekol sa vedomia a obrátil sa iba na svoje podvedomie. Preto tak dlho nevyvíjal vlastné organizačné rámce, pretože súviseli s vedomým, ktoré nedocenil. Jeho chápanie Stvoriteľa je bez vzťahu k vedomému.

Pokus niektorých myšlienkových prúdov v Európe zachovať túto jednostrannú európsku tradíciu poznávania a doplniť ju orientálnym chápaním náboženstva je prejavom hlbokého nepochopenia podstaty problému a empiricky ho možno pozorovať ako úsilie voľne spájať rozličné náboženské prúdy, časti ich obsahov, objavovanie meditatívneho ako úniku a nakoniec rozdelenie duševného sveta človeka na dve identity, ktoré sa využívajú iba pragmaticky: vedomú identitu, redukovanú iba účelovo, pragmaticky pre materiálne ciele človeka a identitu podvedomého ako ventilujúcu nazbierané napätie. Takto rozštiepený človek znefunkčňuje vzťah vedomého a podvedomého.

Nazdávame sa, že aj objavenie významu vedomia pre človeka Ázie v kontexte ako to sformuloval a expedoval európsky človek v dobách, keď ovládal tieto oblasti, nie je dobrým riešením problému. Napriek tomu mali tieto koncepty vedomia veľkú spoločenskú formačnú silu. Simulovali niečo ako možnosť jednoty, integrity, celku a v súčasnosti sme svedkami rozpadu tejto pomyselnej jednoty a symptómom tohto rozpadu sa zdá sekularizmus. Aj v kontexte s postmodernou.

J. Patočka⁵ v knihe s príznačným názvom *Evropa a doba poevropská* poukazuje na dve tradície v európskom poznaní. Prvá tradícia, ktorá prerazila ako jednostrannosť, je demokritovská tradícia, orientovaná na poznanie vecí a vopred daných skutočností. Nie že by táto tradícia prehliadala duševno, ale chápe ho u človeka iba pre potreby tohto sveta. Má svoje opodstatnenie, ale v dôsledku absencie druhej tradície a zrieknutia sa metafyziky, sa javí ako deformované.

Druhá tradícia európskeho poznania – platónska – je spojená so sebatváraním človeka, pretváraním seba samého znalosťou ideí. Myslenie je

³ HORNEYOVÁ, K.: *Neurotyczna osobowość naszych czasow*. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1976

⁴ MARITAIN, J.: *Křestanský humanizmus*. Praha: Nakladatelství universum, 1947

⁵ PATOČKA, J.: *Evrópa a doba poevropská*. Praha: Lidové noviny, 1992

u Platóna najprv iba tieňom ideí a treba ho prepracovávať, aby sa čo najviac priblížilo k týmto ideám, čím človek pretvára samého seba.⁶

Patočka chápe tieto dve tradície ako veľké úlohy, medzi ktorými vzniká napätie, ktorého súčasťou je zanedbávanie morálneho prvku. To, čo musí - píše Patočka - vytvárať cestu medzi týmito dvoma tradíciami je metafyzika a má na mysli jedinú metafyziku hodnú tohto mena, teda kresťanskú.

Aspekty takto naznačených problémov sa externalizovali a možno ich identifikovať cez odpovede na dve otázky: kto som ako poznávajúci a čo poznávam. Sú v nich veľké rozdiely. Začali už pádom prvých ľudí.

Už prví ľudia v raji svojím pádom nesprávne odpovedali na obe otázky, ktoré súvisia s poznávaním a vývojom racionality. Líniu tohto problému môžeme pozorovať v histórii vývoja racionality. R. Starý⁷ konštatuje v súvislosti s Descartesom, ktorého možno považovať za jedného z reformátorov v chápaní racionality, že cieľom jeho reformy bolo vylúčiť všetko nejasné, tušené, subjektívne. Bol to svet - píše R. Starý - z ktorého sa uznávalo iba to, čo mal človek vo svojej poznávajúcej moci. Táto reforma racionality sa presadila v osvietenstve, neskôr v modernizme a v jeho línii ako pokus o záchranu monopolu tohto poznávajúceho prúdu postmodernizmom. Pozitivismus jednostranne zdôraznil techniku, inštrumentalitu, nástrojnosť. Podriadenie človeka tejto línii nachádzame aj v pokusoch európskej spoločnosti pomenovať samu seba. Napríklad industriálna spoločnosť, postindustriálna spoločnosť, informačná spoločnosť, učiacia sa spoločnosť. Sekularizovaný človek sa javí ako dôsledok. Naznačuje sa tým závislosť od jedného jedného typu problému. O aký problém ide, to môžeme vybadať u L. Štokauerovej,⁸ ktorá tvrdí, že technika mohla odstrániť istý typ nedostatku, ale že iba konzumný prístup transformuje nedostatok na nový typ nedostatku nebezpečnejšej povahy. Mení existenčný habit človeka, spôsobuje anémiu duchovných potrieb, hodnôt, vzťahov. Tvrdí tiež, že vnímanie človeka iba z pozície nedostatku niečoho, nestačí na riešenie celého problému. Ten sa nachádza oveľa hlbšie.

Podľa nášho názoru sekularizácia je prejavom tejto línie, ktorú sme naznačili a v ktorej môžeme pozorovať postupné posúvanie pravej príčiny všetkého z Boha na človeka, čo je vo vývoji civilizácie trvale prítomný proces. Človek sa začína považovať za mieru všetkých vecí. Odmietá miery, ktoré vyplývali z toho, že Boh je prvou príčinou. Najjednoduchšie povedané: desať Božích prikázaní.

Sekularizovaný človek, ktorý stratil povedomie pomyselnej jednoty, žije vo svete mnohých racionalít. Usiluje sa formulovať zákony svojho ko-

⁶ Koščo, J.: *Dejiny psychológie*. Bratislava: SAV, 1994

⁷ STARÝ, J.: *Potíže s hlubinnou psychológiou*. Praha: Prostor, 1990

⁸ ŠTOKAUEROVÁ, L.: *Filozofia techniky. Pokus o hodnotovú reflexiu techniky*. Prešov: Slovacontact, 1999

nania iba pozitívne. Prehliadaním negatívneho vymedzenia zákonov sa naplňa v ňom to, čo nachádzame v encyklike *Veritatis splendor*:⁹ prikázanie lásky k Bohu a k blížnemu nemá vo svojej pozitívnej dynamike nijakú hornú hranicu, ale zato má spodnú, ktorej prekročením sa porušuje príkaz.

Moderný a postmoderný človek zanedbáva zlo, ako by šlo iba o nejaké malé nedorozumenie. Domnieva sa, že iba pozitívnym vymedzením vlastného konania a poznávania učiní zbytočnou minimálne tú časť kresťanstva, ktorá správanie vymedzuje pomocou zákonov, pomocou spodnej hranice. V mnohom potom tento problém sekularizovaného človeka má psychologickú podobu.

Táto situácia sa v mnohom prejavuje ako prílišné vzdľaňovanie reálneho obrazu od jeho ideálnej podoby. Takto sa sekularizovaný človek ľahko stáva obeťou neurózy. K. Horneyová uvádza medzi charakteristikami neurotizácie práve to, že neurotizovaný človek čerpá psychickú energiu iba z jedného pólu. Keďže odmieta svoju reálnu podobu a usiluje sa o svoje zidealizovanie, zvädza súčasne zápas o dosiahnutie tohto zidealizovaného stavu a odmieta reálny obraz o sebe, čo ho vyčerpáva, a po čase padá na ten druhý pól obrazu o sebe, ktorý ho označuje ako nedostatočný. Po tomto nedostatočnom zbožštení seba odmieta sám seba a je týmto bojom unavený. Primeraná realistická vzdialenosť medzi ideálnym a reálnym Ja môže byť zdrojom psychickej energie pre rast a rozvoj. Nárast neurotizácie v modernej a postmodernej dobe potvrdzuje tieto problémy sekularizovaného človeka.

Kresťanstvo si nerobí ilúziu o človeku, ale ponúka mu možnosť obnovy. Dôležitým aspektom tohto procesu je *milosť*, ktorú J. Maritain¹⁰ vymedzuje ako nachádzanie sa bez toho, aby sa človek hľadal. Sekularizovaný človek je dnes v pozícii racionality ako permanentnej kritiky. Tento problém skúmal aj A. Rich.¹¹ Rozlišuje klasickú racionalitu, ktorá dôveruje možnosti absolútneho dôkazu, ako pozitivistická vízia poznatku. Poznatok je objektivita bez vzťahu k osobnému. K. Popper /1997/, pôvodne pozitivista, prichádza s opačným názorom – absolútna platnosť nie je možná. A. Rich /1994/ sa pýta, či sa tým prístupom, ktorý sa podozrievavo pozerá na každé normy, aj etické, nespôsobí vyradenie aj tých hodnôt, ktoré sú potrebné.

Psychologický problém sekularizácie v postkomunistických krajinách má špecifický charakter, ktorý je založený aj na odmietnutí náboženstva, výchovne založenej sebaregulácie človeka cez svedomie a nahrádzanie tohto vnútorného každodenného regulátora sociálnou konštrukciou kontroly a plánovania človeka, najmä jeho potrieb, a tiež vylúčením procesu transcencie ako procesu, na ktorý sa berie ohľad.

⁹ JÁN PAVOL II.: *Encyklika Veritatis splendor*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1994.

¹⁰ MARITAIN, J.: *Kresťanský humanizmus*. Praha: Nakladatelství universum, 1947

¹¹ RICH, A.: *Etika hospodárství*. Praha: Edice Oikoymenh, 1997

Psychologická analýza osobnej a sociálnej pozície človeka v komunistickej totalite je založená na pochopení manipulácie s minulosťou človeka v komunizme. Možnosti človeka záviseli od stavu jeho minulosti, ktorá bola kontrolovaná s ohľadom na ideológiu ako externálne určený faktor v jeho motivačno-atribučných procesoch. Oslaboval sa internálny charakter motivácie.

Spôsob, ako sa nahliadalo na úspech či neúspech človeka závisel od toho, akej kvality bola jeho minulosť s ohľadom na totalitnú ideológiu. Ideológia tolerovala iba takú verziu minulosti človeka, ktorá jej neodporovala, a tak celé veľké ľudské spoločenstvá upravovali svoju minulosť s ohľadom na to, aby neodporovali ideológii. V tomto rozpoložení človeka kresťanstvo, osobitne katolicizmus, pomáhali udržiavať integritu človeka aj s jeho kresťanský chápanou minulosťou, zachovávať v prístupe k nej miery svedomia.

Toto vystavenie človeka totalitnému pôsobeniu vyvolalo nejasnosti v chápaní osobnej minulosti u ľudí a minulosti chápanej ako história, tiež problémy s identitou človeka. Posttotalitný človek, ktorý musel každé riešenie problému vidieť v optike svojej minulosti, naučil sa nevhodne a podvedome spájať problém s minulosťou. Preto sa ťažšie vyrovnáva s neúspechom, tento dlhšie rezonuje v jeho pamäti, prežíva ho dlhšie ako stres, menej ako podnet na zvládanie riešením. Mohli by sme hovoriť o postkomunistickom syndróme, ktorý blokuje iniciatívy človeka.

Liečenie takto násilne sekularizovaného človeka iným typom sekularizmu, ktorý sa vytvoril v kontexte slobodnej spoločnosti, silami iba jednej tradície poznávania, ktorá sa presadila v línii osvietenstva, pozitivizmu, modernizmu a postmodernizmu, znamená neriešiť jeho problémy s identitou, nevyužívať danosti v duševnom živote pre transcendentno, a riešiť procesy jeho obnovy iba redukovaným spôsobom. Človek sa v dôsledku toho dostáva do nových problémov aj psychologickkej povahy, ktoré nečakal.

Vývoj sekularizácie na Slovensku po roku 1989 zo sociálno-náboženského hľadiska

Ladislav Hučko

HUCKO, L.: *The Development of Secularism in Slovakia Following 1989, from the Social-religious Point of View*

The development of secularism in the life of the Slovak church takes on a peculiar aspect because of the specific situation in which she lived. Slovak statistics in regard to the believer are relatively very high, and in the last ten years have even increased despite the fact that the practice of this faith is not very satisfactory. Here we may be facing a delayed secularism or could it be something else?

1. Sociálno-teologické príčiny sekularizácie

Podľa názoru sociológov aj mnohých teológov¹ sa sekularizácia ako spoločenský proces objavuje a presadzuje v súvislosti s princípom vedeckej racionálnosti, ideológiou pokroku, scientizmu a pod. Tieto prístupy boli nepriaznivo naklonené sakralizujúcim tendenciám, a to predovšetkým v oblastiach:

- vzťahov medzi človekom a svetom
- mocenských štruktúr a organizovania spoločnosti na hierarchickej báze

- štúdia prírody, vedy

V teologickom zmysle sa rozlišujú tieto pramene sekularizácie:

- prechod od gréckeho k biblickému spôsobu myslenia (stotožnenie sveta a božstva, jasné rozlíšenie medzi svetom a božstvom)
- prechod od esenciálneho k funkcionálnemu pohľadu na svet (nie *prečo* čosi jestvuje, ale *ako*)

Sociologické a teologické chápanie sekularizácie je veľmi blízke. Za bezprostrednú príčinu sekularizácie považujú obe koncepcie pluralizáciu spoločenských a myšlienkových štruktúr, ku ktorej došlo predovšetkým v dôsledku procesu racionalizácie.

¹ SCHILLEBEECKX, E.: *Nový obraz Boha a sekularizace*. In: *Kresťanství dnes. (Eseje)*, Horizont, Praha 1969; PANNENBERG, W.: *Christentum in einer säkularisierten Welt*. Freiberg 1988; METZ, J.: *Zur Theologie der Welt*. München 1968; MÜNZ, T.: *Ohlas novovekej sekularizácie a krízy teológie na Slovensku*. In: *Filozofia*, roč. 53, č.5 (1998), s.269-285; MRÁZ, M.: *Sekularizácia je nielen ohrozením, ale aj znakom nádeje*. In: *Základná praktická teológia*. Aloisianum, Bratislava 1997;

Samotné kresťanstvo svojím jestvovaním naštartovalo proces desakralizácie. Rozdeľuje na *sacrum* a *profanum* ešte prv, než sa začali tieto pojmy používať. Samotná správa o stvorení sveta je „desakralizačná“ voči pohanským mýtom: príroda nie je Bohom. Slúži človeku a človek je jej pánom, ale aj ochrancom a pestovateľom.

2. Charakteristika procesu sekularizácie na Slovensku pred rokom 1989

Pred rokom 1989 bola na Slovensku sekularizácia vo väčšej miere nanútená, a preto sa nevyvíjala, alebo sa vyvíjala pomalšie, čo nebolo v súlade s očakávaniami tých, ktorí si to v tom čase želali a jej napomáhali. To svedčí aj o tom, že zdroje sekularizácie (alebo skôr sekularizmu) sú predovšetkým vnútorné; nachádzajú sa v určitej strate predchádzajúcich formálnych prvkov viery, a ešte nie sú nahradené novou formou. Bez formy sa však často stráca alebo deformuje aj obsah. Latentne však obsah často pretrváva aj bez jednoznačnej formy. Predovšetkým vtedy, keď sa táto forma násilne deformuje a odstraňuje. Otvorené prenasledovanie viery brzdí vonkajší rozvoj viery, ale ju aj konzervuje; bráni jej vnútornému vývinu, ale popri tom zamedzuje aj prieniku škodlivých a rozkladných prvkov.

Obsah kresťanského posolstva – v súlade s posolstvom evanjelia – je však vždy rovnaký, aj keď sa formy menili a budú sa meniť. Kto študuje pozorne dejiny Cirkvi, môže sa o tom presvedčiť.

Preto môžeme povedať, že do roku 1989 bola sekularizácia na Slovensku:

- nanútená
- zväčša zakonzervovaná (na jednej úrovni)

Vyvíjala sa v dvoch protichodných smeroch:

- Na jednej strane ostávala Cirkev za svoj pevný morálny postoj u väčšiny obyvateľstva autoritou, aj keď láska k nej bola u mnohých skôr platonická než konkrétna. Bola v tom aj určitá prirodzená reakcia ľudí na niečo, čo sa nasilu zakazuje. Vplyv Cirkvi v zákulisí bol značný, aj keď nie vždy sa ukazoval navonok.

- V dôsledku skoro absolútneho nedostatku náboženskej literatúry a zvyšujúceho sa nedostatku kňazov a rehoľníkov, ale aj dôslednej kontroly ich činnosti, najmä medzi mládežou, šírila sa však veľká nevedomosť v otázkach viery aj mravov, čo viedlo k správaniu a postojom nezlučiteľným s kresťanskou morálkou aj u tých ľudí, ktorí sa k Cirkvi ešte hlásili. Dalo sa však spoliehať aj na *sensus fidei fidelium*, teda na zmysel pre vieru u veriaceho ľudu, ktorý zamedzil väčším škodám.

3. Proces sekularizácie na Slovensku po roku 1989

Po roku 1989 sekularizácia v postojoch voči Cirkvi a cirkevným predstaviteľom nebola taká zreteľná, ba naopak, zdalo sa, že sa tešia veľkej

autorite, ale to iba do okamihu, keď sa začali hlásať aj náročné požiadavky na morálny život (potraty, rozvody ...).

Súčasnú sekularizáciu na Slovensku po roku 1989, ktorá je dedičkou predchádzajúceho obdobia a výrazne sa v nej odzrkadľuje, teda môžeme rozdeliť do týchto bodov:

a) Sekularizácia vo vnútorných postojoch, v mysli (viera v Boha, ale správanie sa ako keby Boha nebolo). Vytrácanie sa hlbšieho zmyslu pre hriech aj medzi veriacimi.

b) Sekularizácia vo vonkajších a verejných prejavoch:

- zmena vonkajších výrazov úcty (pozdravy, oblečenie, gestá ... , čas venovaný osobnej modlitbe a rozjímaniu)

- negatívna tendencia v obsahu spoločenského života (rozpad tradičnej rodiny, rozvody, promiskuita, neúcta k starším... výrazné negatívne demografické trendy)

- profanácia vo vzťahu k posvätnosti života (potraty, eutanázia, bioetika, klonovanie...)

c) Postupné znižovanie účasti na bohoslužbách a na prijímaní sviatostí

- Toto je ten najviditeľnejší, a v podstate aj výsledný efekt sekularizácie, a týka sa predovšetkým počtu krstov a sobášov, ako aj účasti na bohoslužbách, aj keď to ešte nie je príliš výrazné.

d) Značné zníženie verejnej mravnej citlivosti na amorálne prejavy

- Najvyššie náklady majú noviny a časopisy s najnižším mravným vedomím; najsledovanejšie sú programy televízie, ktoré sú bez akýchkoľvek kresťanských morálnych princípov...

e) Znižovanie spoločenského významu Cirkvi

- Znakom, ale v mnohom aj príčinou sekularizácie vo všeobecnosti, je uvoľňovanie sociálnych väzieb a vzťahov (individualizácia), väčšie vedomie autonómie, ako aj snaha uplatniť sa bez ohľadu na dôsledky pre iných, bez ohľadu na sociálne a morálne učenie Cirkvi.

Toto sú všetko negatívne dopady a dôsledky sekularizácie. Sekularizácia má však aj niektoré pozitívne aspekty:

- rastie osobná zodpovednosť za vieru (nemôžem sa už opierať o spoločenské tradície a zvyky), dochádza k jej „dospievaniu“

- viera však takto stráca „masový“ charakter a stáva sa viac osobnou záležitosťou (je tu však aj nebezpečenstvo obmedzenia viery na náboženstvo „elity“)

- vytvárajú sa – ako reakcia – na náboženskom poli nové sociálne väzby, nejaký akoby náboženský sociálny „tretí sektor“ (hnutia, ale aj sekty,

menšie cirkvi ožívajú), v ktorých sa vytvárajú medzi členmi nové sociálne putá, keďže staré v modernej spoločnosti v dôsledku globalizmu a trhovej spoločnosti zanikajú.²

4. Ľudová zbožnosť.

Ľudová zbožnosť je výrazom spoločenského a tradičného prežívania viery a ako taká je vzácnym podhubím, z ktorého môžu vyrastať (a tiež vyrastajú) mnohé vzácne plody. Treba si však uvedomiť, že v období postmodernizmu sa môže stať veľmi zraniteľnou. Staví totiž na

- tradičných formách kultu a vonkajších prejavoch viery
- lipnutí na marginálnych formách viery
- masových prejavoch
- určitých príležitostných prejavoch
- zaužívaných liturgických formách.³

Všetky tieto prejavy sa v postmodernej spoločnosti zrelativizovali a predovšetkým mládež a novokonštituovaná katolícka inteligencia sa v nich už plne nenachádza. Tým treba poskytnúť aj inú plnohodnotnú alternatívu. Aj globalizácia učinila ľudovú zbožnosť veľmi zraniteľnou. Teda popri formách ľudovej zbožnosti, ktorá je obrovským pokladom a ktorá počas totality bola najväčšou oporou zachovania kresťanského dedičstva, dnes sa už ide ďalej: Cirkev podporuje a udržiava aj ľudovú zbožnosť, ale súčasne popri nej sa vytvára aj priestor pre rozvoj iných foriem.

5. Sociálne aspekty príslušnosti k Cirkvi

5.1. Pojem hriechu a sekularizácia

Z teoretického hľadiska sa tomuto problému venuje napríklad B. Häring.⁴ Konštatuje, že sa prechádza od monolitického určenia hriechu k pluralizmu hodnotových systémov. Podľa tohto teológa „najväčšia ťažkosť súčasného sekularizovaného človeka pochádza z jeho prehnanej reakcie proti všetkým katalógom hriechu a príliš zdôrazňovaného posvätna“.⁵

Stavom chápania hriechu na Slovensku sa zaoberali tiež P. Tomek a R. Štukovský v článku s názvom *Sloboda a „Veritatis splendor“ vo svetle stavu*

² Aj tu sa treba vyhýbať javu nazývaného ako tzv. stĺpová kultúra (Versäulung) prejavujúca sa medzi iným aj vo vytváraní si novej reči, symbolov, kontaktov... čím sa táto skupina čoraz väčšmi izoluje.

³ Podľa MAGA, J.: *Ľudová zbožnosť*. In: *Teologické texty*, 1/1993.

⁴ HÄRING, B.: *Il peccato in un'epoca di secolarizzazione (Hriech v období sekularizácie)*. Ed. Paoline, Roma 1973.

⁵ Tamže, s.13.

slovenského svedomia,⁶ v ktorom konštatujú, že pre veriacich ľudí staršieho veku je skoro všetko hriech, mladší už to tak prísne neberú a pre nich oblasť dovoleného je širšia.

5.2. Prechod od náboženstva masy k náboženstvu malého stáda?

Už na začiatku deväťdesiatych rokov na to s hlbokým biblickým ponorom upozorňoval V. Mikula.⁷ Cituje knihu Judit (9,16): „Tvoja sila nie je v množstve a tvoja vláda nespočíva na silných ľuďoch, ale si Boh ponížených, pomocník najmenších, zástanca slabých, ochrana zvrhnutých, spasiteľ zúfajúcich“.

Podľa jeho názoru – a súčasný vývoj akoby mu dával za pravdu – učeníci Kristovi budú vždy „maličkým stádom“ (Lk 12,32), ktoré si nebude môcť nárokovať na tomto svete postavenie väčšiny, ktorá ovláda, diktuje. Túto skutočnosť zdôvodňuje slovami: „Pocit subjektívnej prevahy nad nepriateľom viery a potencionálneho víťazstva nad ním môže vyvolať falošnú istotu a môže vzniknúť presvedčenie, že stačí množstvo, masa na riešenie mnohých, ba takmer všetkých ohrození viery či jednotlivca alebo spoločenstva“.

Tento postoj a prijatie skutočnosti „diaspory“ (ako ju aj Rahner predpokladá), nie je nejakou cestou minimalizácie alebo kapitulácie pred negatívnou skutočnosťou vonkajšieho sveta. Podľa V. Mikulu je to jednoducho danosť Krista a jeho života premietnutá do dejín Cirkvi.

Z toho, že Cirkev najúčinnejšie pôsobí vtedy, keď je „maličkým stádom“, vyplýva v súčasnosti aj tendencia k vytváraniu malých spoločenstiev. Táto tendencia sa prejavuje rozličným spôsobom a jednotliví predstavitelia cirkevnej hierarchie si to začali jasne uvedomovať už od začiatku deväťdesiatych rokov.⁸

Dnešný svet sa blíži k stavu – aspoň v západnej civilizácii – kde sa kresťania stávajú, ak nie štatisticky, tak fakticky svojimi názormi a dôslednými postojmi, menšinou. Záchranou menšiny je vždy upevňo-

⁶ TOMEK, P. – ŠTUKOVSKÝ, R.: *Sloboda a "Veritatis splendor" vo svetle stavu slovenského svedomia*. In: *Viera a života*, 1995, 1.

⁷ MIKULA, V.: *Masové náboženstvo (Jeho sila a slabosť)*. In: *Viera a život*. Bratislava 1991, 20-26.

⁸ Svätý Otec JÁN PAVOL II povedal 27. mája 1998 na námestí svätého Petra tieto slová: „(Cirkevné hnutia) predstavujú jeden z najvýznamnejších plodov jari v Cirkvi, ktorú predvídal Druhý vatikánsky koncil, ale ktorá je, žiaľ, obmedzovaná rozširujúcim sa procesom sekularizácie.“ Na konzistóriu v roku 1991 madridský arcibiskup kardinál Angel Suquía GOICOECHEA povedal tieto slová: „Je nutné zúčastňovať sa na živote malých spoločenstiev. Masová cirkev je veľkým nebezpečenstvom. Budúcnosť pozostáva v premene farnosti na komunitu jednotlivých spoločenstiev, v ktorých sa ľudia cítia byť prijímaní, v ktorých môžu zažívať kresťanské bratstvo, spoločne čítať slovo Božie a zamýšľať sa nad ním, kde nachádzajú silu ku kresťanskému životu a kde môžu uskutočňovať svoje vlastné evanjelizačné poslanie.“ Podobne sa vyslovil aj Mons. Robert Fortune SANCHEZ, arcibiskup v Santa Fe (USA) v roku 1990: „V USA dnes rastie záujem o vytváranie takýchto malých cirkevných spoločenstiev. Hlavné cirkvi, tak katolícka ako aj evanjelická, uznávajú možné výhody ich existencie“.

vanie a prehlbovanie svojich vzájomných vzťahov v menších spoločnostiach.

6. Sekularizácia v štatistickom vyjadrení

Aj keď religiozita, teda hlásenie sa k rozličným cirkvám, v posledných desiatich rokoch slobody na Slovensku štatisticky prekvapujúco stúpila (na rozdiel od Čiech⁹ a Maďarska), predsa len podľa niektorých iných štatistických ukazovateľov aj u nás musíme konštatovať postupný – aj keď nie príliš výrazný – pokles kvality a intenzity náboženského života, predovšetkým v oblasti aktívnej účasti na sviatostiach a bohoslužbách.

Podľa sčítania ľudu z roku 2001 v porovnaní s rokom 1991 sa podiel veriacich osôb z celkového počtu obyvateľov zvýšil zo 72,8 % na 84,1 %. Pritom vzrástol podiel obyvateľov, ktorí sa prihlásili k Rímskokatolíckej cirkvi zo 60,4 % v roku 1991 na 68,9 %, k Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania zo 6,2 % na 6,9 %, ku Gréckokatolíckej cirkvi z 3,4 % na 4,1 % a k Reformovanej kresťanskej cirkvi z 1,6 % na 2 %.

Uvedieme niektoré údaje, ktoré sú k dispozícii v štatistických ročenkách, aby sme na ich základe pozorovali hlavné tendencie. Ide predovšetkým o kvantitatívny trend účasti na sviatostiach, a to na krste a sviatosti manželstva. V nasledujúcich dvoch tabuľkách môžeme sledovať ako sa vyvíjala situácia za posledných desať rokov (1990 – 2000).

Rok	1991	1993	1996	1998	2000
Percento pokrstených, %	74	78	78	77	76

Rok	1991	1993	1996	1998	2000
Percento cirkevne sobášených, %	69	66	62	59	64

⁹ FIALA, P.: *Katolícká Cirkev a sekularizace české společnosti*. In: *Teologický sborník*, 1, 2001. Podľa údajov uvedených v tejto štúdii bol v rokoch 1991 a 1999 zaznamenaný pokles religiozity vo všetkých sledovaných ukazovateľoch. Počas toho obdobia stúpol počet ľudí bez vyznania o sedem percent (dnes sa ku katolíckej Cirkvi hlási iba 28% obyvateľov. V sledovanom období tiež veľmi výrazne klesla dôvera v katolícku Cirkev: o viac o šesť percent u tých, čo sú členmi Cirkvi.

Je možné pozorovať v priemere stabilizovanú, aj keď mierne klesajúcu tendenciu účasti na sviatostiach, čo je skôr v protiklade s výsledkami sčítania ľudu, než by ho potvrdzovali.

S týmto trendom počíta a berie ho do úvahy aj *Pastoračný a evanjelizačný plán Katolíckej cirkvi na Slovensku na roky 2001-2006*. Spoločný dokument diecéznych biskupov vidí všeobecnú situáciu Cirkvi na Slovensku veľmi realisticky: „*Len malé percento populácie navštevuje bohoslužby pravidelne (v Bratislave 8-9% sa zúčastňuje nedeľnej sv. omše, z toho asi 1/3 pristupuje k sv. prijímaniu - celoslovenský priemer je o niečo vyšší). Verejná mienka a zákony nerešpektujú kresťanské zásady. Na veriach neustále pôsobia negatívne, protináboženské vplyvy (sekty, rozvody, konzumné zmýšľania, propagácia anti-koncepcie, potratov a homosexuality atď.). Väčšina rodín neplní výchovnú a evanjelizačnú funkciu. Sexuálna výchova je často navádzaním na sex, nehovoriac o tlači a televízii. Náboženská nevedomosť detí, mládeže a mladých dospelých je alarmujúca.*“

Na to, aby sa táto situácia zmenila a zlepšila, stanovili sa tieto pastoračné priority:

- 1) obrátenie a svätosť ako centrálny princíp
- 2) prikázanie lásky, ktorého viditeľným výrazom je spoločenstvo
- 3) vzájomné počúvanie medzi pastiermi a veriaci, dialóg, misie, ekumenizmus, činnosť lásky, najmä pomoc odkázaným.

Biskupi Slovenska sú však optimisti a tento svoj postoj v citovanom dokumente vyjadrujú slovami: „*Usilujúc sa o novú evanjelizáciu, dúfame, že Slovensko vďaka svojej viere môže zohrať v sekularizovanej Európe nemalú úlohu.*“

Kazateľ a sekularizácia

Lubomír Stanček

STANCEK, L.: *Preachers and Secularism*

It is very important for all preachers to be aware of the fact that today, they themselves along with other people are highly influenced by secularism. Therefore the preacher should take precautions to avoid possible negative influences by entering always more profoundly into the heart of the Christian message.

Pápež Pavol VI. k téme «kázanie» poznamenáva: „Stále je nepostrádateľné kázanie, ktorým sa radostná zvesť ohlasuje slovom. Vieme dobre, že moderný človek má už dosť všelijakého rečnenia. Často ho to unavuje alebo ešte horšie... Avšak ani únava, ktorú dnes vyvoláva mnoho neplodného rečnenia ... nemôže umenšiť trvalú silu slova, ani nás od neho odraďiť. Slovo ostáva aktuálne, najmä ak je nositeľom Božej moci“ (EN 42).¹ Ján Pavol II. na začiatku nového tisícročia vyzýva aj kazateľov slovami Ježiša: „Zatiahni na hlbinu“ (Lk 5,4)! Kazatelia sú pozvaní, „aby vďačne spomínali na minulosť, nadšene prežívali prítomnosť a s dôverou sa otvárali pre budúcnosť: Ježiš Kristus je ten istý včera i dnes a naveky“ (Hebr 13,8) (NMI 1).²

Film *Titanic* v jednej časti predstavuje situáciu, keď sa časť cestujúcich zabáva, a zatiaľ v inej časti lode po náraze na ľadovec je loď zaplavovaná vodou.

K tejto situácii je možné prirovnať kazateľskú situáciu nielen vo svete, ale i na Slovensku s tým rozdielom, že pápeži si uvedomujú, aké nebezpečenstvo ohrozuje evanjelizáciu, a teda aj kazateľskú službu. Voda sekularizácie, náboženskej nevedomosti, nevery a iných fenoménov ako jej sprievodných znakov, ničí a ohrozuje.

Bolo by nezodpovedné, keby tí, čo dobrovoľne prijali misiu ohlasovať evanjelium, nechceli vidieť, vziať na vedomie vážnu dieru, ktorá prinajmenej ohrozuje apoštolskú činnosť Cirkvi, sekularizmus. Stačí málo a dajú sa rýchlo rozpoznať isté nedostatky v kazateľskej činnosti. Eminentnou povinnosťou kňaza je hlásať slovo Božie. „Choďte teda a učte všetky národy“ (Mt 28,19). Je čas si priznať, že keď objektívne a reálne vy-diferencujeme svoju diagnózu, hrozí kazateľstvu vo väčšej – menšej miere rakovina dneška, «sekularita».

¹ PAVOL VI.: *Evangelii nuntiandi*. SSV. Trnava 1999 s. 49. 113 s. ISBN 80-7162-266-4.

² JÁN PAVOL. II.: *Novo millennio ineunte*. SSV. Trnava 2001. s.7. 86 s. ISBN 80-7162-345-8.

„Sekularizácia“ (lat.) zosvetštenie,³ iste nepochybne patrí k závažným otázkam súčasnej katolíckej teológie. V súdobom katolicizme je vážnym fenoménom "teológia sekularizácie". Pojednáva o zložitom procese, ktorým sa vymaňujú rozličné prvky ľudského života spod vplyvu náboženstva. *Sekularizmus* značí to, keď sekularizácia sa stane programom, alebo sa postaví za svetonázorový princíp, keď sa stane ideológiou alebo súčasťou systému boja proti náboženstvu, Cirkvi.

Fenomén sekularizácie

Možno ho sledovať od najstaršej histórie. Aj Ježiš naň viackrát upozorňuje (porov. *Mt* 4,1-3). Sekularizmus ponúka a nabáda na to, že «kamene» dnešných problémov, závislosti, atď. a pomery, prístup k tým, ktorí ovládajú nielen existenčné podmienky, ale i veriacich, sa dajú premeniť na chleby, na skvelé postavenie, na krásnu existenciu. Sekularizmus ponúka i to, čo je príťažlivé: slávu, úspech kariéru, sebarealizáciu... Stačí len tú vieru, ktorú máme v Boha, trošku obrátiť iným smerom. Sekularizmus veľkoryso ponúka všetko: moc, slávu... sveta. Na revanš žiada maličkosť, "padni a klaňaj sa bohom dneška", pohodliu, sexu, hmote... Sekularizmus zachvátil aj zmýšľanie, život, službu kňazov. Prečo je toľko nespokojnosti v kňazských radoch? Neprejavuje sa sekularizácia v homíliách? Sekularizmus rafinovane odvádza od eminentnej kňazskej služby, často nekňazskými, menej kňazskými povinnosťami. Sekularizmus ochromil kňazskú poslušnosť a rozleptáva cirkevnú organizáciu. Výsledok? Takýchto sa zmocňuje námesačnosť tohto sveta. Námesačnosť sekularizmu vie veľmi trápiť. Liek? „Hľadajte najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť a toto všetko dostanete navyše“ (*Mt* 6,33).

Sekularizovaná viera.

Nebezpečenstvo sekularizovanej viery je možné prirovnať k stavu väzňa, ktorý si na prostredie, stav privykne. Uspokojí sa s druhotným a vzdáva sa najpodstatnejšieho, svojej dôstojnosti a slobody. Nehrozí tento stav kňazovi nového storočia? Nevnikajú do evanjelizácie frázy, polopravdy? Neosvojuje si spôsoby konzumnej spoločnosti? Týmto a iným tendenciám sa dá odolať len silnou a úprimnou vierou. „Bez viery je totiž nemožné páčiť sa Bohu“ (*Hebr* 11,6). Povoláním kňaza kazateľa je dvíhať vieru iných, ale i dbať o svoju vieru. Muž viery sa neriadi len ľudskými kritériami, logickými dôvodmi, verejnou mienkou, názorom väčšiny, ale posudzuje veci, udalosti, ľudí podľa kritéria večného života, podľa Boha. Dôvody a výsledky vždy hneď nevidí, ale verí „I keby som mal ísť tmavou dolinou“ (porov. *Ž* 23,4). Ľudia radi vidia v kazateľovi svetlo. Kazateľ má uplatniť svetlo pravej viery. Umelé svetlo - "triezva" viera - nemá sily a priebornosti, nezaváži pred svetom. Cez takú triezvu, rozumnú vieru dostáva sa cez kazateľa k veriacim poslucháčom svet, sekularizácia. Vtedy

³ Porov. ŠALING S. a kolektív: *Veľký slovník cudzích slov*. Bratislava – Veľký Šariš 1997. s 1080. 1310. s ISBN80-967524-0-5

sa z homílií odstraňujú slová ako zatratenie, diabol, hriech. Naopak. Kazateľ nesmie zamlčať dogmy, aj keď sa svetu zdajú nezmyselné. Sekularizmus navádza vo viere hľadať viac rozum, vedu a nie charizmu. Preto mnohí "veria", ale len vtedy, keď im to vyhovuje. Kazateľ môže kázať, a stratil už vieru. Viera je síce darom Božím, darom milostí, veľa však závisí od toho, ako sa spolupracuje s milosťami. Kazateľ musí svoju vieru podporovať úprimnou kňazskou spiritualitou,⁴ „aby sme boli oslobodení od zvrátených a zlých ľudí; lebo nie všetci veria“ (2 Sol 3,2).

Kazateľ svoju činnosť koná horlivo, s láskou, v pravde, žije v stave milostí, vyhýba sa pohoršeniu. Jeho vnútorný život je v zhode s vonkajšou činnosťou. Opak by bol určitou schizofréniou.

Veriaci poslucháči, kňaza-kazateľa nielen počúvajú, ale aj sledujú jeho slová v jeho živote. Je požehnaním pre nich, keď viera kňaza nie je sekularizovaná. Kazateľ nezabúda, že viera plodí vieru a nevera plodí neveru. Jedno i druhé sa prenáša z osoby na osobu. Najdôvernejším predpokladom tohto zjavu je identifikácia s osobou, ktorá vieru buď má, alebo nemá. Identifikácii podlieha aj kňaz. Od nej závisí aj jeho viera. Povinnosťou kňaza je vyhnúť sa všetkému, čo by mohlo spôsobiť vnútorné rozpory, vyvolať pochybnosti a neupadnúť do kompromisov.⁵ Homília sa nesmie stať kamuflážou viery, pochybnosti, narážok, nešikovných pokusov zladit' vieru, náboženský život so zmýšľaním doby, spoločnosti. To by bola sekularizovaná viera, ktorá nikdy nikoho nepresvedčí a nepohne. Kňazom patria slová: „Bratia moji, čo osoží, keď niekto hovorí, že má vieru, ale nemá skutky“ (Jak 2,14)? Jakubova axióma je známa aj neveriacim: „Ukáž mi svoju vieru bez skutkov a ja ti zo svojich skutkov ukážem vieru“ (Jak 2,18). Kazateľ je povolaný aby utvrdzoval vo viere, ale ako to dokáže, keď trpí slabou, nevýraznou, sekularizovanou, ba mŕtvou vierou? Poslanie kazateľa nesmie priviesť k rezignácii, hoci okolnosti, pomery, v ktorých koná svoju misiu, sú ťažké. Preto kazateľ kultivuje svoju vieru doporučovanými prostriedkami a možnosťami, aby jeho viera nebola slabá. Takýto kazateľ dokáže uzdraviť a zachrániť kresťanov z námesačného sekularizmu a iných chorôb dneška.⁶

Sekularizmus sľubuje, že urobí človeka šťastným, že vytvorí mu raj na zemi. Usiluje sa zbaviť človeka každej spirituality, nadprirodzena a kŕmi ho iba hmotou, telesnosťou, hriechom. Káže, aby sa človek opieral iba o rozum, vedu, techniku. Jednako človeka nemôže urobiť trvalo šťastným. Duchovná prázdnota hlasno kričí z prázdnych kázní neposvätených modlitbou a neprežitých meditáciou. Bez duchovného života sa príhovor stáva demagógiou, túžbou strhnúť ľudí a nie seriózne, poctivo v nich

⁴ Porov. JÁN PAVOL II. Encyklika. *Dominum et vivificantem*. SSV. Trnava 1994. čl. 60. 132 s. ISBN 80-7162-075-0.

⁵ Porov. JÁN PAVOL II. Posynodálna apoštolská exhortácia. *Vita consecrata*. SSV Trnava 2001. čl. 39. 204 s. ISBN 80-7162-341-5.

⁶ Porov. JÁN PAVOL II. Encyklika *Evangelium vitae*. SSV Trnava 1995. čl. 95. 198 s. ISBN 80-7162-097-1.

budovať Božie kráľovstvo. Bez pravého duchovného života sa ničí, rúca kňazstvo.

Duchovný život kazateľa bojuje proti sekularizmu najmä modlitbou a osvedčenými praktikami kňazského života. Kazateľ musí mať čas na podstatné povinnosti. Prehodnocuje priority povinností a úloh. Nemárni čas. Vie vhodne a dostatočne regenerovať svoje sily duševné i telesné. Duchovný život je život s Bohom a pre Boha. O takom živote je reč, keď pre Boha zabúdame na seba, keď Boha milujeme a Bohu ďakujeme. Duchovný život nie je kozmetická úprava alebo doplnok, ale základ a podstata. Bez pestovaného duchovného života nemožno mať ani lásku k svojim veriacim. Prečo asi kňaz uteká často z farnosti? „Ak žijeme v Duchu, podľa Ducha aj konajme“ (Gal 5,25). Právě vnútro je poznať po ovocí Ducha a to je: „láska, radosť, pokoj, zhovievavosť, láskavosť, dobrota, vernosť, miernosť, zdržanlivosť“ (Gal 5,22).

Kňaz bez duchovného života nie je problémom pre sekularizmus dneška. Kristus je prítomný i v kazateľskej činnosti nehodných, ale je to proti chcenému poriadku od Boha. Môže byť väčší rozpor, ako konať v zastúpení Krista «in persona Christi» a zároveň byť od neho duchovne odtrhnutý, ak nie znepriatelený s ním?

Sekularizovaný svet dokáže presne rozlíšiť kňazov, ktorí žijú duchovným životom, ktorých spiritualita je na výške, a tých, ktorí duchovným životom nežijú. Tých druhých preferuje, uprednostňuje, dokáže im prepačiť aj niektoré omyly, lebo cez nich dosahuje cieľ: zosvetšenie, zmateriálnevanie veriacich. Tak sa rozbíja jednota kňazov.

Homília si vyžaduje nielen štúdium, ale aj primeraný čas modlitby. V prípravnej modlitbe Boh je prameňom, zdrojom, energiou pre kazateľa. Modlitba najmä pred bohostánkom je najlepší liek a zbraň proti sekularizácii kazateľa. Taká modlitba je posilou, oddychom, vzpruhou, zotavením v kazateľskej činnosti. V modlitbe kazateľ aktivizuje svoju vieru. To tvorí dôležitý aspekt pri budovaní spoločenstva medzi kazateľom a poslucháčmi. Modlitba buduje spoločenstvo. Úsilie, s akým kazateľ koná svoju činnosť, «buduje» Cirkev, je meradlom jeho svätosti. Sekularizmus, ktorý sa tak zákerne a nebadane snaží dostať do všetkých zložiek kňazského života a činnosti,⁷ nedokážeme zdolať bez solídnej a zdravej spirituality.

Reálnosť a objektivita

Kresťanskí mystici potvrdzujú, že najvyššiu extázu prežívali na najvyššom stupni meditatívnej modlitby. Kňaz-kazateľ modlitbou a meditáciou môže dôjsť k podobným zážitkom. Ježiš nás napomína: „Lenže vy nechcete prísť ku mne, aby ste mali život“ (Jn 5,40). Život kazateľa a jeho kazateľská misia nebudú jednotvárnymi u tých, čo čerpajú

⁷ Porov. Posvätná kongregácia obradov. Inštrukcia. *Inter oecumenici*. SSV. Trnava 2001. čl. 15. s. 52. ISBN 80-7162-337-7.

z osobného kontaktu s Ježišom. Kazateľ musí byť reálny a objektívny. Akokoľvek je extáza cenná a nevyhnutná, nemožno v nej žiť stále alebo nie príliš často. To by ľudský organizmus neznesol. Pravdaže, modlitba a meditácia najviac prispieje k rozšíreniu dimenzií kazateľovho vnútorného života, pomôže mu uniesť ťarchu poslania a vyvarovať sa sekularizmu.

Kazateľská misia stavia kazateľa do mimoriadne náročných okolností. Situácie sú neraz tak delikátne, že nikto nemôže kazateľovi poradiť, ako sa zachovať. Ostáva mu iná, jediná možnosť, svedomie. Svedomie veľa platí aj v očiach dnešného sekularizovaného sveta. Život v dnešnej komplexnosti, či chce, či nie, musí sa opierať o svedomie. Kňaz bez svedomia by bol hercom, ak nie klamárom. Od svedomia kňaza závisí večnosť, spása alebo ztratenie nielen vlastné, ale aj iných. Svedomie kňaza v živote Cirkvi a veriacich hrá dôležitú úlohu. Niet sa čo čudovať, že sekularizmus tak útočí na svedomie kňaza. Veriaci sa spoliehajú na svedomie kňaza. Je otrasné, keď sa niekto právom zastavuje, či ten kňaz má vôbec svedomie, alebo aké je to jeho svedomie?

Zmaterializovaná veda spolu so sekularizmom presvedča, že svedomie nie je vrodenu duševnou realitou, ale iba rafinovaným produktom výchovy, výsledkom kultúry a civilizácie. Svedomie zohráva rozhodujúcu úlohu v živote kňaza. Kňaz musí pestovať svoje svedomie. Pestuje ho i verným plnením povinností a tiež vzdelávaním sa, askézou, výchovou.

Kňazské svedomie musí byť bdelé. Spiace, pohodlné, ľahostajné svedomie je nešťastím. Svedomie kazateľa pri jeho činnosti musí byť bdelé. Bdelé svedomie nie je nič iné ako etická všadeprítomnosť Boha, prežívané vedomie Božej prítomnosti, jeho svätosť a spravodlivosť. Iba s takým svedomím môže kazateľ v náročných podmienkach účinkovať, obstať, čeliť tomu, čo využíva sekularizmus, ktorý chce svedomie uspať, narkotizovať a zľahostajniť. To neznamená, že kňaz si musí zakrývať oči. Je povinnosťou kňaza cítiť dobovú zodpovednosť. Celý kňazský život má spočívať na svedomí. Svedomie to je našou subjektívne najvyššou mravnou normou, najvyššou autoritou. „V hĺbkach svedomia človek odкрýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale ktorý je povinný poslúchať... Svedomie je najtajnejším jadrom človeka, svätynou, kde zostáva sám s Bohom, ktorého hlas sa mu vnútri ozýva“ (GS 16)⁸. Aj kazateľ sa môže myliť, ale má pamätať na slová sv. Pavla Timotejovi, „aby si mal vieru a dobré svedomie, ktoré niektorí odvrhli a stroskotali vo viere“ (1 Tim 1,19). Kazateľ by si mal často spytovať svedomie ohľadom svojej misie. Najmä kňaz kňaza by mal často posilňovať a to nielen pri sviatosti zmierenia, že významný činiteľ v zdolávaní sekularizácie a večnej spásy kazateľa i poslucháčov je vyrovnané, správne a úprimné svedomie kňaza. Aby kazatelia mohli povedať so sv. Pavlom: „Lebo toto je naša chvála, svedectvo nášho svedomia, že sme žili na svete a zvlášť u vás v Božej jednoduchosti a úprimnosti“ (2 Kor 1,12).

⁸ POLČIN. S.: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Slovenský ústav Sv. Cyrila a Metoda. Rím 1968.

Pravá kazateľská dôstojnosť spočíva vo vytrvalom boji proti všetkému, čo sa protiví pravde, pravému dobru, pokroku ľudstva, prírode, Bohu. Čnosť čistoty je presvedčivou moralitou, ktorá dáva kňazovi silu a schopnosť bojovať proti rafinovanosti sveta a proti sekularizmu.

Ďalšie štúdium a príprava na ohlasovanie radostnej zvesti evanjelia pomáhajú odhaliť nedostatky ohlasovania.⁹ Očakáva sa, že kazateľ je schopný odkrývať, odhaľovať útoky sekularizmu. Rovnako, že sa sekularizmu nepoddáva. Na nedostatky ohlasovania, medzi ktoré patrí nehorlivá či povrchná homília, zmaterializovaný život kňaza, upozorňuje dekrét Druhého vatikánskeho koncilu *Presbyterorum ordinis*. Prvou povinnosťou kňaza je zvestovať Božiu blahozvesť. „Kňazská kazateľská činnosť, v súčasných pomeroch neraz veľmi ťažká, nesmie vysvetľovať slovo Božie iba vo všeobecnosti a abstraktne, ale aby lepšie zaúčinkovala na mysle poslucháčov, má aplikovať večné pravdy Evanjelia na konkrétne životné okolnosti“ (PO 4). Kňaz sa prehrešuje, ak nevyužíva možnosť tlmočiť veriacim Božie slovo. Aj keď nemusí kňaz kázať v pracovné dni, je správne, keď pri svätej omši povie niekoľko myšlienok, povzbudivých slov, ktoré sa môžu stať útokom proti sekularizmu.

Kňaz sa prehrešuje aj opačným počínaním. Keď pri svätej omši povie tri kázne. Na začiatku, po evanjeliu a na konci omše. Často sekularizmu napomáha tým, že aj tu peknú myšlienku, ktorú chcel povedať, vo svojej mnohovravnosti umlčí. Mnohovravnosť ešte neznamená dobre hovoriť. Stručne a jadrne hovoriť je omnoho ťažšie ako veľa a rozvláčne.

Príprava a samotný prednes homílie si vyžaduje čas a námahu. Rutina, viacročná prax by nemali otvoriť dvere sekularizmu vo farnosti. Homília nemá byť niečo len pre uši, ale i pre srdce, a najmä pre vovedenie do života, praxe. Brať len na niečo senzačné, atraktívne, strhujúce je často strata času bez primeraného úspechu, prípadne pomýlenie poslucháčov. V boji proti sekularizmu viac obstojí jednoduchá, zrozumiteľná pravda a problém, ktorý sa týka života a večnej spásy. Kazateľ nemal by mať len pramene vypracované, ale k prednesu jeho homílie patrí aj jeho štúdium, modlitba, duchovný život, ale aj poznanie prostredia, jeho ťažkostí, konkrétne veci, udalosti, ľudí. Svedomitá príprava je pre kňaza každodenný záujem o veriacich. Kazateľ, ktorý chce úspešne plniť svoju misiu, musí mať ucho a ruku i srdce na pulze života.¹⁰ Hovoriť o tom, čo sa týka života poslucháčov. Ide mu o ich spásu, spásu jeho duše, a nie o čokoľvek iné.

Kazateľská identita

Sekularizmu napomáha kňaz i vtedy, ak veriacim svojimi neustálymi výčitkami neprimerane zdôrazňuje ich hriechnosť, ale i nezdravým, ne-

⁹ Porov. JÁN. PAVOL. II.: Encyklika. *Fides et ratio*. Vydavateľstvo Don Bosko. 1998. čl. 93. 149. ISBN 80-88933-06-4.

¹⁰ Porov. Kongregácia pre katolícku výchovu. *Pokyny na formovanie budúcich kňazov v oblasti využívania prostriedkov spoločenskej komunikácie*. SSV. Trnava 1999. čl. 21. 95 s. ISBN 80-7162-279-6.

taktným vkladáním do príhovorov toho, čo tam nepatrí, ako je napr. prehnaný fenomén materiálnych vecí. Opakovaním tých istých tém, pranie- rovaním tých istých chýb, a to bez slova pochopenia, povzbudenia, posily.

Pravému kazateľovi ide o to, aby účinným spôsobom ohlasoval Krista. Nezaobíde sa to bez osobného príkladu, ktorý ohlasovanie Božieho slova musí mať. Iba natoľko kazateľ presvedčí, nakoľko je silné jeho osobné presvedčenie. Sila vnútorného presvedčenia sa navonok dokumentuje životom kňaza.¹¹ Poslucháči vycítia, či hovorené slovo je osobnou vecou kazateľa, jeho presvedčenia, alebo či sú to frázy a rečnícka rutina. „*Boh, ktorý jediný je svätý a posväcovateľ, chcel si vziať za spoločníkov a spolupracovníkov ľudí, ktorí by pomíňene pracovali v službách posväcovania*“ (PO 5). „Nech nik tebou nepohŕda preto, že si mladý; ale buď vzorom veriacim v slove, v správaní, v láske, vo viere a čistote“ (1 Tim 4,12). Je bolestné, keby sám kazateľ povedal, aby jeho príklad veriaci nenasledovali. Niektorí kazatelia pre svoj strach pri ohlasovaní Božieho slova zostávajú pri všeobecnej rovine, prípadne len v abstrakcii slova. Opačne, rovnako zle si počínajú tí, čo priam lopatisticky, primitívne, niekedy aj hrubo a urážlivo reagujú pri ohlasovaní evanjelia. Chcú často ukázať svoje postavenie, moc, keď iní musia byť ticho, alebo chcú prejaviť svoju odvahu, múdrosť či postavenie. Takéto jednanie končí alebo nesie pečať demagógie. Odpoveď býva preto spravidla v intenciách sekularizmu. Je správne a potrebné konať v pravde slov „Hlásaj slovo, naliehaj vhod i nevhod, usvedčuj, karhaj a povzbudzuj so všetkou trpezlivosťou a múdrosťou“ (2 Tim 4,2). Ohlasovateľ Božieho slova nesmie zabúdať, že stojí pred tými, na ktorých útočí sekularizovaný svet.¹² Poslucháči sú vystavení prostriedkom sekularizácie počnúc filozofiou, cez politiku, hospodárske ciele, vojenské konflikty a končiac umením či zdravotníctvom. Môže reč kazateľa spočívať len v múdрых a presvedčivých slovách? Nie! Kazatelia si uvedomujú, že „my však ohlasujeme ukrižovaného Krista“ (1 Kor 1,23), ktorý je pre Židov pohoršenie a pre pohanov bláznovstvo, ale pre povolaných tak Židov ako Grékov Kristovi ohlasovatelia ohlasujú „Božiu moc a Božiu múdrosť“ (1 Kor 1,24).

Sekularizmus sa ozýva aj v duchu ideológií, ktoré tvrdia, že užitočný je iba ten, kto je produktívny pre spoločnosť, kto tvorí, vyrába hmotné prostriedky. Okrem učiteľov a iných sú to aj kňazi. Kazateľ nevytvára svojou činnosťou hmotné prostriedky, ale poskytuje duchovné a mravné služby. Bez týchto hodnôt nemôže existovať nijaká spoločnosť. Kazateľ svojou činnosťou si uvedomuje, že skrze neho hovorí Kristus a sprostredkúva poslucháčom stretnutie s Kristom. Kazateľská činnosť patrí v Rímskokatolíckej cirkvi pri svätej omši len povereným, čiže diakonom a kňazom. Sekularizmus aj tu namieta. Nebezpečenstvo každej rozdele-

¹¹ Porov. JÁN. PAVOL. II.: Apoštolská konštitúcia. *Ex corde ecclesiae*. SSV. Tmava 1998. čl. 33. 59 s. ISBN 80-7162-244-3.

¹² Porov. Kongregácia pre náuku viery. Vyhlásenie. *Dominus Iesus*. O jedinečnosti a všeobecnom spôsobosnom poslaní Ježiša Krista a Cirkvi. SSV. Tmava 2000. čl. 21. 39 s. ISBN 80-7162-327-X.

nosti je v tom, že od nepodstatných vecí nie je ďaleko k podstatným a toto sekularizácia veľmi dôsledne využíva.¹³ Kódex kánonického práva jasne stanovuje v kánonoch 756 až 772 službu Božieho slova a rovnako diferencuje kázanie Božieho slova.¹⁴ Je pravdou, že námietky a výhrady veriacich k mnohej činnosti kazateľov sú opodstatnené.

Sekularizácia má svoje následky, ktoré vidieť aj počas slávenia svätých omší; sú to stojaci okolo kostolov, kde nemajú kontakt s celebrantom a dokonca nepočujú ani jeho hlas. Ich činnosť, správanie je tomu primerané. Nie je to aj matéria pre spytovanie svedomia pre kazateľov? Je potrebné prehodnotiť veci, a tak oslabiť niekde markantné víťazstvo sekularizácie. Nezáujem o Božie slovo nemusí byť len zo strany poslucháčov. Ambón v kostole sa nesmie zamieňať za rečnícku tribúnu niektorého hnutia, strany či organizácie. Sekularizácii napomáha zmiešavanie vecí s Božím slovom. Obsah, metóda ohlasovania má mať rovnako svoje kritériá, ktoré by sa mali rešpektovať. Láska kazateľa môže zabrániť, že ohlasovanie Božieho slova sa nebude chápať ako prežitok v sekularizovanom svete. Povinnosťou kazateľov je pomôcť aj prijať, pochopiť a žiť Božie slovo aj tým, ktorí i napriek rôznym sekularizačným tlakom ešte prichádzajú na liturgiu, kde sa hlása evanjelium. Zásada apoštola Pavla: „Dávajte pozor na seba a na celé stádo, v ktorom vás Duch Svätý ustanovil za biskupov (a kňazov), aby ste páslu Božiu Cirkev“ (Sk 20,28), platí a nestráca na časovosti. Kazateľom neprislúcha byť pánmi, diktátormi, ale patrí, aby boli vzorom a pastiermi.

Spojenci sekularizmu

Kazateľská misia má mať podiel na záchrane, spáse ľudí chudobných. Chudoba tak hmotná ako aj duchovná napomáhajú sekularizmus. Na jednej strane je to absentovanie ducha chudoby i u kazateľov, a na druhej strane je to plánovité a rafinované zneužívanie bohatstva sveta. „*Podielom a dedičstvom kňazov je Pán, a preto majú používať pozemské majetky jedine na tie ciele, na ktoré ich možno upotrebiť podľa učenia Krista Pána a cirkevných ustanovizní*“ (OT 17). Koncil ukladá kňazom, aby cirkevné majetky vo vlastnom zmysle spravovali podľa cirkevných zákonov, ako si vyžaduje povaha veci (porov. OT 17). Sekularizmu napomáhajú aj tieto, na pohľad maličkosti, keď kazateľ na maličkostiach lípne a stávajú sa jeho slabou stránkou. Je potrebné vnímať chudobu ako čnosť, ktorá obohacuje ducha, a chudobu ako svedectvo lásky k ostatným. Je potrebné vnímať dôstojnosť kňaza, ktorá bez slobody je nemysliteľná.

Sekularizmus do kazateľskej činnosti sa dostáva aj nečinnosťou. Sekularizmus sveta je ochotný platiť kňazom práve za ich nečinnosť. Odvádza a odrádza od práce, aby sa šetrili, chránili si zdravie, aby nepreháňali

¹³ Porov. Kongregácia pre vieroučné otázky. Inštrukcia. *Donum vitae*. SSV. Trnava 1998. čl. 1. s. 83.s. ISBN 80-7162-233-8.

¹⁴ Porov. *Kódex kánonického práva*. Konferencia biskupov Slovenska. SSV. Trnava 1996. 894 s. ISBN80-7162-061-0.

v horlivosti. Silou proti sekularizmu u kazateľa je systém v práci. Kazateľská činnosť a spôsob práce žiadajú istú sústredenosť. Svet sekularizmu útočí na viacerých poliach. Jeho činnosť spôsobuje nesústredenosť a rozptýlenie. Vnútorňý život kazateľa má byť v súlade s vonkajšou činnosťou. „*Tento životný súlad nemožno docieľiť ani jednoduchým vonkajším usporiadaním kňazskej činnosti... súlad môžu dosiahnuť, ak nasledujú vo vykonávaní svojej činnosti príklad Ježiša Krista, ktorého pokrmom bolo plniť vôľu Toho, čo ho poslal, a tak uskutočniť jeho dielo*“ (OT 14). I kazatelia sa nevyhnú povinnostiam, ktoré ich rušia, čo spôsobuje konfrontáciu so sekularizmom.

Sekularizmus má svojich spojencov. Je to aj nejednota¹⁵ medzi kňazmi v pohľade na zasvätený život, činnosť, prístup k povinnostiam, záväzkom atď. V snahe zvíťaziť nad fenoménom sekularizmu neobstoja útočiace praktiky v radoch kňazov, ale jednota a koordinovaná spoločná práca. Pre Cirkev možno získať človeka oddaným kňazským životom a vylúčením sekularizmu. To predpokladá jednotu kňazov. Jednotu už zmýšľania. Vo večeradle Ježiš sa modlil: „Zachovaj ich vo svojom mene, ktoré si ty dal mne, aby boli jedno ako my“ (Jn 17,11). A keď sa Ježiš modlí za Cirkev, prosí: „No neprosím len za nich, ale aj za tých, čo skrze ich slovo uveria vo mňa, aby všetci jedno boli ako ty, Otče, vo mne a ja v tebe, aby aj oni boli v nás jedno, aby svet uveril, že si ma ty poslal“ (Jn 17,21).

Vážnym narušiteľom jednoty, a teda spojencom sekularizmu je kňazská kritickosť. Koľko zla spôsobila kritika v kazateľskej činnosti. Kritika falošná, pyšná, žiarlivá, sebecká, výslovne hriešna. Je to vážny nedostatok v kazateľskej činnosti, ktorý znemožňuje činnosť cirkvi. Nezodpovedná kritika má spojenca sekularizmus, a je to štréberstvo, snaha vyniknúť. Svet hľadá práve takých a to aj náležite zúžitkuje.

Spojencami sekularizmu sú aj únava a nuda. Ovplyvňujú ich mnohé prekážky, ťažkosti, obmedzenia, zákazy a zbytočné úsilie. Chce čosi, a nemôže. Nič nerobí, a zas je zle. Nemožnosť sa realizovať, uplatniť, a tak idealizmus sa stráca, nasleduje znechutenie, ubitosť a rezignácia. A otvárajú sa brány k sekularizmu. Ide sa inde a tam, kde sa otvárajú falošné možnosti. Jednou z nich je u kňaza aj koníček.

K spojencom sekularizmu musíme pripočítať aj nevedomosť a neznalosť. Rôzne ideológie sa snažia o udržanie kléru v takomto stave. Znemožňuje sa prístup k prameňom. Kto chce čeliť sekularizácii, potrebuje prebúdzajúci záujem o vzdelanie. *Presbyterorum ordinis* pripomína biskupom pri vysviacke, aby „napomínali kňazov, aby boli «zrelí vo vede» a ich náuka bola «duchovným liekom pre Boží ľud»“ (PO 19). Kňaz kazateľ musí sledovať problémy, ktoré hýbu svetom. Vedieť k nim zaujať postoj.

¹⁵ Porov. JÁN PAVOL II. *List z Večeradla*, Vydavateľstvo Don Bosko. Bratislava 2000. 19. s. ISBN 80-88933-53-6.

Spojencom sekularizmu je aj strach. Psychológia strachu tlačí človeka a ten mení zmýšľanie, postoje, správanie. Strach spôsobuje, že človek sa prestáva riadiť svojím rozumom a následky sú často nepochopiteľné. Aj kazateľ je len človek. Vo svojej misii taktiež podlieha psychologickým zákonitostiam. Očakáva sa, že kazateľ vie ovládať strach, trému, a to najmä láskou k Ježišovi.

Sekularizácia nemôže kazateľov zavrieť do fár, oddeliť od veriacich. Naopak. V minulosti sa sekularizácia chápala len ako protikresťanská. Dnes sa mienka diferencuje. Kresťanstvo chápe a schvaľuje vývin a pokrok tohto sveta, pokiaľ sa ubera k mravnému dobru, pokiaľ dvíha ľudskú dôstojnosť, pokiaľ smeruje k princípu všetkého, k Bohu. Správna evanjelizácia prijme všetko dobré, nové, moderné od tohto sveta, ak je to na večný úžitok človeka a ľudstva. Kresťanstvo chápe dobu a jej potreby, a preto sa snaží jej rozumieť a vyjsť jej v ústrety. Cirkev má úlohu: posolstvo viery, evanjelium a Krista prinášať svetu svojej doby.

To, čím kazatelia môžu čeliť sekularizácii je kňazský charakter. Aj v radoch kazateľov zohráva sekularizmus svoje úlohy.¹⁶ Sú to moc, výhody, sláva, tituly, farba reverendy... Karierizmus má svoje chápadlá. Vážnu úlohu zohráva charakter. Charakter je *summum* človeka, ako jeho osobnosť dokáže reagovať na isté situácie. Výraz sa používa aj v teológii na označenie toho, že niektoré sviatosti vtlačajú do duše nezmazateľný znak, ktorým sa duša formuje a pripodobňuje Ježišovi Kristovi. Kazatelia majú vzor vo sv. Jánovi Krstiteľovi. Sám Ježiš o ňom povedal ten najcennejší posudok. „Čo ste vyšli na púšť vidieť? Trstinu zmietanú vetrom? Proroka? Áno, hovorím vám, viac ako proroka“ (Mt 11,8-9). Ján ako kazateľ nečúval pred Herodesom a jeho nezákonnou ženou. Herodes Jána rád počúval pre jeho charakter. Ján bol charakterný, priamy, otvorený a úprimný. Mal odvalu upozorniť. Nielen slovom, ale aj životospripravou, svojím zovňajškom bol tým, čím mal byť (porov. Mt 3,1-12). Ján nebol trstina vetrom klátená. Kde je kazateľ iba trstina, ktorá sa kláti a zmieta tak, ako duje vietor sekularizmu, vietor nekritických posluhovačov, tam zanedlho nastane púšť. Farnosti, ktoré majú trstiny vetrom zmietané, sú vystavené oveľa viac sekularizmu. Kazateľ má byť pre veriacich istou pôdou. Dnes sa rysuje, že charakter je viac ako vzdelanie, hodnosti, postavenie, že charakterom sa dá viac zachrániť ako všelijakým kľúčovaním, vyjednávaním či prispôbovaním sa. Všetky ťažkosti sa dajú zdolať ozaj kňazským charakterom. Treba si osvojiť Ježišove slová: „Hľa, posielam vás ako ovce medzi vlkov. Buďte teda opatrní ako hady a jednoduchí ako holubice“ (Mt 10,16). „Nech tak svieta vaše svetlo pred ľuďmi, aby videli vaše dobré skutky a oslavovali vášho Otca, ktorý je na nebesiach“ (Mt 5,16). Charakter je nedobytná pevnosť osobnosti. Charakter si váži a cení aj nepriateľ. K vývinu a pokroku ľudstva nikdy neprispeli kariéristi – trstiny, ale iba charaktery. Charakter kňazov v Cirkvi bol vždy dôležitý a rozhodujúci.

¹⁶ Porov. Pápežské dielo pre cirkevné povolania. *Nové povolania pre novú Európu*. SSV. Trnava 1998. čl. 33. 173. ISBN. 80-7162-234-6.

I dnes charakter kňazov hrá dôležitú úlohu. Kazatelia kňazi musia ísť rovnou cestou podľa toho, čo prijali na seba vedome a dobrovoľne. Byť charakterným predpokladá prinášať obete. Ak chce mať Cirkev v sekularizovanej dobe nejaké výhľady do budúcnosti, potrebuje kňazské charaktery.

Je viac ako isté, že kňaz ako jednotlivec má na úspešný boj so sekularizmom malé predpoklady. Boj môže víťazne viesť len v rámci Kristovej Cirkvi. Aké sú predpoklady obstať v mohutnom prúde sekularizmu? Zostať verný v hlbokjej viere a s úprimným záujmom o dobro Cirkvi.

Sekularizmus pod rôznymi heslami ponúka naoko aj veľmi ortodoxné veci. Je to však ľstivý had. Chcel by sa nenápadne vpašovať k jadrú kresťanstva. Cirkev organizovane obstojí v zápase so sekularizmom, hoci boj je ťažký. Sekularizmus je nebezpečnejší ako číry ateizmus. Ateizmus iba popiera Boha, kým sekularizmus miesto Boha dáva náhradu, hmotné výhody, postavenie, úspech, moc, slávu, pohodlie. To správne pochopiť, k tomu musí človek dozrieť. Človek dneška si viac a viac uvedomuje svoju identitu. Ľudia spoznávajú sklamanie z tohto sveta. Chápu, že poplatok, ktorý žiada dnes sekularizácia od človeka, je príliš vysoký. Nádeje, že svet urobí človeka šťastným, blednú. Človek si uvedomuje obmedzenosť hmotných možností. Za čo všetko stráca slobodu. V povedomí človeka verifikujú sa slová Ježiša: „Veď čo osoží človekovi, keby aj celý svet získal, a svojej duši by uškodil? Alebo za čo vymení človek svoju dušu“ (Mt 16,26)? Kto sa chce zúčastniť víťazného boja so sekularizmom, tak iba na pôde Cirkvi Kristovej,¹⁷ kde svoju dôležitú úlohu má aj kazateľská misia. Je pravdou, že viac a viac si svet uvedomuje, že Cirkev je záštitou odporu proti sekularizmu. Cirkev má silu v Kristovi. Cirkvi zveril Kristus pravdu. Kristova pravda nie je vydaná na milosť či nemilosť ľubovoľným vykladačom. To si uvedomuje pravý svedok a apoštol novej evanjelizácie, kňaz kazateľ na začiatku nového storočia.¹⁸ Neomylnosť Cirkvi sa opiera o neomylnosť Boha. Svet nemôže dať ľuďom pravdu. Cirkev je matkou pravdy. Aj popri veľkom sekularizme ľudstvo cíti smäd po Bohu. Povinnosťou kňazov-kazateľov je dať ľuďom Boha.

Nechcem predpovedať budúcnosť, ale si myslím, že kňaz zajtrajška sa vo svojom úrade nebude opierať o svoju spoločenskú prestíž, ale o svoju osobnú vieru v Boha a o svoj dobrý príklad. Kazateľ nebude len zamestnancom, ktorý si niečo odkáže, odbaví svoju povinnosť, ale bude musieť byť človekom živej viery, neochvejnej nádeje a úprimnej lásky. Kňazskému povolaniu sa nebude dať ani v budúcnosti naučiť ako remeslu. Kňazské povolanie je charizmou, darom, ktorý kňaz dostáva od Boha, aby ho uplatnil v Cirkvi a v ľudskej spoločnosti. Kňaz musí do svojho povolania

¹⁷ Porov. Posvätná kongregácia pre katolícku výchovu. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. SSV. Trnava 2000. čl. 48. 132 s. ISBN 80-7162-317-2.

¹⁸ Porov. *Ježiš Kristus, ktorý žije vo svojej Cirkvi, prameň nádeje pre Európu*, Biskupská synoda. Druhé mimoriadne zhromaždenie pre Európu, SSV. Trnava 1999 s. 35. 177 s. ISBN 80-7162-265-6.

vložiť celý svoj život. Kňaz v sekularizovanom svete musí byť človekom, na ktorého sa možno spoľahnúť.

Záver

Kňaz konfrontovaný so sekularizmom má dať zväziť Bohu, aj keby sám podľahol. Môžeme povedať, že kazateľ zajtrajška, 21. storočia, musí byť mužom s prebodnutým srdcom. Prebodne mu ho svet bez Boha a vlastné neúspechy. Prebodne mu ho bláznovstvo lásky a vedomie vlastnej nehodnosti. Kňaz má pevne veriť, že iba cez také srdce môže prúdiť sila jeho poslania, teda i poslania kazateľa. Autorita jeho úradu, platnosť jeho slov budú s milosťou Božou spásonosnými len vtedy, ak prejdú k ľuďom cez srdce kňazovo. Zajtrajšok bude ku kňazom v tejto veci prísnejší, náročnejší a nástojčivejší. Kňaz-kazateľ si musí byť vedomý, že účinkuje v diaspóre nevery a v Bohu odcudzenom, sekularizovanom svete a táto situácia má tendenciu zhoršovať sa. Kňazovi patrí aj dnes iba to, čo patrí k podstate kňazstva: «byť človekom», ktorý verí, dúfa a miluje. Zaisťte v budúcnosti kňaz dokáže čeliť sekularizmu s pomocou Božského Srdca Ježišovho. Táto realita nepatrí minulosti. Tak ako povedal sv. Pavol, nech hovorí každý kňaz-kazateľ dnešných čias, ale i zajtrajška s bojom proti sekularizmu: „Z Božej milosti som tým, čím som, a jeho milosť nebola vo mne márna“ (1 Kor 15,10).

Možnosti biblickej formácie v postmoderne

Anton Tyrol

TYROL, A.: *The Possibilities of Biblical Formation in the Post-modern Era*

There are three elements that now-a-days influence Christian life in Slovakia in a decisive way: 1. the suffering of Christians during the communist persecution; 2. the traditional expression of the Christian faith with its positive and negative points; 3. the postmodern era with its risks.

Zmena vekov, ktorú v tomto čase prežívame, nás núti obracať pozornosť k vzdialenejším horizontom spoločenského i náboženského života. Všetky úvahy, ktoré chcú byť zamerané na tieto horizonty, sa však musia začínať na dôslednej a poctivej analýze súčasnosti, a to v rámci relatívne dostačujúceho časového okruhu smerom do minulosti. Takto si vytvoríme predpoklad dobrého pochopenia súčasnosti a to všetko bude istým odrazovým mostíkom pre formulovanie perspektív.

Budeme preto najskôr venovať pozornosť - dá sa povedať - teoretickej poznámke o tom, aký svet máme pred sebou. Aké je prostredie, s ktorým pracujeme a ktoré chceme ovplyvniť, alebo - čo nikdy nemožno poprieť - ktoré ovplyvňuje nás. Otázka po istých charakteristikách nášho prostredia je veľmi opodstatnená. Musíme poznať mentalitu nášho prostredia, jeho tradíciu, vplyvy, ktoré sa podieľali na jeho formácii, na jeho orientácii a v konečnom dôsledku na jeho hodnotách určujúcich život.

Jubilejný rok 2000 a prechod do tretieho tisícročia, fakt zmeny vekov utvorili osobitný priestor pre úvahy na uvedené témy a utvorili aj celkom osobitný druh pozornosti voči všetkým návrhom, hodnoteniam, perspektívam a prognózam ohľadom budúcnosti.

Posledné desiatky rokov 20. storočia boli a iste aj prvé roky nového storočia budú silne poznačené hľadaním optimálnych foriem a obsahov spirituálneho života vôbec. Nám, ako nositeľom kresťanskej spirituality je rovnako potrebné pýtať sa na jej pramene a súčasné trendy. Toto hľadanie musí byť konfrontované so situáciou dnešného sveta a miestom spirituality v ňom. Pritom si treba pripomenúť jednu fundamentálnu pravdu: kresťanská spiritualita je jedna a je trvalá. Jej formy sa môžu meniť napríklad v rámci jednotlivých stavov alebo vekových kategórií, ale nikdy nie podstatne. Pri všetkých snahách o aktuálnosť kresťanstva dnes jedno je dôležité: aby sme boli pevne zakorenení v Kristovi. Veľmi jasne a výstižne to vyjadril Ján Pavol II. vo svojej knihe *Dar a tajomstvo*, v ktorej napísal o kňazskej spiritualite nasledujúcu poznámku: „Nezávisle od nevyhnutnej dušpastierskej obnovy, som presvedčený, že kňaz sa nesmie obávať, že zostane „neaktuálny“, veď ľudské „dnes“ každého kňaza je za-

členené do „dneška“ Krista Vykupiteľa. Najväčšou úlohou každého kňaza každého času je deň čo deň nachádzať svoje kňazské „dnes“ v Kristovom „dnešku“, v tom „dnešku“, o ktorom hovorí List Hebrejom. Toto Kristovo „dnes“ je istým spôsobom ponorené v celej histórii – v minulosti a súčasne v budúcnosti sveta i každého človeka a každého kňaza. Ježiš Kristus je ten istý včera, dnes a naveky!“ (*Hebr 13,8*)¹ Toto je a musí ostať základom akejkoľvek úvahy o našej orientácii vo svete XXI. storočia. Pritom však je taktiež nevyhnutná snaha o obnovu a *aggiornamento* (tal. = „zdnešenie“). Toto *aggiornamento* treba mať stále na mysli, pretože pápež Ján XXIII. s týmto cieľom zvolával Druhý vatikánsky koncil a na jeho začiatku hovoril o nových Turiciach, ktoré jeho prostredníctvom nastanú v dnešnom svete.

Známy je jeho slávny výrok: „jedna vec je sám poklad viery, čiže pravdy, ktoré obsahuje naša úctyhodná doktrína, a inou vecou je spôsob, ktorým sú tieto pravdy formulované, samozrejme pri zachovaní samého zmyslu a významu.“²

Katolícka Cirkev sa na Druhom vatikánskom koncile (1962-1965) dosť otvorene a veľmi jasne vyjadrila o tom, ako vidí situáciu a svoje perspektívy do budúcnosti. Preto sa každá úvaha má opierať o závery tohto v dejinách jedinečného podujatia, ktorým tento Koncil bezpochyby bol. Na tento Koncil sa potom odvolávajú všetky dokumenty Magistéria, ktoré sa vyslovujú k jednotlivým témam náboženského a duchovného života. V posynodálnej apoštolskej exhortácii Ján Pavla II. *Pastores dabo vobis*³ z roku 1992 sa ako prvá úloha pri formácii kňazov, (čo možno bezpochyby aplikovať aj na formáciu kresťanov vôbec), kladie poznanie a vysvetľovanie situácie: „Nestačí len jednoducho uviesť fakty: je potrebné „vedecké“ skúmanie, ktoré by poskytlo presný a konkrétny obraz reálnych pomerov v kultúre, spoločnosti a Cirkvi. Ešte dôležitejšie je podať vysvetlenie situácie. Vyžaduje si to dvojznačnosť, a niekedy aj rozpornosť, také typické pre situáciu, v ktorej sa prelínajú ťažkosti s úspechmi, negatívne prvky s dôvodmi k nádeji, prekážky s možnosťami, tak ako na tom poli z Evanjelia, kde bolo zasiate a, „spolu rástlo“, dobré zrno s kúkoľom (porov. *Mt 13,24n*)“.⁴

Čo teda dnešnej kultúre, spoločnosti a Cirkvi predstavuje tie ťažkosti a prekážky na jednej strane a úspechy, dôvody k nádeji a možnosti, ktoré má na mysli posynodálna exhortácia *Pastores dabo vobis* v uvedenom citáte? Pýtať sa na pozitívne a negatívne javy je veľmi potrebné a užitočné.

¹ JÁN PAVOL II., *Dar a tajomstvo. Päťdesiat rokov môjho kňazstva*, Nové Mesto 1997, s. 93. Úvahy Svätého otca si ľahko premietneme do všeobecnej roviny kresťanstva ako takého. Pritom jeho tvrdenia v rámci nášho kontextu nestratia svoju aktuálnosť.

² JÁN XXIII., *Allocutio ad inchoandum Conc. Oec. Vat. II.*, Gaudium et Spes, 62, in: JÁN PAVOL II., *Sapientia Christiana*, Proemio III., Apoštolská konštitúcia o cirkevných univerzitách a fakultách.

³ JÁN PAVOL II., *Pastores dabo vobis*, Slov. preklad vyd. KBS v edícii Pápežské dokumenty, SSV Trnava 1994.

⁴ JÁN PAVOL II., *Pastores dabo vobis*, s. 27.

V našom slovenskom kontexte sa javia tri prvky ako určujúce našu súčasnosť. Nie sú to len slovenské špecifiká, ale sú prítomné v našej súčasnosti:

1. utrpenie kresťanov za totality a duchovné hodnoty vytvorené počas prenasledovania;
2. tradičné prejavy náboženstva so všetkými negatívnymi aj pozitívnymi prvkami;
3. postmoderna a jej nebezpečenstvá; pokus o biblické riešenie.

1. Utrpenie kresťanov za totality a duchovné hodnoty vytvorené počas prenasledovania

Prešlo už 10 rokov od pádu režimu, ktorý prenasledoval pravdu a vieru. V tomto viac ako 40-ročnom období bolo mnoho kresťanov a iných stotočných ľudí, ktorí priniesli za svoju vieru a nepokrivený charakter obety, boli medzi nimi mnohí, ktorí obetovali aj svoj život, prežili fyzické aj psychické týranie, stresy, postihy v zamestnaní, zákaz vykonávania povolania, kňazi stratili štátne súhlasy na výkon povolania, bolo im znemožnené vzdelávať sa a študovať, nemohli sa uplatniť v spoločnosti, v kultúre a podobne. Boli napáchané mnohé duchovné škody na národe, v kultúre, predkladané boli falošné hodnoty, znásilňované bolo umenie atď. Nechcem menovať všetko, ani sa to nedá. Spomínam to však preto, že je potrebné rátať s tým, že na druhej strane týchto škôd a nespravodlivostí stál Boh so svojimi vernými, podporovanými Božou milosťou. Je len škoda, že počas posledných desiatich rokov zásluhy týchto nespočetných svedkov viery neboli nejako adekvátne zužitkované.

Ďalšou okolnosťou v tomto smere je postoj tých čo so zlom spolupracovali, alebo mlčky ho tolerovali. Tí všetci majú teraz zaťažené svedomie a potrebujú robiť pokánie, aby si nejako očistili svedomie. Je veľmi dôležité, aby každé spoločenstvo prejavilo akýsi svoj zdravý súcit, ktorý pomôže alebo umožní nájsť týmto ľuďom odvahu na pokánie. V tejto logike očisťovania svedomia je nám jasným príkladom Svätý Otec Ján Pavol II. Nie je to celkom vhodný príklad v tomto súvisi, pretože on nemá za čo robiť pokánie, ale ide príkladom iným spôsobom. Svätý Otec sa s veľkou razantnosťou a pokorou usiluje o očistenie svedomia Cirkvi. Akýmsi symbolickým spôsobom preberá zodpovednosť alebo berie na seba viny synov a dcér Cirkvi z celej minulosti a pokorne odprosuje svet za chyby spáchané členmi Cirkvi kedykoľvek v minulosti. Keď toto robí Svätý Otec, nemali by sme si aj my spytovať vlastné svedomie a robiť pokánie? Pán Boh vždy prijíma pokánie človeka a vie ho dokonca premeniť na požehnanie. Cirkev vo svojich duchovných arzenáloch má „mechanizmy“, pomocou ktorých sa vina po vykúpení mení na jasavý spev ospravedlneného či ospravedliveného človeka. Spomeňme si na chválospev z Veľkonočnej vigílie. Možno ho označiť za najparadoxnejšie a súčasne najľudskejšie konštatovanie: „šťastná vina, pre ktorú k nám prišiel tak vznešený Vykupiteľ...“

Som presvedčený, že iba touto cestou úplného vyrovnania sa s minulosťou budeme môcť byť zdravými a vnútorne pevnými nástrojmi šírenia Evanjelia. Urobme v tomto smere aspoň niečo pre to, aby sa toto utrpenie nestratilo z našej pamäti a usilujme sa očistiť si aj vlastné svedomie. Tak budeme jasnejšie vidieť to, čo je dobré a čo je zlé a budeme vnútorne mocnejší a duchovne zdravší. Urobme niečo aj pre popularizáciu čností tých Božích sluhov a služobníč z tohto obdobia, s ktorými sa začali procesy blahorečenia; to sú biskupi Ján Vojtaššák a Pavel Gojdič, rehoľná sestra Zdenka Cecília Schelingová, iste aj ďalší svedkovia a hrdinovia viery. Ten národ je vnútorne silný a zdravý, ktorý má istú základnú pamäť o svojich dejinách. Máme veľký problém s martyrológiami, na ktoré vyzval Svätý Otec. Treba teda urobiť zoznam týchto svedkov viery podľa určitých kritérií, v tomto smere sa na Slovensku urobilo veľmi málo. Je potrebné zachytiť fakty, kým svedkovia žijú.

Profesor Štefan Šmálik končí svoju samizdatovú publikáciu *Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku 1948-1988* takouto modlitbou:

„Ďakujeme ti, Bože, že sme neboli úplne zdeptaní.

Vzbuď svoju moc a príď nás zachrániť.

Už neodstúpime od Teba a Ty nás zachováš pri živote

a budeme vzývať Tvoje meno.

Rozveseľ nás za dni, keď si nás ponížil,

za roky, keď sme okusovali nešťastie.“⁵

2. Tradičné prejavy náboženstva so všetkými negatívnymi aj pozitívnymi prvkami

Veľmi dôležitým prvkom, ktorý tvorí súčasť našej prítomnosti, je viera nášho ľudu, za ktorý máme zodpovednosť. Aké charakteristiky má táto viera? Nevie, či je to možné urobiť vyčerpávajúcim spôsobom, ale je potrebné sa o to snažiť. Je to totiž veľmi komplexná záležitosť. Chcem spomenúť len jeden prejav a to je tradičnosť v prejavoch alebo v praktizovaní viery u našich veriacich.

V žiadnom prípade by nebolo správne odmietať tradičnú vieru ako nesprávnu a určenú na zánik. Myslím, že jediný čestný a zmysluplný postoj voči takto sa prejavujúcej viere je postoj úcty a rešpektu. My sa máme usilovať – či už ako kňazi v pastorácii alebo ako teológovia – túto vieru oživiť a prehlbovať tak, aby ona zodpovedala dnešným požiadavkám doby a problémov, pred ktorými sa dnešný človek ocitá. Tu máme celkom špecifickú úlohu, ktorá spočíva v tom, že túto tradičnú vieru – pod ňou treba rozumieť skôr tradičné prejavy pravej viery – musíme prehlbovať a upevňovať. Mám také presvedčenie, že týchto desať rokov po nadobudnutí slobody (a azda ešte niekoľko ďalších rokov) je alebo bude pre túto

⁵ ŠMÁLIK, Š.: *Veľký štyridsaťročný pôst Cirkvi na Slovensku 1948-1988*. Samizdat, s. a., s. 112.

úlohu rozhodujúcich. Ak sa nám podarí včas zachytiť túto vieru a prehľbiť ju, s pomocou Božej milosti ju oživiť, tak zabránime rýchlej strate vnútornej intenzity prežívania náboženských obsahov a rapídneho ubúdaniu ľudí v kostoloch. Túto úlohu azda najlepšie vyjadril roku 1965 Karl Rahner v predhovore ku knihe *Dogma pod Božím slovom*, autorom ktorej je Walter Kasper. Rahner tam napísal:

„(Pokoncilová Cirkev má za úlohu) Na jednej strane nespornú vernosť pravde Evanjelia a Cirkvi, na druhej strane však tiež slobodnú a rozhodnú odvahu starú teológiu z dnešnej situácie nanovo premýšľať, nanovo formulovať, zvýrazňovať pravdy a podnety, ktoré boli doposiaľ v teológii Cirkvi obsiahnuté skôr implicitne, dnes však musia byť výslovne tematizované, ak má Cirkev rozumieť dnešnému svetu a hlásať mu vierohodne svoje poslanstvo. Robiť oboje zároveň a v jednom je ťažká, ale nevyhnutná úloha. Musí byť splnená v Cirkvi všade a v každej jednotlivej krajine spôsobom, ktorý zodpovedá konkrétnej situácii každej miestnej cirkvi a jej zvláštnej úlohe. Teológia dnes musí vyjsť na široké a búrlivé pole duchovných dejín, ak aj teológovia majú byť podľa Ježišovho príkazu rybármi ľudí (Mt 4,19). Často budú musieť povedať s apoštolmi: „Celú noc sme sa namáhali, a nič sme nechytili.“ Predsa však vedia, že ich „siet“ sa nepretrhla (porov. Jn 21,11) a že ich práca nebola márna.“⁶

Znamená to pre nás – okrem samozrejmych postulátov, ako je osobné posväcovanie sa, formácia, horlivá služba vo všetkom – veľkú povinnosť študovať mentalitu dnešnej doby, mať dobre analyzovanú súčasnosť a štúdium súčasnej teológie. Je preto veľmi potrebné vedieť klasicky formulované pravdy vysloviť nanovo, zrozumiteľne a jasne. Treba mať v tomto priam záľubu! Celkom stručne a jasne to vyslovil aj Svätý Otec Ján Pavol II. v konštitúcii *Sacrae disciplinae leges* roku 1983, ktorou promulgoval nový Kódex cirkevného práva. Poukázal v nej na známku vernosti v novosti a novosti vo vernosti, čo zas dal do súvisu so „starým a novým“ obsahom (porov. Mt 13,52), ktorý vyniesol II. vatikánsky koncil z klenotnice Tradície.⁷

3. Postmoderna a jej nebezpečenstvá; pokus o biblické riešenie

Na začiatku úvahy o tomto treťom charakteristickom prvku našej doby si najskôr pripomeňme myšlienku z koncilových dokumentov, GS 4: „Cirkev má povinnosť neprestajne skúmať znamenia doby a vysvetľovať ich vo svetle Evanjelia, aby na večné otázky človeka o zmysle terajšieho i budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu mohla odpovedať spôsobom, ktorý je primeraný tej-ktorej generácii. Treba teda poznať a chápať svet, v ktorom žijeme, jeho nádeje, túžby a jeho neraz dramatický ráz.“

„Znamenia čias“ je fundamentálno-teologická a koncilová kategória, ktorej konciloví otcovia venovali veľkú pozornosť a na viacerých mies-

⁶ RAHNER, K.: Predhovor k českému vydaniu knihy: KASPER, W.: *Dogma pod Božím slovom*, ČKCH Praha 1971, s. 7.

⁷ Porov. JÁN PAVOL II., *Sacrae disciplinae leges*, Apoštolská konštitúcia ku Kódexu kánonického práva 1983, vydala KBS Bratislava 1996, s. XIX.

tach v záverečných dokumentoch ju spomenuli. Veľmi jasnú definíciu tejto kategórie podal taliansky teológ, biskup Rino Fisichella, podľa ktorého pod znakmi časov treba rozumieť také všeobecne registrovateľné javy, v ktorých veriaci spoznávajú impulz Boha tej-ktorej dobe a neveriaci sú zas nabádaní vidieť v nich všeobecne platný a zaväzujúci imperatív k zlepšeniu svojho života.

Ak sme v predchádzajúcom zamyslení uvažovali o určitej tradičnosti v náboženských prejavoch u niektorých našich jednotlivcoch, či celých skupín, je nám jasné, že táto vlastnosť sa týka viac starších ľudí a možno skôr vidieckych oblastí. Teraz chceme uvažovať o treťom prvku, ktorý charakterizuje náš dnešok. Je to určitý nastupujúci trend, ktorý zachvacuje viac mladšie vekové kategórie najmä v mestských formách života.

Zdá sa, že najvýstižnejším slovom na vyjadrenie kultúrno-duchovnej situácie dnešného sveta je výraz „postmoderna“.⁸ Tento stav má svoje začiatky a korene v osvietenstve 17.-18. storočia, ktoré navrhovalo „odvahu poznať“ (lat. *sapere aude!*) a vystúpiť z nedospelosti, ktorú si človek sám zapríčinil.⁹ Tu nastúpil všeobecný proces postupného popierania každej autority a každej konvencie a nakoniec tieto postoje začali popierať seba. Tak vznikol priestor pre postmodernu.

Pre posledný rok duchovnej obnovy pred Veľkým Jubileom 2000 napísal milánsky arcibiskup kardinál C. M. Martini svojim veriacim apoštolský list *Návrat k Otcovi všetkých ľudí*.¹⁰ Podáva v ňom veľmi výstižnú charakteristiku dnešných čias. Ich koreň vidí v osvietenstve, ktoré chcelo vytvoriť éru dospelého rozumu, ale v skutočnosti prinieslo masové ideológie a likvidáciu všetkého, čo sa javilo iné, odlišné. Spoločnosť, ktorú vyprodukovali totalitné ambície ľudského rozumu, sa premenila na zástup samotárov, prinieslo to nástup „slabého myslenia“. Filozofi charakterizujú takúto súčasnosť ako stav bez proti sebe stojacich blokov... Je to spoločnosť bez otcov. V náboženskej terminológii je to spoločenstvo bez schopnosti živo prežívať prítomnosť Otca. Je to niečo podobné, ako starší syn v podobenstve o milosrdnom Otcovi (porov. *Lk 15*). Starší syn, aj keď ostal v dome, je väzňom svojej samoty a otrokom svojich záujmov. Fyzicky prítomný, ale srdcom nesmierne vzdialený. Istá forma postmoderny je napríklad toto: kňaz sa chce za každú cenu podobať mladým ľuďom vo svojej farnosti, v ktorej pôsobí. Jedna z mladých veriacich tejto farnosti túto snahu kvalifikovala takto: „My nechceme v ňom vidieť jedného z nás, ale duchovného otca...“ Azda aj niektorí kresťania v povedomí „zdieľajú nedôveru modernej kultúry voči Otcovi a chceli by sa oslobodiť od Boha, ktorého chápajú ako Boha-monarchu. A tiež pociťujú vplyvy celkovej dezorientácie postmoderných čias, ktoré však nevnímajú, ako neja-

⁸ Celý text o postmoderne prednesený na sympóziu *Nová evanjelizácia VIII* v novembri 1999, publikované v: *Nová evanjelizácia. Zborník sympózia s medzinárodnou účasťou, VIII. ročník, TF TU Bratislava 1999*, ss. 163-166.

⁹ Porov. KASPER, W.: *Úvod do viery*, Spišský kňazský seminár 1991, s. 9.

¹⁰ MARTINI, C. M.: *Návrat k Otcovi všetkých ľudí*, slov. preklad Pavol Grach, DB Bratislava 1999.

ký logický systém, ale prežívajú ich ako všeobecný nezáujem, indiferentnosť, apatiu, nedôveru voči vyššej pravde, upnutie sa na to, čo je dočasné a prechodné. To je dôvod, prečo sú toľkí ľudia strednej generácie ďaleko od Cirkvi a prečo medzi mládežou vládne nezáujem a pocit zablúdenia.¹¹

„Jean Baudrillard charakterizuje postmodernu ako «proces straty zmyslu» ... Táto strata zmyslu spôsobuje, že sa vytráca viera v «pravý svet», v originál, vo «vec osebe».¹² Tak sa začalo pracovať s vecami nie ako s prvkami istého systému, ale ako so voľne zameniteľnými a cirkulujúcimi znakmi, ktoré dostávajú svoj obsah v nejakých skupinách vekových alebo záujmových a pod. V definícii postmoderny¹³ sa o. i. hovorí:

„Postmoderné myslenie už neverí v možnosť systematického diskurzu, ktorý zahrnuje a ovláda všetky možné druhy diskurzov. Propaguje skôr radikálny pluralizmus, ktorý umožní sledovať každú perspektívu; neexistuje jedno určujúce centrum. Tento pluralizmus silnie v moderných industriálnych spoločnostiach, a to pod vplyvom nových informačných technológií (video, počítače); rozpad jednotného diskurzu (Lyotard ho nazýva metadiskurzom) sa urýchľuje. Na stratu jednoty sa však nemusíme pozeráť pesimisticky.“

Pod diskurzom by sme mohli rozumieť istý zaužívaný systém komunikácie, ktorý je zaužívaný a stály, teda zrozumiteľný. Ak tvrdíme, že sa na stratu jednoty nemusíme dívať pesimisticky, platí to pod tou podmienkou, že sa budeme usilovať porozumieť každej skupine ľudí, každému spoločenstvu, ba každému jednotlivcovi. Lebo v postmoderne má teoreticky každý človek svoj vlastný diskurz. Svätý Otec túto úlohu zvláda obdivuhodne jednoducho: veľmi rýchlo sa vie vcítiť do kultúr, mentalít, jazyka. Isteže to robí na základe charizmy ducha, ktorú má, a potom o. i. celoživotným pestovaním lásky k Bohu a blížnemu.

Hoci je táto definícia pomerne optimistická, skutočnosť bude asi oveľa ťažšia, pretože sa zdá, že sme na ňu málo pripravení. Totiž rozpadajú sa - alebo už rozpadli - tradičné väzby na rodinu, zásady, tradíciu a iné istoty, ktoré boli doteraz istou zárukou kompaktnosti spoločenstiev a zárukou zrozumiteľnosti v komunikácii jednotlivcov i rôznych skupín. Kardinál J. Tomko pri návšteve Slovenskej národnej rady v Bratislave začiatkom 90-tych rokov vo svojom príhovore prehlásil, že v Európe, najmä západnej, sa začal proces rozpadu rodiny... Iste veľmi dobre vedel, čo tvrdí. Posledné rozhodnutia západoeurópskych parlamentov (eutanázia, sobáš homosexuálov a lesbičiek) nám to potvrdzujú.

Nedá sa pritom popierať, že toto zameranie európskej mentality zasahuje aj nás. O to viac sa to týka dnešných mladých ľudí, ktorých treba

¹¹ MARTINI, C. M.: *Návrat k Otcovi všetkých ľudí*, ss. 21-22.

¹² BAUDRILLARD, J.: *Kool Killer alebo vzbura znakov*. In: FÜRSTOVÁ, M. – TRINKA, J., *Filozofia, SNP Bratislava 1996*, s.143.

¹³ FÜRSTOVÁ, M. – TRINKA, J.: *Filozofia*, s. 144.

formovať. Táto úloha si vyžaduje enormné úsilie a cieľavedomé pôsobenie všetkých vychovávateľov. Formácia však ani v takýchto okolnostiach nie je nemožná, ba aj napriek „strate zmyslu“, „strate centra“, „strate jednotného diskurzu“... a ďalším heslám či charakteristikám postmodernity je táto situácia nádejná. Stačí si pripomenúť udalosť z veľkonočnej nedele podvečer, keď dvaja emauzskí učeníci odchádzajú z Jeruzalema sklamaní... Stratili zmysel, jednotný diskurz, stratili centrum, sú zronení a stratili nádej vo vykúpenie... a potom sa do Jeruzalema vracajú už ako svedkovia zmŕtvychvstania (porov. *Lk 24,13-35*).

Ešte sme sa nie veľmi vzdialili od sladkého pocitu nadobudnutej slobody pred desiatimi rokmi, a na obzore duchovného rozpoloženia našej éry sa črtá príznak postmodernistického ochabnutia. Je to situácia, v ktorej aj veriaci ľudia strácajú určitý vnútorný náboj, záujem o duchovné veci, obetavosť, snahu niečo nové sa naučiť, chuť do modlitby, do spevu pri bohoslužbách, nastupuje kríza duchovných povolání, ich redukcia čo do počtu alebo oslabnutie výkonu mnohých kňazov a rehoľníkov, teda Bohu zasväteného stavu... jedným slovom, prichádza únava ducha. Dnes každý konštatuje, že farnosti strácajú iskru, mladí už nespievajú s toľkým nadšením, ako kedysi; už nepracujú tak vytrvalo, ako kedysi... Najmä mladí ľudia sú „barometrom“ náboženskej situácie. V duchu odporúčania pápežskej exhortácie *Pastores dabo vobis* je dôležité rýchlo vybadať tento trend, pripraviť sa naň a podľa možnosti mu predchádzať, aby sme mohli čo najviac otupiť jeho ostrie.

Som presvedčený, že všetky krízy, ktorým Cirkev musela a ešte bude musieť čeliť, majú okrem iného aj ten zmysel alebo imperatív, aby sme v našom duchovnom živote siahli hlbšie do rezerv.

Azda nebudeme ďaleko od pravdy, ak evanjeliový úryvok o emauzských učeníkoch nazveme „evanjeliom o dvoch postmoderných kresťanoch“, pretože ich vnútorné rozpoloženie sa nápadne podobá tomu rozpoloženiu, ktoré je miestami výrazne badateľné u mnohých našich bratov a sestier, u ktorých konštatujeme ochabnutie ducha.

Toto evanjelium nám môže poslúžiť ako modelové pre načrtnutú situáciu. Nejde tu teraz o to, hľadať nejaké paralely a poskytnúť len slabú náplasť, ktorá problém zakryje a podá krátko trvajúcu útechu, ale v evanjeliu o emauzských učeníkoch máme naozaj situáciu skleslých učeníkov, ktorí stratili zmysel života. Evanjelista Lukáš hovorí o ich zronení: „A my sme dúfali, že on vykúpi Izrael...“ (*Lk 24,21*). Riešenie tejto ich existenciálnej situácie vzal Ježiš do svojich rúk. Vystupuje ako rabín, ktorý svojich učeníkov vovádza hlbšie do problému. Otvára im hlbší zmysel Písma a učeníkom sa zapalujú srdcia. Voči kategórii horiaceho srdca by sme mali byť aj my veľmi pozorní. Je to moment, v ktorom počúvané a meditované Božie slovo nadobúda u nás svoju aktualizáciu. Ak sa vžijeme do situácie emauzských učeníkov a chápeme ich spoznanie Ježiša ako vnútorný proces, ktorým ich voviedol sám Ježiš cez „otváranie Písma“, potom tu máme jasné riešenie aj nášho problému.

Riešenie problému postmodernity na rovine náboženstva vidím teda v hlbšom poznaní Písma, v jeho praktickom používaní, ktoré vedie až

k náboženskej skúsenosti. Nebojme sa slova „skúsenosť“. Je tu síce nebezpečie, že budeme hľadať nejakú senzáciu, ilúziu alebo sugesciu alebo nejaké iné iba emocionálne riešenie. Ale môžeme tu uviesť objasňujúce slová Jána Pavla II. v jeho knihe *Dar a tajomstvo*, v ktorej pod nadpisom „Dialóg so súčasným myslením“ hovorí „*Labia sacerdotum scientiam custodiant...*“ (porov. *Mal’ 2,7*). Rád pripomínam tieto slová proroka Malachiáša opakované v litániách ku Kristovi Kňazovi a Obete, pretože v istom zmysle obsahujú program pre každého, kto je povolán byť správcom Božieho slova. Musí to byť naozaj človek poznania v tom najvyššom a najduchovnejšom zmysle slova. Musí mať a musí odovzdávať toto «Božie poznanie», ktoré nie je súhrnom doktrínálnych právd, ale osobnou a živou skúsenosťou Tajomstva, ako to ukazuje veľkňazská modlitba z Evanjelia podľa Jána: „A večný život je v tom, aby poznali teba, jediného pravého Boha, a toho, ktorého si poslal Ježiš Kristus“ (*Jn 17,3*).¹⁴ Jediné aktualizácia Božieho slova v nás môže zobudiť a zapáliť „postmoderné srdce“ dnešného človeka; toho, ktorého už dnes máme na Slovensku: v rodinách, v kláštoroch a seminároch, ale aj tých, ktorí sú už v „teréne“ a znášajú ťarchu tohto zápasu o postmoderné srdce sebe zverených veriacich, ale často musia odrážať aj útoky vlastnej apatie a malomyselnosti. Prihovám sa teda za intenzívnu biblickú formáciu duchovného života veriacich a za intenzívnu biblickú pastoráciu v našich farnostiach, aby každý veriaci vedel prakticky používať Sväté písmo, analyzovať jednoduchými postupmi biblické texty a z nich čerpať duchovnú posilu v ťažkých časoch postmoderny, ktoré k nám prichádzajú.

Autór Stanley J. Grenz vo svojej knihe *Úvod do postmodernizmu*¹⁵ ponúka niekoľko podmienok, ktoré majú byť splnené pri hlásaní Evanjelia. Ohlasované Evanjelium by malo podľa Grenza byť:

- postindividualistické: pravda o človeku; nie zaznávanie, ani prílišné vyzdvihovanie;

- postracionalistické: prekonaný „iba rozum“; keď viera myslí, keď rozum verí¹⁶;

- postdualistické: Evanjelium zasahuje človeka, nie len jeho telo, alebo iba dušu¹⁷.

- postnoeticentrické: nielen samoučelné hromadenie vedomostí, ale stála konverzia.

¹⁴ JÁN PAVOL II., *Dar a tajomstvo. Päťdesiat rokov môjho kňazstva*, ss. 104-105.

¹⁵ GRENZ, S. J.: *Úvod do postmodernizmu, Návrat domů. Praha 1997*, ss. 157-169

¹⁶ Porov. MIKOLÁŠIK, M.: *Zjavenie, zjavenia a apokalyptické očakávania*. In: *Práce a štúdie. Séria humanitná 2, Apokalypsa – Zjavenie sv. Jána, Ružomberok 1999*, s. 137.

¹⁷ Pozoruhodnou publikáciou v tomto smere je zborník Centra Aletti od autorov ŠPIDLÍK, T. - ČEMUS, R. - RUPNIK, M. - ŠTREMELJ, M. - TENACE, M.: *Spiritualita, formácia & kultúra, Refugium Velehrad 1995*. Pre tento aspekt spirituality osobitne článok RUPNIK, M.: *Duchovný život*, ss. 93-144.

Ak konštatujeme, že naša spoločnosť je chorá, nech nás povzbudia slová Jána Pavla I. z 10. 9. 1978 krátko po zvolení pápeža: „Sme adresátmi Božej nekonečnej lásky. Vieme, že on nad nami neprestajne bdie aj vtedy, keď sa nám zdá, že je noc. Je Otcom, ale ešte viac Matkou. On nám nechce zle, ale len dobre - nám všetkým. Deti, ktoré sú choré, matka zvlášť miluje. Aj my sme milovaní Bohom celkom zvláštnou láskou, keď ochorieme zlobou a hriechom a zídeme z pravej cesty.“¹⁸

Som presvedčený, že s pomocou Evanjelia môžeme prežiť bez ujmy aj postmodernistické myslenie nášho sveta. Preniknúť do tohto myslenia bude veľmi ťažké, pretože jeho rozšírenie je alebo bude nie nejaké prelomovo nastupujúce. Musíme sa však týmto javom zaoberať, jednak aby sme si zachovali poklad svojej viery neporušený a jednak aby sme dokázali formovať človeka aj v takom prostredí a do takého prostredia, pretože nesieme za tento svet svoju zodpovednosť. Ba postmoderna môže byť aj znakom času podľa chápania biskupa Rina Fisichellu, ak ju budeme brať ako výzvu k prehĺbeniu viery a toho, čo Svätý Otec nazval „osobnou a živou skúsenosťou Tajomstva“. Azda v tom možno vidieť optimizmus uvedenej definície postmodernity.

¹⁸ LUCIANI, A.: *Otče náš. Myšlienky k modlitbe Pána*, Kňazský seminár sv. Gorazda Nitra 1996, s. 11.

OBSAH

Sekularizmus.....	3
<i>Stanislav Stolárik</i> Sekularizácia z hľadiska dynamiky religiozity	7
<i>Štefan Boržík</i> Fenomén siekt	20
<i>Peter Zubko</i> Sekularizácia Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1918–1992.....	34
<i>Stanislav Hvozdič</i> Sekularizácia ako psychologický problém	47
<i>Ladislav Hučko</i> Vývoj sekularizácie na Slovensku po roku 1989 zo sociálno-teologického hľadiska	52
<i>Lubomír Stanček</i> Kazateľ a sekularizácia.....	59
<i>Anton Tyrol</i> Možnosti biblickej formácie v postmoderne	71

ADRESY AUTOROV ČLÁNKOV:

Doc. ThDr. PhDr. Stanislav Stolárik, PhD.

080 01 Prešov, Hlavná 81; stanstolarik@stonline.sk

ThDr. Štefan Boržík, PhD.

053 04 Spišské Podhradie – Spišská Kapitula, Kapitulská 6

ThDr. Peter Zubko

RKFÚ Kechnec 35, 044 58 Kechnec

PhDr. Stanislav Hvozdiák, CSc.

Filozofická fakulta PU, Ul. 17. novembra 1, 080 78 Prešov

RNDr. ThDr. Ladislav Hučko, CSc.

042 03 Košice, Hlavná 91; hucko@ktfke.sk

Doc. ThDr. Lubomír Stanček PhD.,

Kňazský seminár Jána Vojaššáka, Spišská Kapitula 12,

053 04 Spišské Podhradie; stancek@spiskap.sk

Doc. ThDr. Anton Tyrol, PhD.,

Katolícke biblické dielo, 059 21 Svit, Jilemnického 32/A; svit@kbd.sk